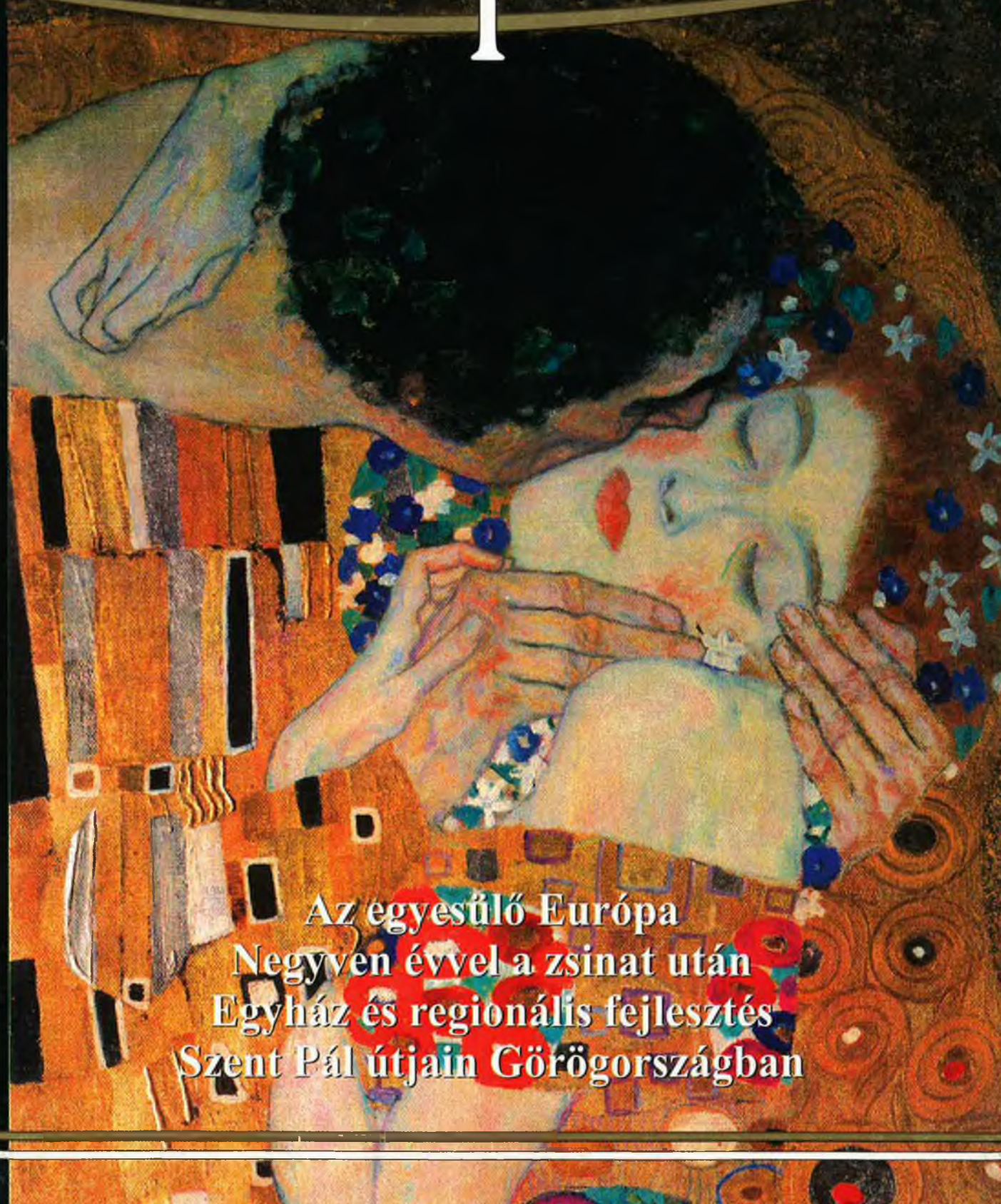

XIX. (V. új) évfolyam – 2004/2

320 Ft

EGYHÁZfórum

Keresztény közéleti – kulturális folyóirat

Az egyesülő Európa
Negyven évvel a zsinat után
Egyház és regionális fejlesztés
Szent Pál útjain Görögországban

Tartalom

EGYHÁZFORUM

SÚLYPONT

Karl-Josef Rauber nuncius:
Európa – negyven évvel a zsinat után 3

Wildmann János:
Az Európai Unió identitása és a kereszténység 8

Thomas Eggensperger:
A közjó Európában 13

TEOLÓGIA

Cesare Bissoli SDB:
Az Ószövetség a közösség életében 16

LELKISÉG

Gyürki László:
Szent Pál útjain Görögországban 22

MODELLEK

Manfred Körber:
Egyház és regionális fejlesztés 24

FÓRUM

Rédly Elemér:
Hozzászólás dr. Balogh Judit írásához 29

RECENZIO – KRITIKA

31

Keresztény közéleti – kulturális folyóirat

Megjelenik évente hatszor

Egy szám ára: 320 Ft

Évi előfizetési díj: 1750 Ft

A folyóirat megrendelhető a kiadó címén, vagy megvásárolható a hírlapárusoknál.

Alapítók:

Paul M. Zulehner és Wildmann János

Kiadó:

Egyházforum Alapítvány

Szerkesztőség és Kiadóhivatal:

7635 Pécs, Súlyom dűlő 3.

Telefon: (72) 213-454

A szerkesztőbizottság tagjai:

Buday Kornélia

Deme Tamás

Jakab Attila (felelős szerkesztő)

attilajakab@netscape.net

Midling Andrea

Wildmann János (főszerkesztő)

wildmann@hu.inter.net

Wolf Judit

Bankszámla:

OTP Bank Rt. Budapest, József körút 33.
11708001-20523716

Lapterv, tördelés:

Planet Records Bt. – Hirth Tamás

hirthtamás@freemail.hu

Telefon: (72) 256-510

Nyomdai munkák:

Molnár Nyomda és Kiadó Kft.

Pécs, Légszeszgyár u. 28.

ISSN 1215-0630

Olvasóink leveleit a szerkesztőség címére kérjük. Minden írásért szerzője felelős és nem feltétlenül a szerkesztőség véleményét fejezi ki. Nem kért kéziratokat nem őrzünk meg és csak kérésre küldünk vissza.

Címlap: Gustav Klimt: A csók (1907)

Európa – negyven évvel a zsinat után¹

Azzal a feladattal bíztak meg, hogy az európai integráció kapcsán adjak elő Önöknek néhány gondolatot a II. Vatikáni Zsinattal kapcsolatosan, amelynek 40 évvel ezelőtt történt ünnepélyes megnyitását a múlt hónapban² ünnepeltük. Fejtegetéseimben elsősorban a *Gaudium et spes*, az egyházzól a mai világban lekipásztori konstitúcióra szeretnék támaszkodni. Ez az egy, amelyet a zsinat ideje alatt dolgoztak ki. Szövegét, mielőtt a zsinatra összegyűlt püspökök elfogadták, és a pápa jóváhagyta volna, hatszor kellett az alapjaitól kezdve újra elkészíteni.

A II. Vatikáni Zsinat mindenekelőtt az egyházzól szóló *Lumen gentium* dogmatikai és a *Gaudium et spes* lekipásztori konstitúcióiban fejtette ki az egyház értelmezését. Már az a tény, hogy a zsinat nem csak egy egyházi konstitúciót bocsátott ki, hanem melléje állította az egyházzól a mai világban lekipásztori konstitúcióját is, jelentőségteljes és újszerű. Ebben az a meggyőződés jut kifejezésre, hogy az egyház számára lényeges, hogy jelen legyen a világban. Az egyház az emberiséggel és annak történelmével a legszorosabb, bensőséges kapcsolatban lévőnek érzi magát.

„Világon” a zsinat nem valami elvont vagy negatív dolgot ért, a bibliának a sötétség és a bűn világáról alkotott felfogása szerint, hanem számára a világ az a színtér, ahol az emberek élnek és tevékenykednek. A világ az emberek, azaz az egész emberiség családjának a világa, azoknak a dolgoknak az összességével együtt, amelyek között él. A világ az emberiség történelmének színpada, melyre törekvései, vereségei és győzelmei nyomják rá bélyegüket; az a világ, amely a keresztyének hite szerint Isten teremtménye, az elbukott és megváltott világ, melyet Isten a beteljesedésre rendelt.

Egyház a mai világban

Jellemző, hogy a zsinat hangsúlyozza a történelmi, társadalmi valóság és annak transzcendens dimenziójának egymásban való meglétét, ami éppúgy érvényes a világra, mint az egyházra. Közben kritikusán tudomásul veszi az ember világában fennálló állapotokat, nem a konfrontálódás, vagy azok elítélése céljából, hanem a párbeszédnek, a zsinat egyik kulcsszavának a jegyében. A zsinati konstitúció által végzett helyzetelemzés tárgyilagos kíván lenni, és ehhez a szaktudományok eredményeire támaszkodik. Ugyanakkor vallási célja is van. Ez a cél az, hogy felfedezze az idők jeleit, melyek a jelenkor valódi jelei, vagyis Isten terve a mi korunkban.

Korunk legfontosabb jelét a zsinat abban a tényben látja, hogy az emberiség történelmének egy olyan új korszakába lépett, amelyben a mélyreható és gyors változások fokról fokra az egész világot átfogják. Ezek az emberből, annak értelméből és alkotó erejéből indulnak ki, és úgy hatnak vissza rá, hogy valóságos társadalmi és kulturális átalakulásról beszélhetünk. Így valósítja meg az emberiség az átmenetet a teljes valóság rendjének egy inkább statikus felfogásából annak egy inkább dinamikus felfogásába, ami a fejlődéssel jellemezhető. Ennek következménye a problémáknak egy új, igen nagy komplexitása, amely egyre inkább új elemzéseket és szintéziseket kíván.

Részletesen említi a zsinat a mindinkább növekvő specializálódást, valamint a helyzetek és tevékenységek fokozottabb szövevényessé válását. A fejlődés tempója a tudomány területén nemcsak magára a tudományra hat, hanem befolyást gyakorol a társadalmi hagyományokra, kapcsolatokra és intézményekre is. A konstitúció továbbá pszichológiai, erkölcsi és vallási változásokat állapít meg. Ugyanakkor megállapítja az ezek eredményeként felmerülő problémákat is az identitás és az élet értelmének a megtalálása területén. A növekvő kínálatokkal és lehetőségekkel, amelyek közül választani lehet, valamint a fokozódó „szocializációval” a személy megfelelő érettsége és a valóban személyes kapcsolatok kialakulása alig képes lépést tartani.

A konstitúció beszél arról a különbségről is, amely megkülönbözteti a személyesen meghozott hitbeli döntéshez eljutott személyeket azoktól a széles néptömegektől, akik gyakorlatilag felhagytak a vallásos élettel. Itt azonban mégis fontos megjegyezni, hogy a modernizálódást nem lehet annak háttá fordítva szemlélni. Ez az egyházat nem kényszerítheti védekezőállásba, és nem idézheti elő azt, hogy elhatárolódjék tőle. A fejlődést a jövő tekintetében sokkal inkább józanul, olyan esélyekkel és veszélyekkel járó kihívásnak kell tekinteni, amellyel szemben ki kell állni az emberiségnek, az egyes embernek és velük együtt magának az egyháznak és az egyház egyes tagjainak is.

Ilyen körülmények között a modern világ egyszerre mutatkozik erősnek és gyengének. Olyan helyzetben van, amikor képes megtenni a legjobb vagy a legrosszabb dolgokat. A *Gaudium et spes* szerint egyformán nyitva áll számára a szabadsághoz vagy a szolgasághoz, az előrehaladáshoz vagy a visszafejlődéshez, a testvériséghez vagy az ellenségeskedéshez vezető út. Ezen felül az ember ráébred, hogy neki magának kell helyes irányba terelnie azokat az erőket, amelye-

¹ A Kelet-közép-európai Pasztorálteológusok Hálózata, a Pasztorális Fórum (Bécs) és a PTE BTK Vallástudományi Központja által „Az európai integráció keresztyén szemmel” címmel szervezett szimpóziumon (Pécs, 2002. november 20-21.) elhangzott előadás megszerkesztett magyar változata.

² 2002 október

ket ő maga ébreszthet fel, és amelyek őt elpusztíthatják vagy szolgálhatják.

Azt a tényt, hogy az emberben tudatosul, hogy ő a teremtés ura, valamint hogy igényt tart a szabadságra, a konstitúció pozitívan ítéli meg. Mindez megfelel az ember méltóságának és Isten akaratának. A lelkiismereti- és vallásszabadság, beleértve még a téves lelkiismeret méltóságát is, elismerést nyer. A *Gaudium et spes* ugyanígy elismeri a pluralista társadalmat, amelyben az egyház semmilyen privilégiumot nem igényelhet. Ezzel a zsinat tudomásul veszi az újabb fejlődést, és ezt esélyként, de ugyanakkor veszélyként is értékeli. Ezeknek a fejlődési folyamatoknak a célja a társadalmi struktúrák és élőterek fokozódó funkcionális differenciálódása és komplexitása. A zsinat hangsúlyozza, hogy a társadalom részeként az egyház sem kivétel ez alól, és hogy az egész emberiséggel együtt ki kell állnia ezzel a kihívással szemben.

Az egyház zsinati szemmel

Az egyházzal alkotott zsinati felfogás vezérgondolatai: az „Isten népe” és az „egyetemes üdvözítő szentség a világ számára”. Az „Isten zárandok népe” fogalom tükrözi az egyház történetiségét és azt a folytonos átalakulást, amelynek az egyház éppúgy alá van vetve, mint a társadalom, és ami a jelenlegi változásokban is tapasztalható. A zárandokláshoz hozzá tartozik az állandó megújulás és a reform igénye is. Az „Isten népe” kifejezés arra igyekszik figyelmeztetni, hogy bár Isten népének egyes tagjai azzal vannak megbízva, hogy a többiek számára tanítók, a szentségek kiszolgáltatói és pásztorok legyenek, azért mégis minden tag között teljes egyenlőség uralkodik a mindannyiuk számára közös méltóságban és abban a feladatban, hogy együttesen Krisztus testét alkossák.

Ennek az egyenlőségnek az alapja a mindannyiukat összekötő keresztség, az általános papságra történő meghívás és a közös küldetés. A hívők közösségét továbbá az egymástól különböző egyházi és szellemi hagyományok jellemzik, amelyek a különböző kulturális meghatározottságokra nyúlnak vissza, és egyaránt megtalálható benne a kifejezési formák és gondolkodásmódok pluralitása.

Ami az egyházat mint „az üdvösség egyetemes szentségét” illeti, azt a zsinat úgy mutatja be, hogy az, az Istennel való legbensőségesebb egyesülésnek, valamint az egész emberiség egységének a jele és eszköze. Ez mutatja meg az egyház szolgálatának vallási és egyben emberi dimenzióját is. Ennek a szolgálatnak a sürgősségét a zsinat abban látja megindokolva, hogy akiket ma a sokrétű társadalmi, technikai és kulturális kötelék még szorosabban kapcsol egymáshoz, azoknak szükséges, hogy a Krisztusban való teljes egységre is eljussanak.

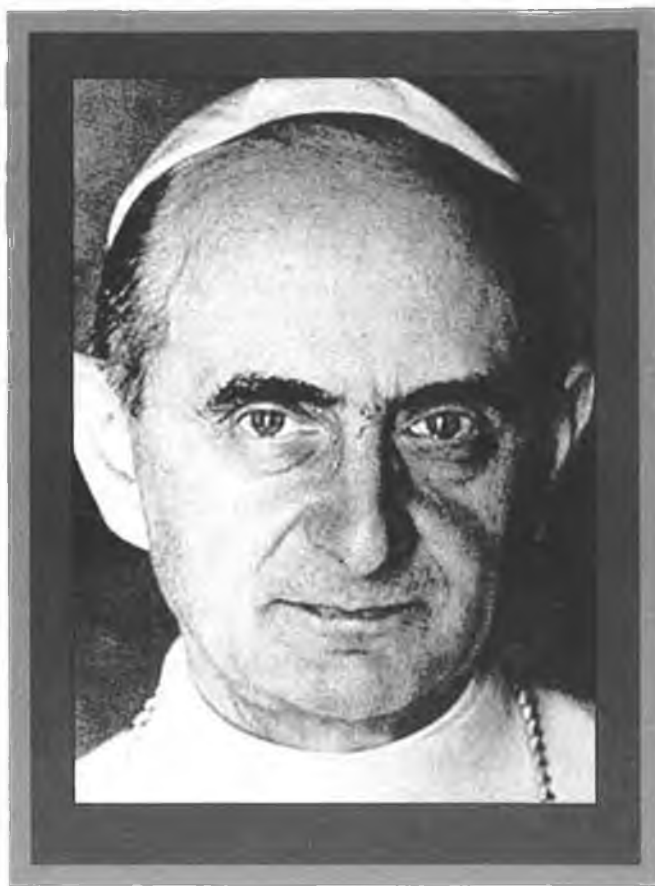
Párbeszéd a világgal

Az egész emberiség, a maga világi és egyházi intézményeivel és törekvéseivel, Isten országára irányul, amelynek csírája, kezdete és szentsége az egyház. A zsinat beszél a földi és égi dolgok belső kapcsolatáról; arról, hogy azok kölcsönösen át meg átjárják egymást. Ezzel a zsinat összekapcsolja annak a segítségnek a gondolatát, amelyet az egyház szeret-

ne nyújtani az emberi társadalom számára, azzal a gondolat-tal, amit ma a világ részéről tapasztal. A zsinat ezért az egymással folytatandó párbeszédre hívja meg az egyházat és a társadalmat.

Engedtesék meg itt a párbeszéd vonatkozásában megjegyeznem, hogy az összehangolódások és ellentmondások ritmusában, egy megértési és értelmezési folyamatban éppen a kölcsönösség az, ami formálisan is szükségessé teszi, hogy VI. Pál pápával és az ő *Ecclesiam suam* enciklikájával a párbeszédet és a kommunikációt bizonyos mértékig a zsinati hermeneutika kulcsszavaivá tegyék. Ebben az a nehézség, hogy a modernséggel való vita inkább burkoltan ment végbe, olyannyira, hogy az értelmezések konfliktusa szükségszerű, mégpedig a zsinati párbeszéd folyamatából és magából a szöveg kiadásából fakadóan. Ki kell fejteni azt, ami ott még kifejtetlenül maradt.

A II. Vatikáni Zsinat elismeri az evilági valóságok autonómiáját, ha ezen azt értjük, hogy a teremtett dolgoknak, a tár-

VI. Pál pápa

sadalmaknak is saját törvényeik és értékeik vannak, amelyeket az embernek fokozatosan meg kell ismernie, használnia és alakítania kell. Az olyan autonómiát viszont, amely odáig terjed, hogy az ember a mulandó dolgokat a Teremtőre való tekintet nélkül használja, a konstitúció elutasítja.

A világi társadalomnak az Isten által akart saját valóságának az elismerése lehetővé teszi, hogy az egyház küldetését már *ne* abban lássuk, hogy a társadalmat alakítsa egyházzá. Az emberek a Teremtő és a Megváltó által kapott hivatásukat nemcsak azáltal gyakorolják, hogy belépnek az egyházba, hanem sokkal inkább azon a tevékenységükön keresztül, amely

az emberi kapcsolatok fejlődését, az igazságosságot, a békét és az emberek közötti szolidaritást szolgálja. Az egyház azáltal is szentség a világ számára, hogy tanúsítja, ez a tevékenység megfelel Isten akaratának; bátorítja, és a maga módján elősegíti azt.

A zsinat számára kétségtelen, hogy az egyház küldetése sajtószerűen vallási természetű, de pontosan ez által nagyon emberi is. Az egyház és a világ ezért partneri kapcsolatban vannak. Ezzel azonban a katolikus egyháznak a többi keresztény egyházzal és közösséggel, valamint a más vallásokkal való kapcsolatai is megváltoztak. Itt is programmá lett a párbeszéd, ami kölcsönös kapcsolatokat feltételez.

A zsinat teológiaiilag megalapozott módon engedi, hogy a világ és a társadalom kibontakoztassa a maga valóját. Ugyanakkor hangsúlyozza a maga sajátosságát, vagyis a vallás terén vállalt szerepét a társadalomban, amely az emberi fejlődés szolgálatként is felfogható. Elkezdni a párbeszédet a partnerekkel, elismerve azok pluralitását, és igent mondani a gyarapodásra az individuális önmeghatározásban, amelynek mindenképpen kívánatos a személyesebb jellege, ezek az egyház folyton előrehaladó, bár kritikusan reflektálódó korszerűsödésének azon jellemző vonásai, amelyek a II. Vatikáni Zsinat egyházértelmezésében mutatkoznak meg. A korszerűsödés lényegében abban áll, hogy az egyház visszavonja saját abszolutizálását, egyrészt az Isten átfogó működésére való tekintettel a világban, másrészt a saját világi és társadalmi létét szemlélve.

A zsinati megújulás

A továbbra is fennálló fenntartások ellenére, amelyek azonban már nem alapvető oppozícióként értendők, a zsinatot egy sokrétű vita követte, amelyet az egyház a korszerűsődéssel kapcsolatosan folytatott. Ez jóllehet messzemenően rejtve maradt, de az egyház az emberi méltóság elvének, az emberi szabadság rangjának, a világi szakterületek autonómiájának elismerésével végül is igent mondott azokra az alapvetően új orientációkra, amelyek egyébként magának a bibliai hitnek az indíttatásához nyúlnak vissza. A modern alaptémának ez a feltevése nem csak történeti és szakszerű módon ment végbe, hanem ezeknek az újkori vezérvonalaknak etikai tartalmával való egyetértést is jelentett.

Az *aggiornamento* eszerint nem divatos alkalmazkodást jelent, hanem saját hitigazságainak új megismerését és elsajátítását, melyek felfedezése természetesen a közvetítő eszközben, azaz az ellentmondásokban és az idők jeleiben történik. A hagyományos értelmezéssel ellentétben mindenképpen le kell rögzíteni, hogy a zsinat magában az alapvető kijelentésekben magasra tette a mércét, és a vitának ebben a folyamatában nagyon jól elkülönítette az egyház küldetésének önállóságát a társadalmi kontextusoktól. A modern társadalmi körülmények elismerése soha nem formálisan történt, hanem mindkét fél részéről az egymással váltakozó egyetértés és ellentmondás folyamata során. A világ jeleit a lelkek megkülönböztetésének adományával értelmezik és ítélik meg. A nyitás a világ felé a vallási és spirituális alapok elmélyítésével egyszerre történt meg.

A zsinatot követő évtizedek ezért döntő fejlődést hoztak az egyházban és a modern társadalomban: az egyház képes elfo-

gadni a liberális politikai struktúrákat, de elutasítja a liberális ideológiát. A demokratikus alkotmány intézménye és az állampolgári jogok garanciája nem jelentéktelen vívmányok. A zsinat óta a katolikusok velük szemben általában nyitottak. A pápák az azóta demokratikusan megalakult kormányokat folyamatosan támogatták, és az általános vallásszabadságot, valamint az emberi jogokat a politikai igazságosság kritériumaként ismerték el.

Átdolgoztak különböző konkordátumokat, és összehangolták a vallásszabadságról szóló zsinati nyilatkozattal. A vallás által meghatározott államformáról való lemondást csupán néhány konzervatív teoretikus kritizálta. Ebben az értelemben azt lehet mondani: a katolikusok többsége üdvözölte, hogy a zsinat elfogadta a széles körben elterjedt hagyományoknak megfelelő politikai struktúrákat. Alapjában véve az egyház és az állam viszonya többé nem elvi kérdés, és úgy tűnik, hogy ezzel a valláson alapuló állam vonatkozásában véget értek a több korszakon át tartó konstitucionális viták és ellentétek.

Egyház és társadalom

Még hátra van az egyház és a társadalom kapcsolatának a kérdése. Bár itt is a szabadság a döntő fogalom, ellenben a szabadságnak az a politikai értelmezése, hogy nincsen kényszer, felveti a szabadság társadalmi gyakorlásának a kérdését. Itt is ajánlatos a zsinatot követni, amikor ragaszkodik ahhoz, hogy az egyház lényeges szerephez jusson a szellemi és lelki tartalmú fogalmaknak a meghatározásában és a kialakításában. Itt is egyrészt a politikai struktúrák, valamint a társadalmi konszenzuson alapuló igazságok és értékek közti viszonyról van szó.

Ez a konszenzus olyan alapvető a politikai viszonyokra nézve, hogy nélküle a struktúrák képtelenek elérni a bennük lefektetett céljaikat. Ehhez a konszenzushoz tartozik az az alapvető meggyőződés, hogy a vallási és morális elvek az emberi társadalom szellemi és lelki szubsztanciájának alkotóelemei. Így széles körben elterjedt hagyományok elfogadása a zsinat részéről nem csupán azért volt méltányos, mivel abban benne van a liberális ideológia visszautasítása, hanem azért is, mert mindeddig ez a széles körben elterjedt hagyomány ragaszkodik a vallások, felekezetek és egyházak közéleti fontosságához.

Engedtessek meg nekem, hogy bizonyos mértékig mellékesen itt is utaljak arra, hogy a zsinat után eltelt két évben alig dolgoztak ki a II. Vatikáni Zsinat számára hermeneutikát, ezért a zsinati határozatok szakszerű értelmezését és mindekelőtt recepcióját csak a hozzájuk csatolt iratokban végezték el. A lelkipásztori konstitúció a zsinat alapvető dokumentuma, hermeneutikus kulcsa, amikor az egyháznak, az államnak és a társadalomnak viszonyáról van szó, tehát pont azokról a kérdésekről, amelyek itt, az európai integrációval kapcsolatban érdekelnek minket.

Egyház a társadalomban

Az egyház egyrészt a világi dolgok felett áll, másrészt viszont maga is része a szekularizált világnak. Ezt az iratot,

vagyis azt hogy miként vélekedik az egyház önmagáról és a hagyományokról, tekintette Karl Rahner a zsinat igazi újdonságának. A lelkipásztori konstitúció kiindulási alap és mérték az egyház társadalmi modernizálódásának a folyamatában. Az egyház képes ehhez igazodni, és ezt meg is tette. A lelkipásztori konstitúcióban az egyház választ akar adni az emberekkel kapcsolatban feltett kérdésekre, akik felé fordul, akiknek ínsége és reménysége tettekre indítják, és akikért jelen van.

Ezek a kérdések mindenekelőtt az ember eredetének, céljának és rendeltetésének a kérdései. Boldogsága a világban immanens vagy transzcendens? Mit kell tennie az egyháznak, hogy megfeleljen a vágynak, ami végső soron meghatározza az ember életét? Milyen megoldásokat tud nyújtani azokra a problémákra, amelyek előtt az ember áll? A férfi és a nő együttélésének a problémájára, a házasságban és a családban, az elmaradottság és a gazdasági fejlődés problémájára, a vallásszabadság problémájára az állam és az egyház kapcsolatában, a béke problémájára a pusztulással fenyegető atomkorszakban. Az a válasz, amit ezekre a kérdésekre az egyház adhat, lelkipásztori természetű.

Ezért volt igen nagy visszhangja a lelkipásztori konstitúciónak az egyházon belül és azon kívül egyaránt. A Kelet és Nyugat közti vitát éppúgy befolyásolta, mint ahogy meghatározta az Észak és Dél közt fennálló problematikát. Vallási vonatkozási pont minden olyan csoportosulásnak, amelyik az egyház társadalmi állásfoglalása szerint orientálódik. Rendkívül nagy a társadalompolitikai értéke a katolicizmus számára. Ez nem csak alapjaiban képes megújulni. A lelkipásztori konstitúciónak egy közvetlen következménye volt például, hogy véget ért az, hogy Olaszországban, Spanyolországban és Portugáliában a katolicizmus államvallás legyen.

A fejlődés gyakran az egyháztól függetlenül is végbemegy a társadalomban. De az egyház benne van a társadalomban, és ennek következtében állást kell foglalnia. Bizonyára nem lehetséges, hogy minden társadalmi fejlődést befolyásoljon, vagy akár csak ellenőrizzen. De feltétlenül támogatni fog bizonyos erőket, másokat pedig el fog marasztalni. Az egyház a múltban nem egyszer a nem megfelelő társadalmi erőket támogatta. Gondoljuk csak arra, hogy milyen sokáig ragaszkodott a monarchikus államformához, és ezért a zsinaton nagyon sok mindent kellett átdolgoznia, mindenekelőtt a modern demokráciához való hozzáállást is.

Már utaltam arra, hogy az egyház lelkipásztori konstitúciójában hitet tesz a korszerűsítés, vagy ha úgy tetszik, a modern dolgok mellett, anélkül, hogy a modernizmus hibájába esne. Bizonyos tekintetben megtöri a klasszikus katolicizmus zártságát, és azt nyílt rendszerré teszi. Modernizálásának egy átfogó programját fejleszti ki. Az egyház az emberiség része akarja önmagát tekinteni, és azt már nem csak önmagából kiindulva kívánja megérteni, mint ahogy a múltban, különösen a modern dolgokkal szemben eddig gyakran tette. Ebből fakad a szociológia jelentőségének a felismerése.

Ezért a zsinat a püspökök lelkipásztori feladatait az egyházban megfogalmazó dekrétumában utal a szociológiai vizsgálatok szükségességére a lelkipásztorkodásban. Az apostolkodás formáit a mai követelményeknek megfelelően kell igazítani. Eközben figyelembe kell venni az embernek nemcsak a lelki és erkölcsi, hanem társadalmi, demográfiai és gazdasági

gi körülményeit is. A lelkipásztori szociológiai intézetek által végzett szociológiai és vallási vizsgálatok nagyon sokban hozzájárulnak ahhoz, hogy ezt a célt hatékonyan és termékenyen lehessen elérni. Ezeket a zsinat nyomtatékosan ajánlja.

Az emberi személy

A lelkipásztori konstitúció szerint minden társadalmi intézmény kiindulási alapjának, hordozójának és céljának az emberi személynek kell lennie, mivel annak természeténél fogva szüksége van a társadalmi életre. A zsinat mindenütt valóban hatékonyra válik, ahol a lelkipásztorkodás igénybe veszi a szociológiát. Az egyház tevékenysége kommunikatív módon történik. Ez egymást kölcsönösen át- meg átjáró folyamat. Amint a zsinat központi jelentőséget tulajdonít az emberi személynek, az emberi jogok tekintetében is így történik. A zsinat az egyházat az ő végrehajtó és védelmező intézményévé teszi. Továbbá fontos kijelentés a társadalmi párbeszéd az emberi jogok értelmében és annak mércéje szerint. Ez új tárgyalási alap az egyház és az állam között.

A zsinat a teológiában antropológiai és vele együtt szociológiai fordulatot hajt végre. Az olyan kifejezések, mint nép, ország, közösség, tisztség, karizma, kultusz, rend stb. a legtágabb értelemben politikai fogalmak, amelyeket a zsinat ismételtén bevont a teológiába. Ezek által rögzíti le újra a lelki életet a társadalom erőinek játéka közepette.

A család

A lelkipásztori konstitúció kijelentései a család tekintetében is jövőbe mutatónak bizonyultak, és befolyásolták az értékrendet, mivel ezek a szeretet közösségét hangsúlyozzák, elhagyják a házasság céljainak rangsorolását, inkább előtérbe helyezik a házasság szövetség mint kötelék jellegét és a személyek közötti kapcsolatokat, valamint eltekintenek a test és lélek dualizmusától és a szexualitás negatív szemléletétől. A zsinat a gyermeknemzést a házasságban a teremtő Istennel történő együttműködésként értelmezi. Ugyanakkor Krisztusnak a menyasszonyával, vagyis az egyházzal való kapcsolatának megfelelően a házasság saját spiritualitással rendelkezik.

Már nem esik szó arról, hogy a feleség és a férj mint fő, nem egyenlők. Ehelyett az egyenlőségen és a kölcsönösségen van a hangsúly. A gyermekeknek a szülőkkel való kapcsolata tekintetében a hála, a tisztelet és a bizalom áll az előtérben. A családot kis egyházként jellemzi, ami a kommunió gondolatát hangsúlyozza. Más szóval: a zsinat a mai világ felé történő nyitás értelmében megvalósította azt, amire a polgári kultúra már a XVIII. század végétől bizonyos vágyakozással gondolt. A zsinat a házasságnak egy személyes, új értelmezését helyezte előtérbe, és véget vetett a jogi szemléletű gondolkodásnak.

Mindenképpen úgy tűnik, hogy a zsinat a családról alkotott kijelentéseivel túl későn érkezett, mert már a hatvanas években észrevehetővé vált a házassági erkölcs szétesése, és az individualizálódásnak egy újabb előretörése a házasságnak az intézményességtől történő megfosztása által. A partneri és a szülői kapcsolatot ma megkérdőjelezzük. Amint a házasság és

a család esetében történt, úgy az ember és az emberi jogok központi helyéről szóló zsinati kijelentéseket is az Európai Unió országainak törvényhozási vitáiban relativizálták. Egészen nyíltan tárgyalnak az eutanáziáról, az aktív halálba segítségről, és nem zárják ki a kábítószer fogyasztás tekintetében tett engedményeket sem.

Út- és értékkeresés

Az oktatást és a kutatást gazdasági hasznossága szerint becülik fel, és anyagilag is ennek megfelelően támogatják. Ijesztő, hogy a fiatalság problémái mennyire kevés figyelmet kapnak. Sokkal inkább az „Európa-érett” oktatásban gondolkodnak, amelyet megint csak a gazdasági szükségletekhez igazítanak. Teljesen nyitott marad azonban, hogy milyen értékeket mélyítsenek el a felnövő generációkban. A vallást eltűrik, de tudatosan nem segítik elő. Bár a szekták és a fundamentalista áramlatok elharapózása nyugtalanító, végeredményben csak ott hoznak intézkedéseket, ahol a gazdaságra gyakorolt nemkívánatos befolyásoktól félnek.

A nyugati katolikus egyház és a belőle származó felekezetek befolyása és jelentősége egyre inkább visszaszorul. Helyükre egyházon kívüli keresztény és nem keresztény kultúrák lépnek, valamint a saját identitását kereső Európa. Ezt az identitást elsősorban gazdasági téren keresi. A belépőjegy a közös piacra mindegyik tagjelölt ország saját gazdasági helyzetének a rendezése. Ez olyan takarékosági intézkedéseket követel, amelyek leginkább azokat a szegényebbeket terhelik, akik szociálisan gyengébbek, és amelyek következményei a munkahelyek elvesztése. Az ember semmiképp sem „birtokosa, középpontja és célja a gazdaságnak”, amint azt a lelkipásztori konstitúció szorgalmazza, hanem egyre inkább annak a rabszolgája.

Még nehezebbnek tűnik azonban az értékekről vallott elképzelések növekvő pluralitásának a mérlegelése. Ez a személy elbizonytalanodásához, még az értékekről vallott fontos kérdésekben is a konszenzus eltűnéséhez, és az ethosz privatizálásához vezet. Jaques Delors már évekkel ezelőtt így nyilatkozott erről a fejlődésről: „Ha nem sikerül nekünk, hogy Európa lelket, spiritualitást teremtsen magának az elkövetkező években, el fogjuk veszíteni a játszmat. Csupán jogászai ügyeskedéssel vagy gazdasági tenni tudással Európa kudarca van ítélve. Sokat olvastam Európa történelméről, hogy rájöjjenek, mi alkotja Európa igazi identitását. Közben tudatossá vált bennem, hogy Európa számára a múltban éppúgy, mint a jövőben milyen egyedülálló alkotó tényező a kereszténység.”

Az utóbbi években ezért növekedett annak a szükségességnek a tuda-

ta, hogy létre kell hozni a közös értékek alapjait. 1999-ben az Európai Unió állam- és kormányfői eldöntötték az alapvető jogok chartájának kidolgozását. Ennek szövegét ugyanabban az évben jóváhagyták. A bevezető részben fontos a második mondat, ami így hangzik: „A maga szellemi, vallási és erkölcsi örökségének tudatában az Európai Unió a szabadság, az egyenlőség és a szolidaritás csorbíthatatlan és egyetemes emberi jogán alapul”. Ratzinger bíboros szerint ez a mondat Európa keresztény identitásának egy alapvető elemét veszi védelmébe, mégpedig olyan megfogalmazásban, ami a nemhívők számára is érthető. Egyébként ezek olyan kijelentések, amelyeket az egyház már a lelkipásztori konstitúcióban is vallott.

A lelkipásztori konstitúció további törekvései is szóhoz jutnak a Chartában: az emberi jogok, a házasság és a család, valamint a vallásszabadság. Mindenesetre itt meg kell jegyezni, hogy az emberi jogoknál fontos bioetikai természetű kérdéseket nem vagy csak alig érintenek. A család és házasság, az Európai Közösség alapsejtje esetében a Charta csak a házassághoz való jogra szorítkozik. Biztosítja továbbra is az egyéni és közösségi vallásgyakorlás védelmét, de ugyanakkor megállapítja az államok semlegességét a vallásokkal szemben. Ha ez eleget is tesz az állam és az egyház közti különbség zsinati felfogásának, a gyakorlatban mégis csak felmerül a kérdés, hogy a vallási közösségek egyes megnyilvánulásait, például a vásár- és ünnepnapok tekintetében, hogyan és kik koordinálhatják.

Arra a kérdésre, hogy a fejlődés Európában hogyan fog alakulni, senki sem tud választ adni. Az alapvető jogok chartáját mindenesetre első lépésként kell értékelni egy európai tudat keresésének a tekintetében. Egy társadalom jövője mindig a ki-

sebbségek kreativitásától függ. A hívő keresztényeknek Európában olyan kisebbségnek kell magukat tekinteniük, amely hozzá kíván járulni ahhoz hogy Európa ismét eljusson szellemi örökségének legjavához, és ezzel az egész emberiség segítségére legyen.

Angelo Sodano bíboros államtitkár egy nemrég tartott beszédében rámutatott arra, hogy az egyház cselekvő módon szeretne jelen lenni és együttműködni – ahogyan ő mondja – „a Lélek Európai Közösségének” a felépítésében. Az egyház minden jóakaratú emberrel és minden olyan egyénnel együtt szeretne működni, aki ennek a kontinensnek a jövőjét a szívében viseli. A II. Vatikáni Zsinat és annak lelkipásztori konstitúciója, a *Gaudium et spes* különösképpen, az egyházról, az államról és a társadalomról tett kijelentéseivel és az abból következő fejlődéssel együtt, amint azt megpróbáltam érzékeltetni, ehhez kiindulási alapot és döntő tájékoztató pontot kíván nyújtani.

Karl-Josef Rauber

Karl-Josef Rauber nuncius

Az Európai Unió identitása és a kereszténység

A katolikus egyház 1945 óta különböző fórumokon és különböző formában emelt szót az európai egyesülés mellett. Hasonlóképpen tettek a most csatlakozó országok egyházi képviselői is, holott éppen a hívők köreiből sok kritika éri az Európai Uniót. Sokan Magyarországon is úgy vélik, hogy csupán gazdasági projekttel van dolgunk. Az Egyházfórum egy korábbi számában egy hívő magas rangú volt politikust, egy szerzetest és egy püspököt idéztünk, akik negatívan nyilatkoztak az Unióról. A politikus szerint ez az Európa „teljesen a gazdagok érdekvédelmének a bebetonozása, és egyáltalán nincs benne szolidaritásról szó”.

A szerzetes megközelítésében az Európai Közösség „az emberiségnek az a része, amely a legtöbb halottat produkálta, és az emberiség legtöbb vagyonát rabolta össze”, míg az idézett püspök attól fél, hogy „az a szellemi moslék, amely egy kicsit megszűrve máris bent van” Magyarországon, az „ömleni fog”.¹ Van, aki a bürokráciára, a korrupcióra vagy a nemzeti szuverenitás elvesztésére panaszkodik. Mérsékelt hangvételű vélemények is a kulturális identitás hiányát vetik az Unió szemére: „Európa önmagáról alkotott képe a görbe tükör által mutatott képhez hasonlatos. Mindaddig, míg Európának nem alakul ki világos képe önmagáról, nehéz feladat lesz meghatározni az egyesült Európa jövője számára szükséges megoldásokat és stratégiákat”.²

Anélkül, hogy a jelen írás keretén belül az elhangzott vádakkal és félelmekkel foglalkoznánk, annyit mégiscsak érdemes megjegyezni, hogy a nemzeti- vagy a pártpolitikát éppen annyira megszabhatják gazdasági érdekek, éppúgy kísérheti a bürokrácia, a korrupció, vagy éppúgy létrehozhatja a túlélésre berendezkedő politikusok rétegét, akik mindenekelőtt saját anyagi előnyeiket tartják szem előtt, mint az Európai Unióban. Kelet-Európában a nemzetállamok és a pártok ellenőrző mechanizmusai egyelőre még távol vannak attól, hogy az EU színvonalán működjenek. A

nemzetállami szuverenitás részleges elvesztése pedig a globális környezetvédelmi, gazdasági politikai és társadalmi kihívások közepette csatlakozás nélkül is tény. Kérdés, hogy ezeken inkább egyedül vagy pedig együtt leszünk képesek urá lenni.

Ami pedig a hiányolt kulturális identitást illeti, az egyrészt a ó-európai-nyugati hagyományokon nyugszik, másrészt pedig a kontinens közelmúltjának történelmén. Az előző kapcsán csak éppen utalok a zsidó vallási örökségre, a görög filozófia hatására, Róma meghatározó nagyságára és minde-

nekelőtt a kereszténységre annak minden társadalomformáló erejével és ellentmondásos gyakorlatával együtt. Meg kell említenem az arab tudományt, a humanizmust, a felvilágosodást, a francia forradalmat, a technikai fejlődést, de a XX. század világéseite is. Európa identitásához tartozik azonban másrészt az is, hogy a II. világháború után egy olyan közösség alakult ki, amelynek célja a kezdetektől a háborúval járó összeütközések elkerülése volt, mégpedig az együttműködés, az emberi jogok tiszteletben tartása, a demokrácia és a jogállamiság, a politikai, kulturális és etnikai pluralitás melletti elköteleződés, valamint a szociális piacgazdaság révén.

Roman Herzog, hivatalából távozó szövetségi elnök, egyik utolsó beszédében mutatott arra rá, hogy az európai kultúránk alapzatát egyebek között „az emberi méltóság, a tudom-

mány és a technika, a jólét és a társadalmi felelősségvállalás, valamint a szellem szabadsága” alkotja.³ Az tehát, aki Európa egyesítését csupán gazdasági kérdésekre egyszerűsíti, megengedhetetlen módon egyszerűsíti le vagy hamisítja meg a valóságot. Ezzel nem a gazdaságnak az egyesítésben játszott vezető szerepét kérdőjelezem meg, hanem valami egészen sajátságosan európai dolgot szeretnék szóba hozni: azt, hogy a szociális piacgazdaság nem zárja ki az emberi értékeket, hanem érvényre juttatja őket.

Konrad Adenauer német kancellár

1 Wildmann János: *A magyar katolikus egyház és az európai integráció*. In: *Egyházfórum* 2003/1-2, 19-22, itt 20.

2 Neuss, Beate: *Die Osterweiterung der EU als Herausforderung eigener Art*, in: Schubert, Klaus/Müller-Brandeck-Bocquet Gisela (Hg.): *Die Europäische Union als Akteur der Weltpolitik*, Leske & Budrich Verlag Opladen 2000, 63. p.

3 Herzog, Roman: *Das europäische Testament*, in: Oschwald, Hanspeter: *Identität von unten. Europa in seinen Städten und Regionen*, Josef Knecht Verlag Frankfurt a.M. 1999, 143-148. p.

Az Unió mint érték-közösség

Az EU már ma is érték-közösséget alkot, igaz, olyan érték-közösséget, mely még további fejlesztésre szorul, s melynek mélyen vallásos, mindenekelőtt keresztény gyökerei vannak. Wolfgang Schäuble német kereszténydemokrata politikus több mint egy tucat elemét sorolja fel ezen érték-közösségnek: egyéniség, egyenlőség és testvériség, demokrácia, mely többségi döntéseket tesz lehetővé, valamint jogállamiság, mely e többségi döntéseknek és a hatalommal való visszaélésnek a jogállam révén határt szab és védelmezi a kisebbségeket. Ezen elismert értékek közé tartozik nagyrészt a zsidó-keresztény hagyományból származó Tízparancsolat, amely lényeges részét teszi ki együttélésünknek, ám a nyílt társadalom azon, közelmúltban megfogalmazott felfogása is, amely a fájdalmas évtizedek, sőt évszázadok után végre elutasítja a totalitarizmus különböző formáit és a totális ideológiákat. A család az aggasztó tendenciák ellenére is olyan, „a szabad életet lehetővé tevő berendezkedés csírájának számít”, melyben szoros közelségben gyakorolják a nemzedékek közötti szolidaritást. A tolerancia, a pluralizmus, a szociális piacgazdaság, a környezet iránti felelősség, a szubszidiaritás⁴ – mind a közösség öngazgatásaként, mind pedig föderalizmus gyanánt értve azt –, továbbá a nemzeti identitás, valamint a béke megőrzése, mind olyan értékek, melyek mellett az EU elkötelezte magát.⁵ Az európai egyesítés folyamata hamar összedőlne, ha csupán az anyagi, gazdasági érdekek habarcsa tartaná össze.

E helyütt a szociális piacgazdaság aspektusa érdemel különös figyelmet. Ezt nem egyszerűen piacgazdaság plusz a kiterjedt társadalmi újraelosztás értelmében vett szociálpolitika gyanánt kell értenünk, hanem az európai társadalommodell rendezőelvéként. A szociális piacgazdaság nem merül ki a liberális piacgazdaság alapelveinek szavatolásában, mint például a magántulajdon túlsúlya, valamint az árukat és a szolgáltatásokat termelő vállalatok magánjellegű megszervezése, továbbá az iparúzés és szerződéskötés szabadsága, a szabad verseny és a tőke szabad mozgása, hanem megkísérli úgy kialakítani az általános rendező keretet, hogy mindenki jóléte jöheszen létre, és a társadalmi viszonyok magából a rendszerből kiindulva javulhassanak. A szociális piacgazdaság nem egyszerűen kapitalizmust jelent, hanem egy másfajta kapitalizmust, mégpedig – Michel Albert megfogalmazásával élve – a „rajnai kapitalizmus”-t. Ennek „gyökerei a közös, szolidaritáson alapuló biztonságba” nyúlnak, ezzel szemben az új

amerikai kapitalizmus „a pénzügyi játszmák, az egyéni kockázatvállalás világába” tartozik.⁶ Már a közös valuta bevezetése sem tekinthető tisztán gazdasági aktusnak, mivel egy valutaunió olyan szolidaritási közösséget jelent, mely a benne résztvevő nemzetgazdaságokat jóban-rosszban egymáshoz köti. Az EU politikai unió iránti elhatározása egyszersmind a szociális unióra irányuló akarat is, melyre az EU országai a Maastrichti Szerződésben elkötelezték magukat.⁷

Mindezt nem szabad azonban oly módon félreértenünk, mintha jelen esetben valamilyen egalitárius, egyenlősítő törekvésről volna szó, mintha kisvártatva az EU valamennyi országának ugyanazon a gazdasági és szociális szinten kellene állnia. Hiszen még az egyes nyugat-európai országoknak is egymástól eltérő nehézségeik és szabványaik vannak. Más-képp határozzák meg például a létminimumot és a szociális rászorultság kritériumait Portugáliában, mint Svédországban. A társadalom szerkezete is eltérő módon alakult ki az egyes országokban. Az egykori szocialista országok előtt álló társadalmi kihívások megint csak más jellegűek és más nagyságrendűek. Annak érdekében, hogy egyfajta szociális dömping elkerülhető legyen, arra van szükség, hogy alsó határértékeket jelöljenek ki a szociálpolitikai szabványokat illetően. A szociálpolitikai rendszerek és szolgáltatásaik-juttatásaik színvonalának fokról fokra történő kiegyenlítése csak annyiban lehet sikeres, amennyiben az egyes tagállamok gazdasági teljesítőképesége közelít egymáshoz. Vagyis, szociális téren is érvényre kell jutnia a szubszidiaritás elvének.

A kereszténység jelentősége

Mi a helyzet azonban a kereszténységgel és a keresztény egyházakkal az EU önmagáról alkotott képére vonatkozólag? Általánosan elismert, hogy Európa közös keresztény eredetre tekint vissza. Mindez számtalan tér, emlékmű, épület, irodalmi mű révén egyértelműen kiviláglik. A kék Európa-lobogó, bibliai eredetű arany csillagaival, maga is az európai kultúra keresztény hátterére utal. És mégis: a csatlakozásról folytatott tárgyalásokon tulajdonképpen nem esett szó egyházzal és vallással, és az EU belső, immateriális alapzatára irányuló keresés során is újra meg újra lesöpörték a témát az asztalról. Az egyházak részéről újra meg újra felpanaszolták, hogy az egyházakat és a vallási közösségeket az európai egyesítés folyamatában mindeddig nem vették kellőképp figyelembe, továb-

4 A szubszidiaritás elve a katolikus társadalomtanból ered. Klasszikus meghatározása az 1931-es „*Quadragesimo anno*” enciklikából származik: „éppen úgy, ahogy mindazt, amit az egyes ember saját kezdeményezéséből és saját erejéből teljesít, tőle elvenni és a társadalom tevékenységének számlájára írni nem szabad, éppen úgy vétünk az igazságosság ellen, ha mindazt, amit a kisebb és alárendelt közösségek teljesíteni és jól elvégezni képesek, a szélesebb és fölérendelt közösség számára vesszük igénybe; mindez egyszersmind fölöttebb hátrányos, és a társadalom egész rendjét összezavarja. Lényege és fogalma szerint mindenféle társadalmi tevékenység szubszidiáris; támogatnia kell a társadalom testének egyes tagjait, sohasem szabad azonban szétzúzni vagy magába szippantania azokat.” Pius XI.: *Quadragesimo anno* (1931), in: *Bundesverband der Katholischen Arbeitnehmer-Bewegung Deutschlands* (Hg.): *Texte zur katholischen Soziallehre*, Ketteler-Verlag Bornheim und Verlag Butzon & Bercker Kevelaer 81992, 91. p.

5 Schäuble, Wolfgang: *Die christliche Identität Europas – Erbe und Auftrag*, in: Löhner, Mechthild/Reichmann, Heinz/Schäuble, Wolfgang: *Christliche Verantwortung für die wirtschaftliche und soziale Zukunft Europas*, Paulinus Verlag Trier 1995. 30-37. p.

6 Albert, Michel: *Kapitalismus contra Kapitalismus*, Campus Verlag Frankfurt/New York 1992, 21. p.

7 A szerződés függelékeként egy szociálpolitikai megállapodást és egyezményt is elfogadtak. Ennek megfelelően például a munkafeltételekre, valamint a társadalmi biztonságra vonatkozó minimumokat tartalmazó előírásokat lehet kiadni.

bá, hogy a Közösség jogrendjének fejlesztése elsődlegesen a gazdaság és a közös piac követelményeihez igazodott. Az egyházak az erőteljes politikai támogatás ellenére sem tudták keresztülvinni, hogy az EU alkotmánya utalást tartalmazzon a kereszténységre, vagy Istenre. II. János Pál pápa „Az egyház Európában” című Apostoli levelében fájlatja az olyan kísérleteket, „melyek az a kereszténység ama hozzájárulása nélkül mutatják be európai kultúrát, mely történelmének alakulására és egyetemes elterjedésére meghatározó befolyást gyakorolt”.⁸ Trutz Rendtorff tömören így foglalja össze mindent: „Az Európai Közösség Európája a kereszténység és a vallás vonatkozásában alkotmányos szempontból vak; szervei e tekintetben mit sem észlelnek”. Ennek oka vallás és politika, állam és egyház újkori szétválásztásában keresendő. Ennek értelmében a politikai intézményeket arra intik, sőt arra kötelezik, hogy tiszteletben tartsák e megkülönböztetést, „és ami még ennél is több, hogy a vallás és politika közti különbségtételt saját igényeik és a viszonyok alakítására vonatkozó illetékeségük határai gyanánt fogadják el”.⁹

Mindez nem jelenti azonban azt, hogy egyszerűen keresztényietlennek tekinthetnénk Európát. Az EU identitásának már említett ismertetőjegyei közül több is keresztény eredetű.

Mindenekelőtt az emberi jogok eszméje az, amely a kereszténység emberképében gyökerezik. Az ember Isten képére teremtett volta kölcsönöz számára méltóságot, és ez alapozza meg szabadságát, melynek mind az (akár egyházi) közösséggel, mind pedig a világi uralommal szemben képes érvényt szerezni. Az emberi jogokat a „Nyugat vallása termékének” tekinthetjük.¹⁰ Mindez pedig annak ellenére így van, hogy éppen az egyház volt az, amely ezen eszme kibontakozását évszázadokon át akadályozta, szószólóit üldözte, vagy az üldöztetésekben legalábbis szerepet vállalt, ezért aztán a kereszténységből csírázó szabadságjogok kategoriális megfogalmazását a reformációnak, felvilágosodásnak és forradalomnak kellett az egyházzal szemben keresztülvinnie, és az államelméletbe, valamint a törvényhozásba beépítenie.

Hasonlóképp áll a dolog a hatalmi ágak megosztásával, melyet ma a demokrácia és a jogállam alapelveiben foglalnak össze, gyökerét azonban Szent Ágoston eredendő bűnről szóló tanításában leli.¹¹

Jean Monnet az Európai Únió szellemi atyja Adenauerrel

A piacgazdaságnak az EU-ra olyannyira jellemző szociális dimenziója, valamint a szolidaritás a keresztény felebaráti szeretet parancsolatából ered. Felebarátunkban Istent szeretjük, hiszen ő is Isten képmása, őt is ugyanazon jogok és szabadságok illetik meg. Mint sajátos, egyedi személyt azonban önmagáért is szeretjük. A felebaráti szeretet parancsolata intézményes megvalósulását a keresztény szervezetekben és rendekben találta meg, melyek a szegények és betegek ápolásának szentelték magukat. A XIX. században aztán a keresztény szociális mozgalmak kidolgozták a szociális reform eszméit, amelyek végül a pápák egyházi társadalomtanában jutottak kifejezésre. A filantropia, a humanitás és a szolidaritás a keresztény felebaráti szeretet szekularizált formái.

Végezetül hadd utaljak még a politika és vallás, állam és egyház elválásztására, amely gyökerében már Jézus azon mondatában rejlik, miszerint országa nem e világról való (Jn 18,36). Mindenesetre Szent Ágoston ebben látta a világi és az egyházi rend, a civitas terrena, valamint a civitas Dei szembeállításának alapját. Noha pápák és világi uralkodók folyton megpróbálkoztak vele, hogy a másik területre kiterjesszék, ám Regnum és Sacerdotium dualizmusa sohasem tudták egészen kioltani a latin kereszténységben. Kétségtelen, hogy ál-

8 II. János Pál: *Ecclesia in Europa*, in: *Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz (Hg.), Verlautbarungen des Apostolischen Stuhls Nr. 161, Bonn 2003. (9).* – A pápa megállapítja a „keresztény emlékezet és örökség terén keletkezett veszteséget”, amely „az agnoszticizmustól és vallási közönyösségtől” kísérve azt a benyomást kelti, mintha sok európai „szellemi háttér hiányában, valamint olyan örökösök módjára élne, kik eltékozták az örökséget, melyet a történelem hagyott rájuk. Ennélfogva túlságosan nincs mit csodálkozni azon, ha Európának úgy próbálnak arcukat adni, hogy mellőzik vallási örökségét, különösen pedig mélyen keresztény lelkét, midőn lerakják az alapot azon népek jogai számára, amelyek Európát alkotják, ahelyett, hogy ama törzsbe ojtának e jogokat, melyben a kereszténység életnedve folyik”. Idézett hely, (7).

9 Rendtorff, Trutz: *Wie christlich wird Europa sein?*, in: Löhr, Mechthild/Reichmann, Heinz/Schäuble, Wolfgang: *Christliche Verantwortung für die wirtschaftliche und soziale Zukunft Europas*, Paulinus Verlag Trier 1995, 70-71. p.

10 „Az államjogi szabadságfogás bibliai-teológiai eredete egyértelművé teszi, hogy más, olyan kultúrák, melyek nem keresztények, vagy legalábbis nem viselik magukon a monoteizmus nyomát, miért nem hozták létre az ember szabadságának fogalmát. Sem Kínában, sem pedig Japánban, vagy Indiában nem fejlesztettek ki ilyesféle elképzelést. Ernst Wolf találóan nevezte az emberi jogokat 'a Nyugat vallása termékének'.” Starck, Christian: *Das Christentum und die Kirchen in ihrer Bedeutung für die Identität der Europäischen Union und ihrer Mitgliedstaaten*, in: Marré, Heiner/Schümmelfelder, Dieter/Kämper, Burkhard (Hg.): *Essener Gespräche zum Thema Staat und Kirche* (31), Aschendorff Verlag Münster 1997, 18. p.

11 A világi uralkodó ellátja ugyan az Istentől reá rótt hivatást, ám éppen úgy osztozik az eredendő bűnben, mint akárki más. „Óvintézkedéseket kell tenni tehát az uralom elfajulása ellen, oly módon, hogy a hatalommal való visszaélés emberi hajlamát hatékony ellenőrzési módszerekkel kell ellensúlyozni.” Starck, 15. p.

lam és egyház szétválasztását nem az egyház, hanem a francia forradalom, méghozzá az egyház ellenében, vitte győzelemre, ám napjainkban „az újkori keresztény Európa jótékony és feltétlenül megőrzésre érdemes öröksége részét képezi”.¹²

Két példa: Delors és az alkotmány

A keresztény identitás alapelemei mind a személyes, mind pedig az intézményes síkon megjelennek az EU-ban. Az alapító atyák – mint Konrad Adenauer, Robert Schuman vagy Alcide de Gasperi – megvallottan keresztény, pontosabban katolikus alapokon álltak. Itt azonban hadd említsek egy negyven évvel későbbi példát, Jacques Delors. A 80-as évek második felében neki sikerült megvalósítania a kitörést az akkori idők bénító „euroszklerózisából”. A projekt, amellyel előállt, mindenekelőtt gazdasági projekt volt: megvalósították a belső piacot és elindították a gazdasági- és valutaunióhoz vezető folyamatot. Mindez azonban meg gazdasági öncél volt, politikai, sőt Delors szavaival erkölcsi projekt. A másik példám intézményes jellegű, mégpedig az Európai Unió lényegében kész alkotmánytervezete. Ez sem a vallásra, sem pedig Istenre nem hivatkozik, hitet tesz azonban olyan értékek mellett, melyek a kereszténységben gyökereznek.

Jacques Delors, aki 1925. 07. 20.-án egy banki alkalmazott fiaként született, fiatalsága idején a haladó katolikus ifjúsági mozgalmakban tevékenykedett. A szociális katolicizmus a társadalmi kiegyensúlyozottságra, mint a működő társadalom alapjára, vonatkozó elképzelésével meghatározó volt számára.

Adenauer és Alcide de Gasperi olasz miniszterelnök

¹² Rendtorff, 70. p.

¹³ List, 77. p.

¹⁴ „A triász egyik 'sarkában' az angolszász kapitalizmus áll. Ennek ismertetőjegye, hogy munka és tőke között kevés a szervezett kapcsolat, valamint, hogy a szociális állam kevésbé épült ki. Ezzel a japán modell áll szemben. Ebben a cégeken belül szoros együttműködés van tőke és munka között, ugyanakkor Európához viszonyítva e társadalomban kevesebb szabad tér jut az egyéniségnek.” List, 80. p.

¹⁵ Delors, Jacques: *Das neue Europa*, Carl Hanser Verlag München/Wien 1993, 64.

¹⁶ „Ezért fontosnak tartom, hogy a környezet kérdéséhez az etika oldaláról közelítsünk, hiszen az etika mutatja meg azokat az értékeket, amelyek szociális viselkedésünket szabályozzák. (...) A 'természet' ilyen fajta megközelítése csak akkor lehetséges, mint már utaltam rá, ha újra definiáljuk felelősségünket és kötelességeinket is: felelősség a természet, egyben a jövő generáció és saját országunk iránt is.” Delors, 98.

¹⁷ Delors, 66.

Delors jog- és gazdaságtudományokat hallgatott az egyetemen, majd ezt követően banki alkalmazott lett, ahol az osztályvezető-ségig vitte. A további előléptetési lehetőségeket a keresztény szakszervezeti mozgalomban való elkötelezettsége okán nem fogadta el. A hatvanas években állást változtatva a Francia Tervezési Bizottsághoz került, 1969-ben Chaban-Delmas miniszterelnök tanácsadója lett, 1974-ben belépett a Szocialista Pártba, 1979 a szocialisták listájának utolsó helyéről az Európai Parlamentbe választották, ahol a monetáris ügyek bizottságának elnöke lett. 1981-ben Franciaország gazdasági- és pénzügyminisztere, 1983-ban Clichy polgármestere lett, majd 1985-től 1994 végéig az Európai Közösség Bizottságának elnöke.¹³

Európára vonatkozó projektje leglényegesebb elemei a szociális katolicizmusban gyökereznek. Egyrészt Delors az európai társadalom egész szerkezetét fenyegetve látta a magas munkanélküliség és a gazdasági pangás, valamint a tengerentúl és Japán erős konkurenciája által. Másrészt azt is megállapította, hogy a konkurencia nem csupán tisztán gazdasági természetű, hanem egyszersmind a triász, ahogyan az USA, Európa és Japán háromszög-viszonyát ugyancsak nevezték, három eltérő társadalmi modelljének konkurenciája is. Ezekben „a szociális partnerek viszonya és a jóléti állam kiépítése” az egyik lényeges kérdés. A másik két modellel ellentétben az európai társadalommodell – leegyszerűsített megfogalmazásban – „lehetővé teszi az egyéni kibontakozást a szociális biztonság és a munkavállalók és munkaadók együttműködésének keretében”.¹⁴ Delors meggyőződése volt, „hogy mindenütt Európában fellelhető a szolidaritás érzése, a gyengék védelme, valamint a beleszólási jog, a közös megmozdulások és tárgyalások lehetősége”.¹⁵ Az európai modellnek csak akkor van jövője, ha az Unió gazdaságilag, technológiailag, pénzügyileg és valutapolitikájában úgy izmosodik meg, hogy ereje a demokrácián, az igazságon és a környezeti etikán nyugszik.¹⁶ Arról nem Delors tehet, hogy terve csak részben valósulhatott meg. Mindenesetre hivatali ideje első három éve alatt elérte, hogy a tagállamok kormányai megduplázták a közösségnek szánt hiteleket, amelyeket „különös mértékben egy szolidáris Európa építésére fordítottak”.¹⁷

Röviden nézzük még az EU alkotmányának tervezetét. A preambulumban a tagállamok hitet tesznek „Európa kulturális, vallási és humanisztikus hagyományai mellett, melyeknek értékei Európa örökségében továbbra is elevenek”, és hangsúlyozzák, „az ember központi helyzetét, valamint a jogainak sérthetlenségére és elidegeníthetlenségére vonatkozó elképzelést”. A 2. cikkely azon értékeket sorolja fel, amelyeken az Unió alapul: „az emberi méltóság tisztelete, szabadság, de-

mokrácia, egyenlőség, jogállamiság, valamint az emberi jogok megőrzése; ezen értékek valamennyi tagállam számára közös egy olyan társadalomban, melyet pluralizmus, tolerancia, igazságosság, szolidaritás, és a hátrányos megkülönböztetés elutasítása jellemez". A 3. cikkely (3. bekezdés) szerint az Unió célja „a tartós fejlődés Európája a kiegyensúlyozott gazdasági növekedés talaján, egy igen jó versenyképeségű szociális piacgazdaság, amely a teljes foglalkoztatottság és a társadalmi haladás célját szolgálja, valamint magas fokú környezetvédelem és a környezet minőségének javítása”. Az unió előmozdítja a gazdasági és technikai haladást”. Előmozdítja továbbá „a társadalmi igazságosságot és a szociális védelmet, férfi és nő egyenjogúságát, a nemzedékek közötti szolidaritást, valamint a gyermek jogainak védelmét”. Övja a tagállamok „kulturális és nyelvi sokrétűségéből adódó gazdagságot, és gondoskodik Európa kulturális örökségének fejlesztéséről és védelméről”. A tervezet mindezt a II. részben, az Unió Alapvető Jogainak Chartájában még részletesebben is tárgyalja, ehelyütt azonban ebbe már nem kívánok belebo-csátkozni. Már csak arra utalok, hogy az alkotmány tiszteletben tartja „ama státust, amelyet az egyházak és a vallási egyesülések vagy közösségek a tagállamokban azok jogi előírásai alapján élveznek” és „nem csorbítja azt” (51. cikkely, 1. bekezdés). Ezenkívül az Unió „ezen egyházakkal és közösségekkel, elismerve identitásukat és különleges társadalmi hozzájárulásukat, nyílt, átlátható-nyilvános és rendszeres párbeszédet folytat” (51. cikkely, 3. bekezdés). Noha az EU alkot-

mánya nem tartalmaz Istenre való utalást, miként azt az egyház követelte, mégis bőséges teret kínál a keresztény hit tartalmi megvalósításához. Franz Eckert szerint, aki az Osztrák Katolikus Püspökkari Konferencia megbízottja Brüsszelben, a tervezetben „olyan antropológia fejeződik ki, amelyet szociális enciklikáiban II. János Pál pápa is képvisel. Ez minden más földrésztől megkülönbözteti Európát: az ember itt olyan jogi helyzet birtokosa, amelyik Isten képmására teremtett mivoltának felel meg: az élet védelme, a jogi és szociális rendszer, valamint a véleményszabadság tekintetében”.¹⁸

Az egyház és a modern Európa anyához és gyermekéhez hasonlatosak: az anya felnevelte gyermekét, megmutatta számára az utat és közvetítette számára az értékeket, amelyekre felépítheti életét, és amelyekre élete során folyvást támaszkodhat. Az anyának nehéz belátnia, hogy bizonyos élethelyzetekben maga is kudarcot vallott, még inkább nehezebb esik azonban, hogy engedje gyermekét, elfogadja, hogy nagykorú lett, és visszahúzódjék. A gyermeknek nehezebb esik, hogy a számára közvetített értékeket nyíltan anyai örökségének ismerje el, kíváltk, hogy ezen értékeket gyakran az anyával szemben kellett keresztülvinnie. A gyermek azonban nem csak, hogy magában hordja ezen értékeket, hanem saját benső értékeivé is tette azokat. Életének során többé-kevésbé ezek mentén fog eligazodni, bizonyos helyzetekben elárulja, más helyzetekben viszont bizonyosan jobban megvalósítja majd őket, mint anyja valaha is tette.

Wildmann János

A Magyar Teológusnők Ökumenikus Egyesületének teológiai műhelye

Célunk, hogy az Istenről szóló beszéd (a teológia) sztereóban szóljon, illetve egy dimenzióval teljesebb legyen. Az ilyen szemléletű teológiai munka Magyarországon még valamennyi felekezetben hiányzik. Nem művelik intézményi keretek között (tanszék, kutatóműhely, szeminárium), és kevés fórum kínálkozik számára a hangzó és írott médiában is. E hiány pótlására tenne kísérletet ez a műhely.

A munkát a teológia főbb ágaiban folytatjuk, azaz:

- biblikus teológiával (Ószövetség, Újszövetség)
- dogmatikával
- erkölcsoteológiával
- gyakorlati teológiával (liturgia, katechetika, pasztorálteológia)
- egyháztörténettel
- vallástudománnyal foglalkozunk.

A teológiai műhely az ökumené gyakorlatát valósítja meg. Olyan utakat keresünk az Isten- és emberszeretet irányába, amelyen nőként, teológusként járhatunk Krisztus nyomában.

A Magyar Teológusnők Ökumenikus Egyesülete az európai szervezet: ESWTR (European Society of Women in Theological Research) tagozataként működik, ugyanakkor törekszik arra, hogy magyar teológiát képviseljen és műveljen.

Szeretettel várunk minden érdeklődő munkatársat! Kérjük, vegyék fel a kapcsolatot az egyesület elnökségének két tagjával:

Dr. Varga Gyöngyi
elnök

1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3.
e-mail: gyvar@freemail.hu

Bárdosy Éva
médiafelelős

1121 Budapest Rácz A. út 112.
e-mail: rokas@freemail.hu

¹⁸ Achleitner, Walter: Gott ist zu schade für eine leere Phrase in der Verfassung. Eckert: Auch ohne Gottesbezug ist EU-Verfassung ein Quantensprung, in: Kirchenzeitung der Diözese Linz, 2.10.2003.

A közjó Európában

Kérdések a katolikus szociális tanítás egyik klasszikus fogalmához¹

A közjó elvét a teológiában a keresztény etika sajátosságának tekintjük. Így került be a 19. század végétől kezdve elsősorban a német nyelvterületen a katolikus szociális tanításba. Ennek az iskolának a főbb képviselői Oswald von Nell-Breuning SJ, Joseph Höffner és a két domonkos, Arthur F. Utz és Eberhard Welty. A katolikus szociális tanítás alapkategóriáihoz a közjó fogalmán kívül a szubszidiaritás és a szolidaritás fogalmai tartoznak. Ez a három fogalom kölcsönös viszonyban van egymással.

A „közjó” és a „közjó iránti érzék”

Egyszerűen mondva a német „közjó” fogalom (lat. *bonum commune*) azt a tartalmat fejezi ki, hogy minden érdekellentétén túl van egy jó, amely többek együttműködésével valósítható meg. A fogalom ugyanakkor lényegesen összetettebb, mivel nem statikusan meghatározott, hanem inkább egy hosszú hagyományból fejlődött ki, és így ma a praktikus használhatósága tekintetében jelentős kritikának van kitéve. Egy épp most lezárt kutatási projekt keretében a „közjó” és a „közjó iránti érzék” (*Gemeinsinn*) fogalmát vizsgálták, és egy meggyőző meghatározást fogalmaztak meg.

Elvontan fogalmazva a „közjó” a szociális tevékenység tájékozódási pontja, a „közjó iránti érzék” viszont a szociálisan tevékenykedőnek az a készsége, hogy ténylegesen ezen a normatív eszményen tájékozódjon és a szociális kötelezettségének igényét viselkedésében és tevékenységében megvalósítsa. Ezzel rendelkezésünkre áll egy normatív jellegű eszmény, amely meghatározza, hogy a közjó melyik formáját és mennyiségét kell igénybe venni. Ez a modell azonban csak akkor működik, ha ez a „közjó iránti érzék” ténylegesen megvan, vagyis ha van egy alapvető érdeklődés a közjó ideálja irányába tájékozódni. Eszerint a „közjó iránti érzék” a motíváló előfeltétele minden közjón való tájékozódásnak, és mint ilyen egy törekény szociális-erkölcsi forrás. A szükséges önkéntességet nem rendelheti el az állam, de a lehetőséghez legalább a keretfeltételeket megteremtheti.

A bonum commune Aquinói Tamásnál

A keresztény teológia számára a *bonum commune*-val való foglalkozás többek között Aquinói Tamásnál (ca. 1225 – 1274) virágzott föl. Arisztotelész szerint az (ókori) politikában és a közjó fejlődésében nemcsak az uralkodók, hanem az alattvalók is részt vesznek. Együtt döntenek a közjó jellegéről és megvalósításáról.

Aquinói Tamás ezzel a gondolatmenettel a *De regno* c. traktusában foglalkozik. Szt. Tamás ebben az egyedül irányító király eszményét tételezi fel, mégis végső soron nem az egyedül uralkodó királyról szól a mondanivalója, hanem sokkal inkább arról, hogy ebben vagy egy másik uralkodásformában a *bonum commune*-nek kell szolgálni. A király felelőssége, hogy az alattvalók számára elvileg lehetővé tegye a végső cél elérését. És az egyén végső célja, meg a társadalomé is – mert az egyén egyedül nem képes erre – az, hogy erényesen éljen, és ezáltal elérje a *fruitio divina*-t, az isteni gyümölcsöt. A közjót Tamás nemcsak a *De regno*-ban tárgyalja, hanem pl. az okosságról és az igazságosságról szóló gondolatokban is a *Summa theologiae*-ban. Így az okosság a politikában (*prudentia politica*) a társadalmi közjóhoz (*civitas, regnum*) van rendelve. És az igazságosság erénye (*iustitia*) az embert a közjóhoz rendeli. Az ellentéte – az igazságtalanság hibája – bizonyos körülmények között az embert bűnre vezeti, mert elhanyagolja a *bonum commune* javát. Aquinói Tamás nemcsak ebben a vonatkozásban érvel, mint teológus. A *bonum commune* egy biztos helyet foglal el a teológiai szótárában.

Aquinói Tamás

¹ A Kelet-közép-európai Pasztorálteológusok Hálózata, a Pasztorális Fórum (Bécs) és a PTE BTK Vallástudományi Központja által „Az európai integráció keresztény szemmel” címmel szervezett szimpóziumon (Pécs, 2002. november 20-21.) elhangzott előadás megszerkesztett magyar változata.

A középkor és az ujkor határán: Bartolomeo de Las Casas

Néhány évszázaddal később a domonkos Bartolomeo de Las Casas (1484–1566) foglalkozik ezzel a tárggyal a spanyol gyarmatosító politikával kapcsolatosan az Új Világban. A tényleges igazságtalanságoktól indítva, amelyeket a spanyol telepesek az amerikai őslakókkal szemben elkövettek, az uralkodó szerepére vonatkozóan új megvilágításban teszi fel a kérdést. Las Casas számára elviselhetetlen elképzelés, hogy egy fejedelem vagy egy király az alattvalói közjavát úgy határozza meg, hogy nem kéri ki a véleményüket. Ez a gyakorlat Nyugat-Indiában volt szokásos. Nemcsak, hogy az alattvalókat nem kérdezték meg, hanem ezek némelyek számára nyilvánvalóan másodrangúaknak számítottak, alacsonyabb jogokkal. Las Casas ezeknek a vissza-szorítottaknak lett az ügyvédje. Egyik késői munkájában – *De imperatoria vel regia potestate* – reflektál erre a témára és elvonatkoztatja az Új Világ konkrét adottságaitól. Ebben az összefüggésben úgy foglalkozik a közjó gondolatával, ahogy az Arisztotelész-től ránk maradt. Vagyis a fejedelem

kötelessége elősegíteni a *bonum commune*-t. Ő a *res publica* felügyelője, akit a nép ültetett hivatalába. Uralkodni csak a nép beleegyezésével tud. Las Casas hangsúlyozza a konszenzus elvét, amely minden cselekvés feltételes érvelésében visszanyúlik a természettörvényhez. Szerinte a juriszdikció átadása vagy a nyilvános hivatalok eladása ellentétben áll az említett felfogással. Ha az nem az alattvalók kifejezett kérésére történik, akkor elítélendő. Anélkül, hogy kitérne a konkrét visszaélésekre, Las Casas nem beszél másról, mint a megfelelő gyakorlatról az Új Világban, ahol az alattvalókkal – az amerikai őslakókkal – a spanyol fölöttesek nem tanácskoznak, mikor döntéseket hoznak.

Las Casas Aquinói Tamásra támaszkodik, de bizonyos pontokon túlmegy rajta. Az uralkodó szerep, mint szuverén egyéniségé nála lényegében még nem kérdőjeleződik meg, viszont Las Casas a szuverént (a hatalom hordozóját) magában a népben látja.

Kritikus távolság a közjó elvétől

A közjó megítélése a középkorban és az újkorban lényegében a kölcsönösség elvére vonatkozott. Tehát egy sajátságosan alkotott, csak egy bizonyos csoportra szorító „közjó”-ról van szó. Akkor is, ha ennek a kötelékformának nincs feltétlenül közvetlen transcendens jellege, mégis vonzó volt a keresztény hagyomány számára, mivel a kereszténység *per se* egy szociális tájékozódású és ilyen csoportokhoz közel álló vallás. A csoport életgyakorlata megengedte a „közjó” és a „közjó iránti érzék” értéktájékozódását, mint pl. az egyenlőség, a testvériség és a részesedés elvét.

Adam Smith

Idővel a „közjó” és a „közjó iránti érzék” klasszikus megfogalmazása azonban törékennyé vált. A polgári időkorszakban megindult egy erősebb individualizációs folyamat, amely ugyan nem tűntette el a közjó gondolatát, de mégis felfüggesztette annak hagyományos jelentőségét. Példának okáért emlékeztetünk Adam Smith-re (1723–1790), aki előnyt adott a privátelvnek és az uralkodóval, mint feltétlen vezéralakkal, szembeállította a független, privát embert. Következésképpen a XIX. század végére tudatosabbá vált a „közjó”-tól elhatárolt „közjó

iránti érzék”. Ez ugyanis olyan szociális-erkölcsi erőforrásként szolgált, amelyet érdemes volt fejleszteni. Annál is inkább mivel azt a közügyekhez való önzetlen odafordulásként értelmezték. Feltűnő példaként azokat az alapítványokat és mecénásságokat említjük, amelyek a XIX. század végén egyre nagyobb jelentőséget nyertek.

Hogyan értékelhetjük ezt a mind nagyobb eltávolodást a klasszikus „közjó” elvétől? A szakvilág beleegyezik ugyan a „közjó” és a „közjó iránti érzék” rendszeres használatába a mindennapi életben (sajtó, politikai beszédek stb.), azonban a szakkifejezések gyakorisága nem felel meg annak egyértelmű meghatározásával, amit tulajdonképpen jelentenek. A

szociológus Hellmann számára, aki szintén megállapítja ezt a hirtelen népszerűséget, a jelentés sokfélesége és az ebből adódó pontosságnak a hiánya elvileg egy történelmi probléma. A „közjó” és a „közjó iránti érzék” fogalmak a modern kor előtti társadalmak számára lettek megfogalmazva. Ezeknek tehát hagyományos alapjuk van. Szemben a jelennel, a modern kor előtti társadalmak hierarchikusan alakultak, ami ahhoz vezetett, hogy lényegében a politikai hatalom határozta meg azt, hogy mi a „közjó”. Hasonló volt a helyzet a „közjó iránti érzék”-kel is, amelyet mint a mindenkor hatalom kezését értelmezték. A „közjó iránti érzék” feladata volt, hogy a hatalom birtokosainak biztosítsa hatalmuk előfeltételeit. De a modern kor előtti idők elmúltak. Most inkább az a feladat, hogy a fogalmakat inkább újra tisztázzuk.

A fogalmak értelmezése (face lifting)

Hellmann egy szállóigével vezeti be a kísérletét, mikor a „közjó”-nak és a „közjó iránti érzék”-nek egy új, modern szint ad. A „közjó iránti érzék” értelmezésére a „rendszerbizalmat” ajánlja. Ennek értelmében a „közjó iránti érzék” nem más, mint a rendszer iránti bizalom egyik formája, amely a politikában hozzájárul a rendszer jogosultságának elismeréséhez. Ehhez azonban az is feltétlenül hozzátartozik, hogy egy politikai rendszer képes egy ilyen bizalmat, vagyis a „közjó iránti érzék”-et létrehozni. „Mert a politikai rendszer jogosultsága nagyrészt azon mérhető, hogy annak alakulása mindenki javára hat-e.”

Egy ilyen modell feltétele azonban az, hogy a mindenkor politikai döntések és cselekvések a „közjó”-ra irányuljanak. A „közjó” fogalmát szintén át kell gondolni, mivel ezt min-

den csoportosulás és párt használja, és ebből a szempontból kapja meg funkcióját és érdekirányultságát. A „közjó”-nak tehát egy lehetőleg semleges meghatározásra van szüksége, ami merész vállalkozás! Hellmann tartózkodó a pozitív megfogalmazást illetően. Vagyis, hogy mi a „közjó”? Egy kontingensképletről beszél, amely szociológiailag úgy tekinthető mint egy immunrendszer, amely minden, a rendszer önállóságát megtámadó beavatkozásra reagál. Egy kontingensképlet tehát, amely megkísérrel egy kérdéses rendszert megvédeni egy lehetséges elbizonytalanítástól, amennyiben egy bizonyos alapsbiztonságot (Luhmann) állít fel. Így a kontingensképlet „Isten” fontos egy vallásrendszerben, az „igazságosság” egy jogrendszerben. És így lesz a „közjó” a politikai rendszer kontingensképlete.

„Közjó”?

Nyilvánvalóan itt az ideje, hogy elbúcsúzzunk a „közjó” klasszikus fogalmától. Ha Hellmann megfogalmazását következetesen átgondoljuk, akkor a „közjó” fogalmának a használata lehetséges és segítő ugyan, de a meghatározása kilátástalan. A „közjó”-ról mint kontingensképletről beszélni sokkal inkább negatívnak, mint pozitívnak tekinthető. Mint minden más kontingensképletnél, itt is inkább egy elhárító képletről van szó, „amely azt célozza, hogy a résztvevőket és az érintetteket átvezesse a megfigyelés második stádiumába, hogy saját kontingenssükkel szembesítse, és ezáltal szándékuk viszonlagosságáról győzze meg őket”. Ennek az eljárásnak az „igen, de” képlet a tünete.

Megengedhetjük-e, hogy a „közjó” fogalmát csupán egy védő fogalomként használjuk? Mindenesetre nyilvánvaló, hogy a fogalom feltűnően diffúz lett. A klasszikus meghatározások már nem igazán működnek. Emellett mindegy, hogy ezek a politikai-filozófiai vagy a teológiai hagyományból származnak-e. Ha pl. a szociális gazdálkodás a rendszer tagjainak az egyéni hasznát azonosítani akarja a „közjó”-val, akkor gyorsan kiteszi magát annak a kritikának, hogy nem vett figyelembe sokféle individuális értéket. Az alkotmányjogász Peters találja fejen a szöveget, amikor más összefüggésben azt írja, „hogy a ‘közjó’ nem lehet egy önálló ‘általánosság’ vagy a ‘társadalom’ java, mert egy ilyen lény nem létezik”. A „közjó” az ő számára „csak egy lerövidítő beszédmód az egyed javáról a közösségben”.

Egy újraértékelés vázlata Európában: a szolidaritás

Az aktuális vita az európai kérdésekről azt mutatja, hogy a „közjó” fogalmát nem kerülhetjük ki. Nem a „közjó” és a „közjó iránti érzék” szakkifejezéseit akarjuk kétségbevonni, hanem annak a megértését, amit ezek a fogalmak tulajdonképpen jelentenek. Tehát szükség van a klasszikus fogalmak új értékelésének a kísérletére. Erről az újraértékelésről a vita nyilvánvalóan folyik. Pontosabban az Egyesült Európa bőví-

tésének jelenlegi folyamatában a „közjó” elvének nagy jelentősége van. Minél nagyobb lesz az egyesült államok köre, annál égetőbbé válik átvizsgálni a „közjó” fogalmát az Unióban. Ez még ennél is inkább érvényes a globalizáció következményeire, amelyek táguló momentumát szintén kihívás a „közjó”-vitában.

Egy érdekes perspektívát mutat fel a bielefeldi szociológus, Kaufmann, aki a „szolidaritás”-ban egy alternatív modellt lát a használhatatlan „közjó”-fogalommal szemben. Véleménye szerint nem időszerű már a társadalmat mint egy nagy egészet értelmezni, hanem sokkal inkább mint egy differenciált összefüggés egészet, amely pl. a hatalmon és képzésen keresztül a szociális összefüggések különböző formáit veszi föl. Így az ő számára a szolidaritás irányító forma lesz. A szolidaritást úgy érti, mint a konkrét tevékenység jelenségét. Ez azt jelenti, hogy nem szervezetek tevékenykednek, hanem személyek. Egy ilyen egyéni tevékenység azonban értelemszerűen egyesületekbe és szövetségekbe épül be, amelyek nagyobb befolyással rendelkezhetnek mint az egyének.

Az ilyen javaslatok, mint a Kaufmanné, megmutatják a következményeket a „közjó”-retorikát illetően. A fogalom megtartja ugyan (hagyományos) értelmét, de a használatban nem vonatkozik egy mindent átfogó „közjó”-ra, hanem inkább a szolidaritás részleges és pontszerű folyamataira szorítkozik.

A „közjó” Európa számára?

Kaufmann javaslata mindenesetre megmutatja, hogy a „közjó” klasszikus értelemben vett elve kétséges, és a jelenre való felelőtlen alkalmazása esetében használhatatlan is. A vesztély nem magában a dologban rejlik, hanem nyilvánvalóan egy meghatározás általánosításában, vagyis abban, hogy mit jelent a „közjó”? Úgy tűnik, hogy egy európai „közjó”-ról beszélni épp olyan nehéz, mint Európáról vagy még inkább az „Európai Egyesült Államok”-ról. A fent elfogadott „közjó” fogalma abban az értelemben, hogy az egyén vagy az egyes csoportok javáról van szó a közösségben (Peters), inkább a dolog komplexitását mutatja.

A „közjó” újra és újra előkerül – a különböző álláspontokat meghatározó dokumentumokban és (egyházi) szervezetek tervezeteiben, a brüsszeli alkotmánykonventben merültek fel ilyen igények –, de ebben az esetben tudatában kell lennünk annak, hogy a fogalmat sokkal differenciáltabban kell értelmeznünk, mint a klasszikus szociális tanításban. Nincs már *per se* „közjó”, mivel annak ma több összetevője is van. És ezek az összetevők több tényezőtől függenek, és nem utolsósorban annak a látásmódjától, aki utal rájuk. Európa és az Európai Unió számára ez többek között azt jelenti, hogy ha netán „közjó”-funkciók hordozójává változna, ezt nem mint gigantikus szervezet fogja tenni, hanem mint egy tetőszövetség, amely nagyon különböző érdekeket és csoportokat foglal magában, amelyek azonban semmiképpen sem lesznek csak nemzeti vagy regionális jellegűek.

Thomas Eggenberger²

² A brüsszeli székhelyű dominikánus „Espaces” intézet igazgatója, amelynek célja az Egyház és az Európai Unió közötti dialógus szorgalmazása.

Az Ószövetség a közösség életében¹

A Biblia, szavának vizével, mindig is képes volt enyhíteni Isten népének a szomját a pasztorális tevékenység számos kommunikációs csatornáján keresztül. A Biblia igazán olyan, mint a kis falu forrása, amely mindenki számára hozzáférhető. De valóban előtör ebből a forrásból az Ószövetség (ÓSz) vize is? Mérít belőle a keresztény nép? És hogyan? Olyan víz ez, amelyből jó izzel és tisztelettel kortyolgat, vagy egyenesen visszautasítja? Milyen kegyelmet kap az egyház az ÓSz-ből? Számára ez a széthúzás tényezője vagy a közösségre vezető útmutató? Az ÓSz a civil társadalommal kapcsolatban kinyílni vagy bezárkózni segíti a keresztény közösséget, azért hogy óvja saját identitását, ahogyan tette ezt „Izrael a nemzetek között”?

Ennek a cikknek nem az a célja, hogy közvetlenül válaszoljon a feltett kérdésekre, hanem hogy a gyakorlatból – amellyel egy olyan nagy egyházi közösség, mint az olasz egyház rendelkezik –, jobban mondva az ÓSz kifejezett jelenlétéből és jelentőségéből kiindulva bizonyos irányvonalakat összegyűjtsön. Előbb arra reflektálok, hogy milyen

fogadtatásban részesül az ÓSz a hit megszokott kommunikációs csatornáin keresztül. Teszem ezt azért, hogy aztán jelezzek néhány kritériumot, amelyek a helyes megközelítést segítik. Az elemzés nem lehet más, mint tüneti, és bevallom, egy kissé aggasztó is. Számomra ugyanis úgy tűnik, hogy az ÓSz olyan, mint az a vízcsap, amely eresztí a vizet, vagy egyenesen nem ad többet; úgy gondolom, hogy sokan (olaszok és nyugatiak) zavarban érzik magukat a családi album ezen részével szemben, amely nem más, mint a Jézus előtti Írás.

1. Milyen víz fakad a forrásból? (Vagyis az ÓSz jelenléte az olasz egyházban)

1.1. A kommunikációs csatornák

a) – A katekizisben²

Az ÓSz, a zsinati megújulás fényében, kiegyensúlyozottan, egzégétikailag korrekt módon, és mindenekelőtt abszolút mértékben Krisztus és az egyház misztériumára kiélezve jelenik meg. Mindenütt megfigyelhető, hogy gondosan törekedtek arra, hogy kerüljenek mindennemű zsidóellenes hangot, egészen odáig, hogy egyetlen helyen sem mondja ki a szöveg Isten szent nevét, hanem mindössze a szent tetragrammal jelzi (*Felnőttek katekizmusa*, 1995, n. 48).

Ami a katekizist illeti, megfigyeltem, hogy nem az okoz nehézséget, hogy az ÓSz-ről beszéljenek, hanem inkább az, hogy „Minek beszéljünk róla, hiszen Jézus már eljött?”. A probléma inkább teológiai, mint egzégétikainak tűnik, amit a héber Biblia különböző pontjain meglévő „tökéletlenség” tesz még élesebbé, s amely pontokat kellemetlen magyarázni az Evangélium teljes fényében.

Fiatalok – Mi vezérli őket?

1 Az itt közölt cikk a tavalyi Szegedi Nemzetközi Biblikus Konferencia – „A világi társadalom elfogadása és elutasítása a valódi közösségben” (Szeged, 2003. augusztus 31 – szeptember 3.) – keretében megtartott előadás magyar változata. A Szerkesztőség köszönettel tartozik dr. Benyik György teológiai professzornak, a konferencia szervezőjének, amiért hozzájárult az előzetes közléshez és a fordítást rendelkezésünkre bocsátotta. A tanulmány a konferencia-kötetben is megjelenik majd.

2 Az olasz katekizist tervek a következő műveket foglalja magába: *Felnőttek katekizmusa* (Az igazság megszabadít benneteket); *Kisgyermek katekizmusa* (Engedjétek hozzám a gyermekeket); *Gyermekek katekizmusa 1* (Én veletek vagyok); *Gyermekek katekizmusa 2* (Jöjjetek velem); *Gyermekek katekizmusa 3* (Tanúim lesztek); *Gyermekek katekizmusa 4* (Barátainknak hívtalak benneteket). A könyvek 1990 és 1997 között jelentek meg Rómában. Olyan szövegek ezek, amelyeket a „valláspedagógia remekműveinek” ismertek el teológiai, antropológiai és módszertani alaposságuk miatt. [Az említett katekizmusok magyar nyelven is megjelentek a Don Bosco Kiadó gondozásában.]

b) – Az iskolai vallásoktatásban³

A fő cél a Biblia megismerése, és ezzel együtt az ÓSz-é is. Jobban hangot adhattak volna az antiszemitizmus minden formájával történő szembefordulásnak, és a zsidó kultúrában fellelhető értékek felfedezésére történő nevelésnek. El kell ismerni, hogy sok vallásoktatáshoz készült könyv megbízható, nyitott és építő jellegű megállapításokat tesz az itt tárgyalt témával kapcsolatban. Azonban felmérések alapján állítható, hogy a diákok kevés érdeklődést mutatnak a Biblia irányába, és kimondottan az ÓSz-iránt, talán azért, mert nem a maga autentikus valóságában mutatjuk be. Nem is ellenségesnek, hanem idegennek mutatkoznak vele szemben. Elgondolkodtató, hogy a *Genesis* szó sokakban elsősorban az azonos nevű zenei csoportot idézi fel, és nem a Biblia első könyvét!

c) – A Biblia-apostolkodás területén

A Biblia olvasása a bibliaolvasó körökben – amelyek Olaszországban egyre jobban terjednek – elsősorban az evangéliumokon, és sokkal kevésbé az ÓSz-en keresztül történik. Ezért ez utóbbi a periférián, inkább ismeretlen, mint visszatartott része marad a Szentírásnak.

Egy másik hajtóerő közvetlenül a *keresztény-zsidó párbeszédből* ered. Pontosan ezt szem előtt tartva, a Vatikáni Titkárság, amely ezzel a területtel foglalkozik, 1985-ben megjelentetett egy kiváló dokumentumot a következő címmel: *Ebrei ed ebraismo nella predicazione e nella catechesi della Chiesa cattolica* [Zsidók és zsidóság a katolikus egyház prédikációjában és katekézisében], amellyel nagyon jól elősegítette az Első Szövetség megfelelőbb megértését. Ugyanazon a hullámhosszon mozogva 1997-ben az olasz egyház minden év január 17-ére tűzte ki a *Nap a zsidóságról* emléknapot, amely a keresztények egységéért szentelt imahetet megelőző nap.

d) – A tömegtájékoztatási eszközökben

Meg kell említeni azt a tömegeknek szóló Bibliát is, amelyet a bibliai tartalmú tévéfilmek jelentenek, mint pl. a mostanában indult *La Bibbia* („A Biblia”) c. sorozatot (a teremtéstörténetektől kezdve Ábrahám, a Kivonuláson, Dávidon át Sámsonig). Ezek jó kivitelezésű alkotások, amelyek természetesen pozitív irányba mozdították elő a Bibliával kapcsolatos elképzeléseket.

A *jubileumi szentév eseménye*, amely már nevében is kifejezett hivatkozást hordoz az ÓSz-re, természetesen föl hívta a figyelmet Isten népének gyakorlatára, különösképpen a „bűnbocsánatra (az egyik ritka, egészen világos vallási-szociális tényezőre), a zarándoklatra, a sátorra”. Kár, hogy kevés vagy semmi sem történt annak érdekében, hogy megvalósuljon egyfajta szimbolikus közeledés a keresztények jubileumi szentévében történő hitbeli összejövetelei és az Isten népének ÓSz-i nagy gyülekezeti alkalmai között. Egészen konkrétan a

fiatalok 2000-es Római Világtalálkozójának virrasztására gondolok, amelynek elemei lényegileg a Jézus Krisztus Istene melletti döntés köré csoportosultak, ami miatt nagyon rokon Izrael hajdani gyülekezetével Sichemben, ahol összegyűltek, hogy Istent válasszák, mint Urukat (vö. *Józs* 24). A hívó öntudat azonban ezt a hasonlóságot nem veszi észre, mert kevésbé hangoztatjuk Isten egyetlen népének ezt a lényegi egységét a két Szövetségben. Ebből a szempontból viszont példaértékű a folyamatos visszatérés a bibliai képekhez – meglehetősen gyakran az ÓSz-iekhez –, amelyeket Martini bíboros felhasznál a híveknek szóló prédikációiban.

Ami a *bibliai segédanyagokat* illeti, nagyon sok van belőlük, és igazán minőségek, hála a Biblikus Társaságoknak, amelyeknek a könyveit lefordították. A legjobbak közé soroljuk a különböző „Gyermekbibliákat”, amelyekben a didaktikai zsenialitás és az egzotikái hűség kimondottan jól összehasonlítható oly módon, hogy közben megőrzi az ÓSz és az ÚjSz közötti szoros egységet.

1.2. Értékelés

a) Ha a pasztorális tevékenységünk biblikus egészségi állapotáról szeretnénk véleményt mondani, elsősorban az ÓSz-re vonatkozóan, *nem beszélhetünk jó egészségi állapotról*. Évek óta tartom a bibliai bevezető kurzust az egyetemen, ahol tanítok. Az elején kitöltetek egy kérdőívet a fiatalokkal, akik a világ különböző részeiről jönnek. Ezekből kiderül, hogy a fiataloknak töredékes és „festői” emlékeik vannak az ÓSz-ről (Ádám és Éva története, Káin, Noé bárkája, az özönvíz, a kivonulás, Sámson, Dávid és Góliát, Jónás stb.), miközben nem tudják, hogy ezeknek, és más elbeszéléseknek, mi a jelentősége a keresztény hit szempontjából.

b) Az emberek között az ÓSz-nek olyan értéke van, mint az árnyéknak, amely gyakran kérdéses, és elillan, mihelyt feltűnik a nap, vagyis Jézus, illetve az ÚjSz. A teológiai *hasznatlanság és mellékesség között* mozgunk, anélkül viszont, hogy tagadnánk. Bizonyos csoportokban azonban egyre inkább növekszik az Első Szövetség költészeti-vallásos világának, erkölcsi útmutatásainak (tízparancsolat) és az imádságok értékének (zsoltárok) elismerése.

c) Sajnos továbbra is súlyos nehézségeket okoznak *bizonyos érzékeny témák*, úgymint például Isten erőszakossága, az ellenséggel szembeni kegyetlenség, az önhittség („csak a mi vallásunk az igazi”), a merev és intoleráns monoteizmus, a bizonyos fokú erkölcsi lazaság egyes szokásoknál, a teremtés-elbeszélések...

Ez az átfogó vélemény beleilleszkedik abba a tágabb kört érintő felmérésbe, miszerint Olaszországban a megkérdezettek mindössze 50%-a gondolja úgy, hogy Isten szava a Szentírásban lett kinyilatkoztatva, és csak 12,8%-a véli azt, hogy a Biblia vagy más szent szövegek olvasása és a fölöttük

3 Olaszországban létezik egy világos, egyértelmű különbségtétel katekézis és iskolai vallásoktatás között. Az iskolai vallásoktatás mindenki számára kötelező tantárgy: iskolai keretek között történik, és vallási hovatartozástól függetlenül kötelező. A katekézis a keresztény közösségben történik, s az az érdeklődők és a hívők számára van. Mindkét tevékenység végzéséhez léteznek segédanyagok. Az elsőhöz az iskolai vallásoktatás tankönyvei, a másodikhoz a katekizmusok. Hazánkban, a két tevékenység közötti különbség a gyakorlatban nem ilyen egyértelmű, bár a különböző helyzeteknek megfelelő jellegű tevékenységek alapvető szempontjait a Katekézis Általános Direktóriumának 73-76. pontjai alapján a Magyar Katekétikai Direktórium is megfogalmazta (54-67 p.).

történő elmélkedés részét képezi a hívő kötelességeinek. Ugyanakkor kevesebb, mint 7% az, aki használja is a Bibliát, amikor imádkozik.⁴

Összefoglalásként, ha el is ismerjük, hogy *bőséges és jó a Bibliával kapcsolatos kommunikáció*, a hatás még távolinak, perifériusnak mondható. Inkább Isten népe saját történelmének legrégebbi részével szembeni eltávolodásának, mintsem közeledésének lehetünk tanúi. Ez egyrészt egyfajta intellektuális, másrészt pedig érzelmi idegenségnek tudható be.

Isten szava – Milyen célra használják?

1.3. Az okok

a) Konkrétan az az ember benyomása, hogy az ÓSz sok hívő számára határozottan *elavult, aktualitását vesztett* szöveg, és ezért nem is tartja érdemesnek arra, hogy megismerje, ha csak nem mint mellékes témát; azaz a legtöbb esetben inkább a negatív felhangú utalások miatt, amelyeket az ÚjSz (Jézus, Pál) tesz az első üdvrenddel kapcsolatban. Nehezen lehet felismerni, hogy a hívők gondolkodásmódjában az ÓSz-nek önálló értéke lenne, jóllehet nem független az ÚjSz-től. Jézus is inkább úgy tűnik számukra, mint egy elválasztó, és nem úgy, mint a két Szövetség közötti közösséget erősítő tényező.

b) Az időszerűtlenség érzése természetesen a *Szentírás, és különösképpen az „első Írás”* vagy ÓSz teológiai ismeretének hiányából adódik. A valóságról, a két Szövetség közötti gyengéd kapcsolatról való rosszul informáltság különösképpen jellemző. Az is előfordul, hogy az emberek olyan felületes köz-helyeket fogadnak el igaznak, mint például „az ÓSz előkészület, az ÚjSz beteljesülés”. Ilyenformán egy „negatív allegorikus modellt” alakít ki az ember, amely egyik oldalról elfogadja az ÓSz-et, másrésztől teljesen kiüresíti, megfosztva szándékától és eredeti jelentőségétől. G. Bruni, olasz szakember jegyzi meg aggódva: „Ha rosszul értelmezzük az árnyék-igazság és előkép-valóság modelljét (az ÓSz magyarázatára), veszélyesnek mutatkozhat, és megvetheti az alapját – és ezt mint pusztá hipotézist mondom – annak a gondolatnak, hogy maga Izrael népének, mint árnyéknak és előképnek az a sorsa, hogy megszűnjék. Az

ÓSz elutasítása nincs messze a nép holokausztjának gondolatától, amelynek maga a nép, Istennel együtt, elsődleges alanya”⁵. Ebben a perspektívában olyan jelentőségű kérdések, mint kapcsolat a vallási és civil közösségek között az Első Szövetségen belül, nem is fogalmazódtak meg.

c) A teológiai aktualitás hiányát erősíti az az *egzegétikai tudatlanság*, amely kiváló kulturális táptalajnak bizonyul számos közismert, „az ÓSz rossz Istenével szemben az ÚjSz jó Istene” típusú sztereotípiának. Az effajta általánosnak mondható hozzá nem értést a modern katekézis jó törekvései ellenére is bizonyos mértékben kétféle akadály táplálja:

– az, amely az *időbeli, kulturális és nyelvi távolságból* adódik; olyan távolságból, amely nem mutat csökkenő tendenciát. Olvassuk csak el Áron ruhájának leírását a *Sir* 45,8-9-ben, és meglátjuk, hogy elmosolyodunk rajta; vagy a derék aszszony dicséretét a *Péld* 31,10-21-ben, és észrevehetjük, miféle bizalmatlanság ébred fel a mai kedves olvasóközönségben;

– azok, amelyek a *tartalomból* erednek. Ilyen a kétarcú Isten képe, vagyis azé, aki jutalmaz és büntet, aki megbocsát és megsemmisít, aki életet ad és halálba taszít; vagyis egy megbízhatatlan Istené (vö. *Ter* 15,18; *Náh* 1,2). Nem kevésbé hatásos az ún. szemet szemért, fogat fogért törvény sem (*Mtörv* 19,21); vagy az ellenség gyűlölete, a túlvilággal kapcsolatos bizonytalanság, a háborúra való készség...

Az egészt még az is nehezíti, hogy a hétköznapi keresztény nem rendelkezik még az irodalmi műfajokra, a szimbolikus nyelvezet értékére, az igazi és sajátos isteni pedagógia létre vonatkozó elemi ismeretekkel sem.

Összegzésként elmondható, hogy úgy tűnik, ki kell mondanunk: a sok nehézség oka, amiért az emberek téves optikán keresztül szemlélik az ÓSz-et abban rejlik, hogy úgy tekintik, mint ami tele van tökéletlenséggel, ami ideiglenes, átmeneti, rövid életű, ahelyett, hogy elismernék, hogy kezdettől fogva az egyetlen, nagy és örök értékeket hordozó Bibliának az egyik része (vö. *Dei Verbum* IV. fejj.).

2. Azért, hogy a forrásból merítsük az ÓSz vizét (Kritériumok az ÓSz megfelelő megközelítéséhez a keresztény közösségben)

A válasz az előzőekben említett nehézségekre természetesen nem abban áll, hogy letagadjuk őket, hanem hogy bölcsen és határozottan szembenézzünk velük. Hiszem, hogy a katolikus egyháznak az új évezred kezdetén egyfajta „kopernikuszi fordulatot” kell tennie az ÓSz-gel kapcsolatban, *hogy az újra házára leljen keresztény családjában*, ahogyan azt II. János Pál pápának egy német zsidó közösség előtt mondott és híressé vált kijelentése is jelzi: „*Ez a sohasem érvénytelenített szövetség (ÓSz)*”.

Mindebből egyfajta *megközelítés-pedagógia* következik, amelyet jogosan nevezhetünk így: „*beavatás az ÓSz-be*”. Ez nem pusztá bevezetés vagy bemutatás, hanem olyan folyamat, amelynek célja, hogy élő módon vezessen be a kanonikus könyvek első részébe, mint egy olyan időszakba – amely-

⁴ *La religiosità in Italia*, Mondadori, Milano, 1995, 322, 334, 338. p.

⁵ Giancarlo Bruni, *Un documento dimenticato, la Dei Verbum*. (Sussidi biblici, 36), Edizioni San Lorenzo, Reggio Emilia, 1992, 34. p.

ről el kell ismerni, hogy időben és kulturálisan távoli, de –, amely lényegileg képezi részét lelkeségi hagyományunknak; annak a hagyománynak, amely egyetlen és megszakítatlan marad: „Ádám, te vagy”, „Ábrahám a mi atyánk”, „a kivonulás nekünk adott ígéret”, „ahogyan Babilon a mi keserű tapasztalatunk is”, „a Messiásra mi várakozunk”... El kell ismerni, hogy Jézus központi szerepét akkor értjük meg, ha egyetlen kinyilatkoztatás-tervben jelenik meg (vö. *Lk* 24,44-45; *Mt* 5,17-19). Hogyan tudnánk Jézusra úgy tekinteni, mint végső célra, ha nem ismerjük a hozzá vezető utat?

2.1. A „felismerések”

A katekézisben történő előrehaladás célja, hogy oly módon értsük meg az ÓSz mibenlétét, hogy a keresztény ember képes legyen, elsősorban saját magának, aztán másoknak is tudatosan és világosan választ adni az ilyen *elemi és visszatérő kérdésekre*: „Mi az ÓSz? Mit jelent maga a név? Mi a tartalma? Mi a jelentősége ránk nézve, keresztények számára? Milyen kapcsolat áll fenn köztünk és a zsidók között a Bibliának ezen részével összefüggésben? Hogyan olvassák ők? Hogyan olvassák a keresztények? Mi az, ami közös számunkra? Hogyan vegyük kézbe? Hogyan értelmezzük? Miért általános érvényű a hit szempontjából?...”

A válasz bizonyos „felismeréseken” keresztül érkezik hozzánk, azaz valaminek a felelevenítésén keresztül, amit a II. Vatikáni Zsinat (és a gazdag keresztény hagyomány) már kimondott, de amit a közösség túlságosan elhanyagolt a pasztorális képzés során.

a) – Felismerni az Írások egységét azért, hogy újra elfogadjuk az ÓSz-et, mint Isten szavát

Azt akarom mondani, hogy nélkülözhetetlen a Kinyilatkoztatás egységének a hangoztatása, mint Isten egyetlen tervéé, amely többféle hangon, időben, de ugyanazon igazsággal és üdvöztető szándékkal mutatkozott meg, és amit az egyházatyák „üdvösségtörténetnek” neveznek. Ezen egyetlen terven belül – amely egy egységes kánonba áll össze – látja meg a keresztény ember Jézus központi és döntő szerepét, Isten végső szavát (vö. *Zsid* 1,1), és ezáltal a két Szövetség közötti különbséget, de anélkül, hogy tagadhatná az ÓSz helyét a keresztény hitvallásban, hiszen Jézus Istene az egyetlen, soha vissza nem utasított szövetség Istene, ahogyan egyetlen az ő népe is, akkor is, ha drámai különbségeket mutat az álláspontok tekintetében. „Isten tehát, a két szövetség könyveinek sugalmazója és szerzője, bölcsen úgy rendezte, hogy az újszövetség benne rejtőzzék az ószövetségben, az ószövetség viszont az újszövetségben táruljon fel” (*Dei Verbum* 16). A téma kifejtése messzire vezetne, de egy igazságnak meggyőződésünkkel kell válnia: az ÓSz Isten szava, Isten rajta keresztül közli azt, amit nem találunk meg más ókori bölcséleti irodalomban, sem az ÚjSz-ben, noha ez utóbbi az, amely teljes megvilágításba hozza mindazt, ami a korábbi kinyilatkoztatásban szerepelt. „Az üdvösség rendje, amelyet a szent szerzők hirdettek, előre elmondtak és kifejtettek, az ószövetségi könyvekben van meg Isten igaz szavába foglalva. Ezért ezek az isteni sugalmazású könyvek megmaradnak örök értékűeknek” (*DV* 14). „Következésképp a keresztény hívőknek vallásos tisztelettel kell elfogadniuk e könyveket, mert Isten iránt

való eleven érzéket fejeznek ki; mert bennük az Istenről szóló fenséges tanítások, az üdvösségre vezető életbölcsestésnek és az imádságnak csodálatos kincsei találhatók; mert, végül, bennük rejlik üdvösségünk misztériuma” (*DV* 15).

b) – Felismerni az Írások identitását – az ÓSz is Isten szava emberi nyelven

Sokan azt a kifogást hozzák az ÓSz-gel szemben, hogy túlságosan hétköznapi emberi érzésvilágot tükröz, talán azért, mert Isten szavának túl magasba ívelő értelmet tulajdonítanak. Ellenben nélkülözhetetlen, hogy elismerjük: az egész Biblia két szerző együttműködésének gyümölcse, az Istené és az emberé. Ebből eredően a kinyilatkoztatás olyan eseményként mutatkozik meg, amely nem egy lendületből és nem is egy képzeletbeli égi világból jött, hanem Isten az ember idejében és terében valósította meg, vagyis kultúrájába ágyazottan, sőt egy évszázadok alatt kibontakozó dinamikus fejlődési folyamatban. Mindez azt is jelenti, többek között, hogy el kell ismernünk, hogy egy adott szövegnek hosszú és összetett fejlődési folyamata lehet (gondoljunk csak a Pentateuchosra); hogy nyelvi kifejezését alapjaiban befolyásolja annak kultúrája, aki fölhasználja ennek elemeit (irodalmi műfaj)... Ismert dolgok ezek, azonban oda vezetnek, hogy szükséges megismerni az ÓSz-et nem csak hallás alapján, hanem úgy is, hogy alapos történet-kritikai tanulmány tárgyává tesszük a tanulmányozás hármasságának megfelelően: 1. – megismerni a tényeket, a történetet, amelyet elbeszél; 2. – tudni megkülönböztetni a nyelvezetet vagy irodalmi stílust, amelynek segítségével elbeszél; 3. – megragadni az üzenetét vagy teológiáját, ami miatt elbeszéli az adott részt. Csak ezen az úton keresztül lehetséges megválaszolni a nyelvvel és a tartalommal kapcsolatban fentebb említett nehézségek jelentős részét. Az, ami kárt okoz az ÓSz-nek, nem más, minthogy maguk a pasztorális munkatársak sem ismerik, vagy csak a határozottan elégtelen, gyerekes ismeret szintjén.

c) – Felismerni az Írások pedagógiai dinamikáját – az ÓSz, mint Isten szava, a testté lett Szó, Jézus Krisztus felé mutat

Nem kevés hívő spontán módon azt gondolja, hogy Isten szavának hinni annyit jelent, mint egyszerű és azonnal érthető igazságokat találni a Szentírásban. A valóság az, hogy a megtestesülés választása Isten részéről azért, hogy kifejezze a kinyilatkoztatás tervét, többet jelent, mint nyelvi alkalmazkodást; egy igazi és sajátos kinyilatkoztatás-pedagógiát, isteni pedagógiát. Ennélfogva a Bibliában nyomon követhetjük az „úton lévő” igazságot, amely fokozatosan bontakozik ki, nem a rossz felől a jó felé haladva (Isten sohasem akarhatja a rosszat), hanem a *tökéletlentől a tökéletes, a részlegestől az egyre teljesebb felé*. Ennek alapján három alapvető kritériumhoz jutunk, amelyek iránymutatóként szolgálnak az első szövetség könyveinek olvasásához.

1) Annak a tudata, hogy létezik működésben lévő isteni pedagógia, arra sarkall minket, hogy elismerjük, és „Isten szavának” nevezzük a „kevésbé tökéletes és időhöz kötött” dolgokat (*DV* 15), és mindenekelőtt arra ösztönöz, hogy túllépjünk egy bizonyos fajta botránkozáson az Istenről való beszéd alkalmasint „durva” szóhasználatával, az ÓSz-i vallási és erkölcsi étellel szemben az ÚjSz-hez képest, de ugyanúgy az ÚjSz-gel kapcsolatban is.

2) Ez a pedagógiai jelleg másodsorban arra hívja fel a figyelmünket, hogy az Isten szavában való hit teljességéhez egy érési folyamaton keresztül érkezünk el, melynek során kinyílik a szívünk egy mind nagyobb és teljesebb igazság befogadására. Az ÓSz isteni pedagógiája jó alapot szolgáltat ahhoz, hogy elismerjük Isten atyaságát, amely éretlen kisgyermekként kézen fog minket, és elvezet a felnőtt fiúságra (vö. *Oz* 11,1sk). Az olvassa jól az ÓSz-et, aki felfedezi ezt a nevelelői törekvést Isten részéről az ő népe felé, és hagyja magát belevonni egy állandó tökéletesedési folyamatba („fenyítésbe”, ahogyan a Bölcsesség könyve mondaná) egészen az érettségig.

3) Végül az isteni pedagógia mindenekelőtt arra emlékeztet minket, hogy végső soron minden Jézus Krisztus végett lett megírva, Isten testté lett Igéje miatt, aki Isten valamennyi ígéretének megpecsételője; „az ószövetség könyvei mégis egész terjedelmükben szerves részei az evangélium hirdetésének, és teljes értelmüket az újszövetségben kapják és mutatják meg” (*DV* 16).

d) – *Felismerni az Írások keresztény értelmét úgy, hogy megtanuljuk olvasni őket Krisztus és az egyház misztériumával kapcsolatban*

Ez a cél bevezet minket egy olyan téma tanulmányozásába, amely az ÓSz igazi megértésének végső célja is: úgy foglalkozni vele, mint próféciával, amely Jézus Krisztus és egyházának misztériumára vonatkozik, megtanulni fölismerni ezeken az oldalakon mindazt, amit maga Jézus is mondott tanítványainak: „Tanúságot tesznek rólam” (*Jn* 5,39). Egyszerű megfogalmazni a teológiai motivációt: Jézus nemcsak tárgya Isten kinyilatkoztatásának, azaz a Biblia egyik „tartalma”, hanem végső célja is. Tehát az egész üdvösségtörténet szíve vagy végső értelmezési kulcsa, vagyis mind az ÓSz-é, mind pedig az ÚjSz-é. Ennek a kulcsnak a használata azonban nehéz. Könnyen a fojtogató fundamentalizmus hibájába eshetünk, amikor is Jézust, mint az ÓSz tanítását véljük fölfedezni minden szóban. Hasonlóképpen megvan a kockázata annak a veszélyes kijelentésnek is, miszerint az ÓSz-nek nincs mondanivalója Jézussal kapcsolatban, vagy esetleg egyáltalán nem mond semmit, és így teljesen kiszorítja az ÓSz olvasását a keresztény közösség életéből.

e) – *Felismerni az ÓSz eredeti folytonosságát a zsidó poszt-biblikus hagyományban*

Az egyik kritikus pont, amely próbára teszi a mi ÓSz-megközelítésünk helyességét, a zsidó világ ismeretében és tisztelésében áll, amely olvasat ezen kultúrkör sok értékét magáénak vallja. Ma tanúi lehetünk továbbá a bibliaolvasat rabbinikus szemléletű kivirágzásának, amely nem hagyhat minket közömbösen, hiszen „Jézus örökké zsidó” (II. János Pál). Az effajta zsidó-keresztény párbeszéd megengedi, hogy finomítsuk a kutatás módszerét („a zsidó értelmezési hagyományhoz visszanyúló megközelítés”, ahogyan a Pápai Biblikus Bizottság mondja⁶), segít felülemelkedni az ÚjSz részleges olvasatán (az ún. zsidóellenes színezeten), segít felfedezni és megbecsülni Isten szava egyetlen folyójának azt az ágát,

amely nem más, mint a napjainkig is tartó zsidó történelem, és végezetül elvezet minket annak csodálására és elfogadására, hogy „Mekkora a mélysége az Isten gazdagságának, bölcsességének és tudásának! Mily kifürkészhetetlenek szándékai, mily megfoghatatlanok útjai!” (*Róm* 11,33).

De a zsidósággal összefüggő teológiai folytonosságon túl szintén ott van a kulturális folytonosság, és nem csak a zsidósággal, hanem a keleti világgal kapcsolatban is. A hatástörténet (*Wirkungsgeschichte*) kiszámíthatatlan⁷: az ethosban és a jogban (gondoljunk csak a tízparancsolatnak a nagy „Emberi jogok Chartájára” tett hatására), a zene- és képzőművészetben, az irodalomban (hány zsidó származású Nobel-díjas létezik), a tudományokban (Marx, Freud, Einstein... is zsidó volt).

f) – *Felismerni az ÓSz folyamatos ösztönzését a társas élet folyamatainak megértésében*

„A világi társadalom elfogadása és elutasítása a vallási közösségben” témánál maradván egy érdekes kutatásra nyílik lehetőség, amelyet három szinten lehetne tagolni:

1) *Az ÓSz öröksége* a nyugati egyházban és társadalmakban: történeti kutatás arról, hogy milyen vallási és civil hatást gyakorolt az ÓSz, elkerülhetetlen kapcsolatban az ÚjSz-gel (gondoljunk például bizonyos észak-amerikai fundamentalista csoportokra vagy szektákra). *Ez a vallásos hagyományok tanulmányozása.*

2) *Az ószövetségi koncepció* a vallási, illetve a civil vagy világi kapcsolatról, amelyet a kozmosz sajátos felfogása fémjeléz (ld. pl. *Ter* 1-11), a szociális és társadalmi berendezkedésről (pl. a törzsek, a monarchia, a hatalom teokratikus koncepciója), magáról a vallási közösségről (amely koncepció a fogság utáni rigorizmus és Jónás, valamint Második Izaiás univerzalizmusa között mozog), a keresztény „újdonságról”. *Ez a teológiai szemlélet tanulmányozása.*

3) A keresztény közösség és a társadalom közötti kapcsolat mai felülvizsgálata az ÓSz fényében. Ennek időszerűsége vagy időszerűtlensége. A zsidóság, kereszténység és iszlám közötti dialektikus kapcsolat. A keresztény beteljesítés. Mindez az egyház szociális tanítását érinti.

2.2. Utak

A következőkben néhány „pasztorális” javaslattal élek; utakat jelzek, amelyeket célszerű bejárni.

a) Egzegétikai és spirituális magyarázatokra vonatkozó megfelelő útmutatásokkal felkészíteni Isten népét arra, hogy imádkozza a zoltárokat, akár közösségben, akár egyénileg.

b) Megszokni, hogy elmélyítsük az ÓSz-re vonatkozó kifejezett vagy rejtett hivatkozásokat, amikor az evangéliumok vagy az ÚjSz szövegeivel foglalkozunk. Ezek bőségesek, folyamatosak, és ugyanakkor sajnos elhanyagoltak is. Az ÓSz Jézus hazáját mutatja be. Nem beszélni róla annyit jelent, mint felmagasztalni őt, de mint hazátlant; annyit jelent, mint kiszakítani egy élő testből, vagyis nem megérteni az ő eredetiségét, de ezzel együtt Isten egyetlen tervének folyamatosságát, az „egyetlen, soha vissza nem vont szövetséget” sem.

⁶ Pápai Biblikus Bizottság, *Szentírásmagyarázat az egyházban*, Szent Jeromos Bibliatársulat, Budapest, 1998.

⁷ Vö. Martin Bocian (a cura di), *Grande dizionario illustrato dei personaggi biblici*, Piemme, Casale Monferrato, 1991.

c) Ma különösképpen hangsúlyozzák, hogy *megelevenítően olvassuk az ÓSz elbeszéléseit* az alábbi négy tényező alapján: 1. – *mélység*, vagyis a népszerűsítő elbeszélések felületességén túllépve; 2. – *realizmus*, amelyben az ÓSz verhetetlen mester; 3. – *lényeglátás*, ami miatt a szöveg vallási üzenetéhez is el akarunk jutni; és végül a 4. – *komplexitás*, elfogadva egy bizonyos fajta kulturális és krisztológiai idegenség jellegzetességeit. Megelevenítő az a megközelítés, amely megragadja a „Seregek Urával, a háromszor szenttel” együtt zárandoklásra hivatott emberek egzisztenciális hívásait, amelyek olykor problematikusak is. A szöveget tehát úgy közelítjük meg, mint ami a „hit laboratóriuma”, amely során hagyjuk magunkat kérdőre vonni a szövegtől, elmélyítjük a tartalmát, és tudunk rá reagálni. Azt is mondhatjuk, hogy az Evangéliumok olyanok számunkra, mint a cél, az ÓSz pedig, mint a célhoz vezető út.

d) Az ÓSz-gel foglalkozó katekézis folyamatának részét képezi a *tegnapi és a mai zsidó világ fölfedezése*, amely során túllépünk az ÓSz és az ÚjSz közötti dualizmus kelepcein, amelyek akár zsidóellenes érzelmekbe is torkolthatnak. Kezdjük el nem mondani többé, hogy ez „rég” szövetség, hanem inkább „ősi” szövetség; vagy ami még jobb az az, ha az első szövetség könyveiről, vagy az egyetlen szövetség első részéről vagy szakaszáról beszélünk. Az első keresztények, és maga Jézus is, azokat a könyveket tekintették Szentírásnak, amelyeket mi (és nem ők!) ÓSz-nek hívunk, amelyeket aztán kiegészítettek – és nem helyettesítettek – azokkal a könyvekkel, amelyeket ÚjSz-nek hívunk.

e) Specifikus cél – amit azonban sajnos figyelmen kívül hagyunk –, hogy megismertessük azt a teológiai gondolatokból felépülő „katedrális”, amelyet a 45 könyv bemutat (biblikus teológia: az ÓSz nagy témái), amely során arra törekszünk, hogy megragadjuk ezek benső logikáját és élő egységét. Az üdvtörténet megszokott sémája igaz, de külsődleges.

f) Egészen egyértelmű módon, kimondottan az ÓSz-gel foglalkozó katekézis feladata, hogy megadja az ÓSz *keresztény olvasatának kulcsát*. Ez nem más, mint megsejteni és megtalálni a Krisztus-misztériumot előkészítő belső hajtórót. Krisztus ugyanis a saját személyében mutatja be példértékűen az Istenről, emberről, világról, törvényről, jövőről szóló igazságok szintézisét, amiről a próféták, bölcsék és Isten más emberei beszéltek.

g) Világosan szólva, a tisztelni való tartalmon messze túlmenően, egészen konkrétan *maga az ÓSz az, amit meg kell tanulnunk megismerni, megbecsülni, szeretni, élni, mint a Lélek házáat*, és mint ami a legmegfelelőbb és legelbűvölőbb út Jézusnak és az ő evangéliumának az elfogadásához. A lelkipásztor és a katekéta tehát az ősöknek arról a kincséről – az első írásokról – beszéljen üdítően és gyakran, amelyet azért kaptunk, hogy azokból merítsük a remény vigasztalását (vö. Róm 15,4).

h) Gondolni kell *helyi, sőt egyházmegyei programkészítésre*, amelynek célja, hogy segítse a keresztény híveket felfedezni az ősi, biblikus örökségüket. Mindezt a püspökök és a lelkipásztorok vezetése alatt, akik mindenkinél jobban megvannak győződve arról, hogy a népet az íráshoz vezetni annyi, mint elvinni őket azokhoz a vízfolyásokhoz, amelyekre szükségük van.

3. Következtetés

Visszatekintve a cikk elején említett célokra – és az olasz helyzetenél maradva –, nagy vonalakban nézve, nem tűnik úgy, hogy az ÓSz konfliktusok, vagy megosztottság forrása lenne az egyházban, valamint az egyház és a társadalom között, azon egyszerű oknál fogva, hogy elhanyagolt, másodlagos jelentősége van a teológiai reflexióban. Ott, ahol foglalkoznak vele – és az egyház őszintén javasolja éppen a Bibliának, mint a hit Könyvének nélkülözhetetlen, első fejezetét – elsősorban „spirituális” módon értelmezik; jobban mondva „Krisztus és az egyház misztériumával” szoros összefüggésben. Ez pedig azt jelenti, hogy a minket érdeklő probléma az egyház látásmódjában nem megválaszolható, csak kizárólag a két Szövetség között fennálló dialektikus folytonosságban és egységben szemlélve. Mindemellett igaz marad, hogy az ÓSz politikai olvasata szokatlan jelenség.

Azonban nem kis társadalmi jelentősége van az ÓSz-nek a zsidó világgal való kapcsolatban. Az antiszemitizmus bizonyos nyomai felerősödnek a keresztények között olyan hagyományos sztereotípiáknak köszönhetően, mint az „erősza-kos Isten”; a „törvénytisztelő és zárkózott Izrael”; a „Jézus haláláért felelős zsidó nép”. Összegezve a gondolatokat, úgy tűnik, hogy sok, nagyon sok keresztény nem merített kegyelmet az első szövetség könyveiből, amelyeket a Lélek rájuk bízott, és amire Jézus is visszavonhatatlanul alapozta személyének megértését.

Cesare Bissoli SDB⁸

Irodalom

... *Dizionario culturale della Bibbia*, SEI, Torino, 1992.

C. Bissoli, *Viaggio dentro la Bibbia*, Leumann, Torino, 1999.

M. Bocian (a cura di), *Grande dizionario illustrato dei personaggi biblici*, Piemme, Casale Monferrato, 1991.

C. Buzzetti (a cura di), *Se l'Antico Testamento vale ancora*, Leumann, Torino, 2002.

E. Charpentier, *Per leggere l'AT*, Borla, Roma, 1990.

A. Laepple, *Dalla Bibbia alla catechesi, 1-2 (AT)*, EDB, Bologna, 1977.

A. M. Pelletier, *La Bibbia a l'occidente*, EDB, Bologna, 1999.

PCB, *Il popolo ebraico e le sue Sacre Critture nella bibbia cristiana*, Città del Vaticano, 2001.

G. F. Ravasi, *Il racconto del cielo. Le storie, le idee, i personaggi dell'AT*, Montadori, Milano, 1995.

B. Salvarani, *A scuola con la Bibbia. Dal libro assente al libro ritrovato*, Città di Castello, 2001.

P. Stefani, *La radice biblica. La Bibbia e i suoi influssi sulla cultura occidentale*, Montadori, Milano, 2003.

⁸ A Római Pápai Szalézi Egyetemen a Biblia és katekézis rendes tanára.

Szent Pál útjain Görögországban

Szent Pál második missziós útján Timóteus kíséretében Troászba érkezett. A Szentlélek megtiltotta nekik, hogy Ázsiában prédikáljanak. Mízia határában megkísérelték, hogy Bitíniába menjenek, de Jézus Lelke nem engedte meg nekik. Ezért keresztülvágtak Mízián, és lementek Troászba. Itt volt Pálnak a sorsdöntő látomása. Egy makedón férfi állt eléje és kérte: „Jöjj át Makedóniába, és segíts rajtunk!” (ApCsel 16,6-9) – Pál megértette, hogy Ázsia földjéről Isten új területre hívja. E jelenés után tengerre szállva, és Szamotrákia szigetét érintve, Neápolisba érkezett a kísérről együtt. Ezt a várost ma Kavallának hívják. A Szent Miklós ortodox templom külső falánál található az a kör, ahol a hagyomány szerint Pál apostol Európa földjére lépett.

A mi zarándokutunk is itt kezdődött Görögországban. Az előző napon a hosszú utazást könnyebbé tette a rilai kolostorban tett látogatás. Kavallában rövid városnézés volt, majd mi is ugyanúgy indultunk Filippibe, mint Pál apostol.

Filippi

Filippi történetében három sorsdöntő dátum van. Az egyik, amikor Nagy Sándor atyja, Fülöp király, megalapította a várost, Kr. e. 360-ban, és a saját nevét adta neki. A másik esemény a híres filippi csata Kr. e. 42-ben, amely új korszak kezdetét jelentette a Római Birodalomban. Végül a harmadik nagy esemény, amikor Pál apostol Kr. u. 49-50-ben megérkezett Filippibe.

A hatalmas rommező emlékeztet a hajdani nagy városra. Kiásták a Via Egnatia egy szakaszát is, amelyen az apostol a városba érkezett. A fórumon járva úgy éreztük, hogy itt jár velünk a Nemzetek Apostola is.

Mi is kimentünk a „kapun kívül a folyóhoz” – a Krenidesz patakhoz –, ahol az apostol beszélni kezdett a köréje gyűlt asszonyokhoz. Ezek között volt Lídia, a gazdag bíboráros asszony, aki elsőként keresztelkedett meg. Ma egy szép kis templom áll ezen a helyen; a patak partján pedig miséző helyet alakítottak ki. A patak csobogása mellett hallgattuk meg Pál apostol Filippiekhez írt levelének legszebb részeit a szentmisénk keretében. A két hatalmas bizánci bazilika romjai tanúsítják, hogy virágzó egyház keletkezett Pál működése után. Jó állapotban maradt meg a színház is. Fölkerestük a börtönt, ahol egy éjszakán át fogva tartották Pált és Szilást. Az apostol római polgárjogára hivatkozva elégtételt kért a város előljáróitól a jogtalan letartóztatásért, majd elbúcsúzott a testvérektől, és indult a nagy kikötővárosba, Theszalónikába.

Theszalónika

Egy 160 km-es utazás után érkeztünk meg Theszalónikába. Pál korabeli emlékeket nem találunk a mai városban, de mély benyomást tesznek ránk a római és az őskeresztény emlékek. Galerius diadalíve a perzsák fölötti győzelem emlékét hirdeti. A Via Egnatia ma is a város főutcája. A nagy Rotonda a császár mauzóleumának készült, de Nagy Konstantin templommá alakította át, Nagy Theodosius pedig Szent György tiszteletére szentelte. Volt mohamedán mecset, majd újra ortodox templom, végül múzeum. A velencei várfalból az ún. „fehér torony” maradt meg, amely Theszalónika szimbólumává vált.

Az apostol csak pár hónapig maradhatott a városban, mert a zsidók lázadást szítottak ellene, politikai színezettel. Ezért a testvérek még az éjjel elküldték Pált és Szilást Béreába, a mai Veriába.

Vasárnapi utunk során a meteorák csodálatos vidékét kerestük fel. A sziklákon épült kolostorok lenyűgöző látványt nyújtanak. A nevük is jelzi: „ta meteora monasztiria” – kolostorok a levegőben. Közülük kettőt, a Szent István kolostort és a nagy Meteorát látogattuk meg. 350 lépcsőt kellett megmászni a sok élményért, amit ezek az ősi kolostorok nyújtottak.

Athén felé haladva megálltunk a thermopülei szorosban, ahol a hős Leonidász spártai király emlékművét láthattuk.

Athén

Athéni városnézésünk is elsősorban Szent Pál nyomában haladt. Először az olümposzi Zeusz templomának maradványait tekintettük meg. Kr. e. 530-ban kezdték építeni, de csak Hadrianus császár fejezte be Kr. u. 129-ben. Hatalmas oszlopai már álltak, de a templom még nem volt kész Szent Pál idejében. Sajnos a sztrájk miatt az Akropolisz zárva volt, de a környékről nagyon jól láthattuk. Fölkerestük viszont a Areopágoszt, ahol az apostol híres beszédét mondta el az athénieknek. A szikla falán bronz táblán lehet olvasni a beszédet. A bátrabbak pedig meg is mászhatták a sziklát. A tábla előtt meghallgattuk a híres beszédet, amely azonban nem érte el célját: Pál hallgatói nem tértek meg, hanem megmosolyogták az apostolt. Csak néhányan keresztelkedtek meg, és csatlakoztak hozzá. Köztük volt Dénes az Areopágosz tagja. Ő lett Athén első püspöke. A jelenlegi székesegyház is az ő tiszteletére épült. Este itt mutattuk be a szentmisét.

Az Areopágoszról jól lehet látni az Akropoliszt, leghíresebb templomával, a Parthenonnal. Ez a görög építészet virágkorának legszebb emléke. Romos állapotban is lenyűgöző

hatást tesz a látogatóra. A Niké Apterosz (a győzelem szárnyatlan istennőjének) temploma, az Erechteion, Aszklepiosz templomának maradványai, továbbá a Dionüszosz színház mind régi fényükben álltak Pál apostol idejében. Heródes Atticus színháza Kr. u. a II. században épült. A régi dicsőség emléke összekeveredik a mai élet zajával, mert a nagyváros lüktetése elhat egészen az Akropolisz lábáig.

Az Areopágosz után az agórára mentünk. A régi Athénben itt zajlott az élet. Itt voltak a legfontosabb középületek és az

Korintus

adminisztráció épületei. Az agórán Hephaisztosz templomát kerestük fel. A kovács istent tisztelték ezen a helyen. A Kr. e. az V. században épült dór templom nagyon jó állapotban maradt meg. Több, különböző istenek tiszteletére épült templom romjai mellett haladunk el az agórán. Pál idejében ezek mind régi fényükben álltak, az Akropolisz épületeivel együtt.

Az agóra mellett van a holtak városa, a Keramikosz, a régi Athén temetője. Márvány síremlékeket és egyéb temetési emlékeket talál itt a látogató.

Korintus

A következő nap fénypontja a korintusi látogatás volt. A régi Korintus, a „két tenger királynője”, az új Korintustól 5 km-re található. Elhaladtunk az eleusziszi szentély mellett. Nagy gyárépület van mellette, nem tudtunk megállni a romjainál.

Először az isztmoszi csatornához mentünk, amely összeköti a Joni és az Égei-tengert. Már Pál apostol előtt is tervezték a csatorna megépítését. Akkor még az ún. „diolkoszon” húzták át a hajókat az egyik kikötőből a másikba (maradványai még ma is láthatók). A 6346 méter hosszú csatorna magyar mérnökök tervei szerint készült 1882–1893 között.

Korintus romjainál egészen közel éreztük magunkat Pál apostolhoz, aki 18 hónapig hirdette az evangéliumot. Életerős közösséget hozott létre ebben a hatalmas városban.

Korintusban Apolló templom oszlopai uralják a hatalmas rommezőt. Az apostol ellenfelei az újonnan érkezett római helytartó – Gallio – elé hurcolták Pált, és megvádolták, hogy olyan vallást hirdet, ami tilos a birodalomban. Gallio azonban

nem foglalkozott velük, s így Pál tovább hirdethette az evangéliumot. Megálltunk az ítélőszék – a béma – mellett, és a közelében lévő romoknál mutattuk be a szentmisét, és hallgattuk meg az apostolnak a Korintusiakhoz írt két levelének néhány részletét.

Tovább az úton

Az epidauroszi színházban megtapasztaltuk, hogy milyen kiváló az akusztika. Néhányan énekeltek, sőt a pénzdarab csengése még a legmagasabb sorokban is hallható volt. Epidaurosza jöttek a betegek, hogy Aszklepiosz szentélyénél gyógyulást nyerjenek. A hatalmas rommezőn láthatók a templom maradványai, amely mellett a betegek az éjszakát töltötték, a gyógyulást várva.

Mükénében a félelmetes oroszlánkapu fogadott bennünket. Európa egyik legősibb nagyszobrászati alkotása ez. Az oroszlánok feje hiányzik. Egy-egy kötőmb súlya a kapunál 20 tonna. Schliemann ásatásai során Atreusz kincsházából, Agamemnon sírjából rengeteg arany és ezüst lelet került elő, amelyeket a múzeumban láthattunk.

Sajnos minden szép útnak vége lesz egykor. A mi görögországi utunk is a vége felé közeledett. Nagy élményt nyújtottak még a delphoi ásatások. Apolló szentélyében jószolt Püthia papnő a 3 lábú állványon, amely egy sziklahasadék fölött állt. Apolló szentélyén kívül a színház és a szent út nyújtott még maradandó élményt.

A további utazás is tartogatott még meglepetéseket. A mintegy 6 km hosszú szakadékos Tempe völgyében található Aphrodité forrása. A keresztény korban sziklába vájt kápolnát alakítottak ki Szent Paraszkéva tiszteletére.

Az utolsó állomás: Bérea

Végezetül Pál nyomában járva egy utolsó helyet kerestünk fel: az ókori Béreat, a mai Veriat. Pál ide jött Theszalonikából, és jószándékú embereket talált. Ők szívesen hallgatták és kutatták az Írásokat.

Útban Veria felé fölkerestük a püdnai kikötőt, majd utána Méthont, ahol szintén kikötő volt az ókorban. Pál apostol valószínűleg a püdnai kikötőbe érkezett Béreaából és innen indult Athénbe.

Veriában Pál-korabeli emlékek már nincsenek, de hozzá hasonlóan mi is barátságos embereket találtunk itt. A rendőr leállította a forgalmat, hogy a buszunk elindulhasson Pál szentélye felé. Az ókori zsidó negyed házai mellett elhaladva értünk az emlékhelyhez, amely az apostol béreai igehirdetésének állított emléket. Festmények és feliratok idézik fel itteni működését.

Ezután már csak hosszú utazás és kényelmetlen határátelések következtek. Egy éjszakát még Nis mellett töltöttünk, majd másnap este Szombathelyen ért véget a zárándoklásunk.

Gyürki László¹

1 Körmendi plébános. A Győri Hittanárképző Főiskola szombathelyi tagozatának a tanára, illetve a PPKE magántanára.

Egyház és regionális fejlesztés

A régiókban zajló szerkezeti átalakulásokba való
egyházi beavatkozások lehetőségeiről

1. Bevezetés

A nyolcvanas évek közepe óta Németországban az egyház-községek, kezdeményezések és társadalmi egyesületek elkötelezik magukat a régiók szerkezetváltásának ügyében. Gyakran az egy adott vidéken őshonos üzemek válságba kerülése szolgál alkalmul arra, hogy az egyházak a regionális átalakulási folyamatokkal foglalkozzanak. A tiltakozó akciókban püspökök, szuperintendensek, de egyházi közösségek és testületek is részt vesznek. Egyes helyeken nem maradtak meg az üzemek bezárása, valamint a környezetvédelmi szempontból aggályos vezetői döntések elleni tiltakozásnál, hanem mindebből a régió jövőjét illető kérdésekkel való folyamatos törődés alakult ki.

Az aacheni régióban a *Fórum a munkáért* (Forum der Arbeit) az egyházak, egyesületek és szakszervezetek olyan közös kezdeményezése, mely egy bánya bezárása körüli diszkusszió alkalmából jött létre és fejlődött ki; időközben pedig már tizenöt éves múltra tekinthet vissza. A *Fórum a munkáért* nevű szerveződéshez hasonló kezdeményezések beavatkoznak a regionális fejlesztési elgondolások körüli vitába, részt vesznek az elképzelések kialakításában, hosszú távú gazdasági fejlesztést követelnek, vagy pedig folyamatos megfigyelésekre ösztönöznek a szerkezetátalakítás társadalmi következményeit illetően; így többek között arra, hogy rendszeresen jelentés készüljön.

Gyakran éppen az olyan egyházi csoportok választják témájuknak a regionális fejlesztést, melyeket a *Zsinati Folyamat a Béke, az Igazságosság és a Teremtés Megóvásáért* hívott életre. A Német Evangélikus Egyház és a Német Püspöki Konferencia egyebek között úgy méltatja e regionális elkötelezettséget, mint a társadalmi kihívásokra adott innovatív választ. Az ilyesféle ösztönzések voltak azok, melyekből az egyházak diakóniai és karitatív munkája újra meg újra megújulást nyert.¹

Nemcsak az aacheni régió, de más régiók vonatkozásában is megállapítható, hogy az egyházi csoportoknak a regionális szerkezetváltással való elmélyült foglalatossága során olyan új cselekvési terület alakult ki a lelkesek számára, melyet a „regionális fejlesztés” névvel illethetünk. Az egyházi szereplők konstruktív dialógusokra teremtenek lehetőséget, rámutatnak a gazdaság, a munkaerőpiac és a szegénységgel kap-

Az aacheni régió – Európában

csolatos fejlemények összefüggéseire, sikkra szállnak a szerkezeti átalakítások vesztesei érdekében, lehetőségeket követelnek a széles körű társadalmi részvétel számára, új együttműködési formákat kezdeményeznek, és saját, a régió formálására irányuló projekteket valósítanak meg². Ezen elkötelezettség elsősorban kezdeményezésekben és egyesületi jellegű csoportokban testesül meg. Ritkán találunk egyházközségeket a regionális szerkezetváltás folyamatába beavatkozók között. Mindazonáltal kétségtelen, hogy a régiók jövőjének kérdése az egyházközségek köreiből is napirenden van. Emellett – miként Michael Schäfer fogalmazott a *Fórum a munkáért* fennállásának tizedik évfordulóján – „azáltal, hogy az egyházak erőteljesebben elkötelezik magukat a szerkezetátalakítás politikájában, ‘misztika’ és ‘politika’ összefüggése, amellyel ugyebár a teológiai értekezésekben minduntalan ‘előhozakodunk’, ‘megfoghatóvá’ válhatna az egy bizonyos régióban élő emberek számára. Ily módon az egyházközségekben a ‘polgári vallással’ egyfajta politikus kereszténységet lehetne szembeállítani, mely a szerkezeti politikát a mindenki emberi méltóságáért folytatott politikai harcként fogja fel. Mindez azonban sok tekintetben alighanem véget is vetne a ‘kedélyes kereszténységnek’³. E gondolatokat továbbfűzve, az alábbi megfontolások a gyakorlat kiindulópontjai-

¹ Evangelische Kirche in Deutschland – Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, *Für eine Zukunft in Solidarität und Gerechtigkeit. Wort des Rates der Evangelischen Kirche in Deutschland und der Deutschen Bischofskonferenz zur wirtschaftlichen und sozialen Lage.* (Gemeinsame Texte, 9), Bonn, 1997, 98. p.

² Erről részletesen lásd Manfred Körber, *Regionalentwicklung als kirchliches Handlungsfeld. Das „Forum der Arbeit“ im Bistum Aachen*, Mainz, 1997.

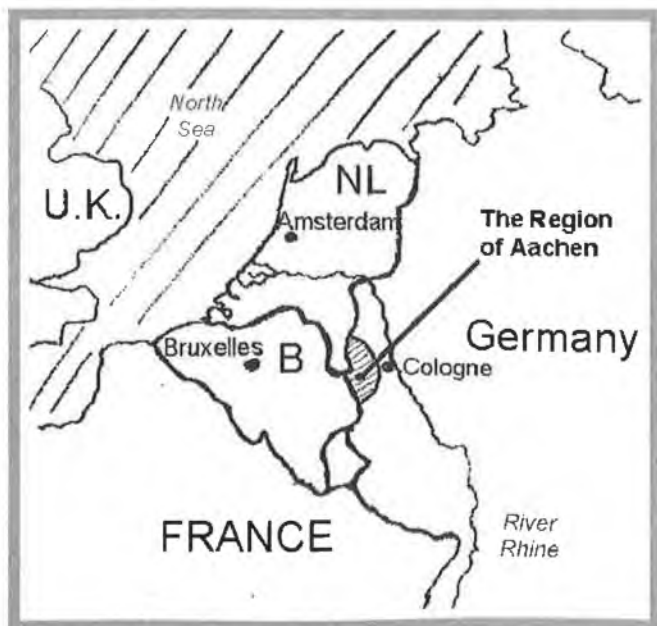
³ Michael Schäfers, „Strukturpolitik als Handlungsfeld von Kirchen? Ansätze gegen Resignation und Politikverdrossenheit?“, in: *Forum der Arbeit, Akzente setzen im Strukturwandel. Beiträge zur 10-Jahresfeier* 28. 02. 1997, 11-27, p. különösképpen 22. p.

nak egyfajta osztályozását képezik, a lelkeszek társadalmi feladatai, valamint a társadalmi etika szempontjából.

2. A politikai kontextus: a régió mint a cselekvés tere

A gazdasági szerkezetváltozás egyre erőteljesebben avatkozik az ember életébe. Míg néhány évvel ezelőtt még csupán a gazdasági szakértők és a közgazdászok használták e fogalmat, napjainkban elképzelhetetlen, hogy ne essék szó a szerkezetváltásról a médiában és a mindennapi kommunikációban. Ezen esetekben azonban a fogalomhoz többnyire negatív jelentéstartalom tapad. Arra utal, hogy egyre csökken a gazdasági fejlődés tevékeny alakításának lehetősége, még hozzá gyakran olyan szövegkörnyezetben, melyet válsághangulat és rezignáció jellemez. Való igaz, a gazdaság globalizációja az államok cselekvőképességének mérséklődését eredményezi⁴. Ugyanakkor azonban a regionális politika növekvő jelentőségre tesz szert. A globalizáció és a régiók szerepének felértékelődése ugyanazon érem két oldalát alkotják. A régió a politika fontos cselekvési tere, és az is marad, mivel a világszerte ható gazdasági és politikai impulzusok eltérő reakciókat és átalakulási folyamatokat váltanak ki. Jóllehet a globalizáció fogalma azt sugallja, hogy e folyamatok mindenütt egyformán zajlanak, az koránt sincs azonban így.

A globális impulzusok bizonyos fajta regionális kontextusra találnak, olyan meghatározott társadalmi, kulturális és hagyományos struktúrákra, melyek a globális folyamatok sajátos értelmezését, valamint eltérő stratégiákat eredményeznek. A Bécsi Egyetem Területtervező és Regionális Fejlesztő Intézete egy országok (Brazíliában a Parque Paulistano és Auszt-

Aachen régió

⁴ A globalizációról szóló megnyilatkozások problematikájához lásd Friedhelm Hengsbach, „Globalisierung’ aus wirtschaftsethischer Sicht”, in: *Beilage zur Wochenzeitung das Parlament*, B 21/1997, 3-12. p.

⁵ Andreas Birner – Hermann Fried – Andreas Novy – Walter B. Stöhr, *Lokale Entwicklungsinitiativen – ein interkultureller Vergleich. Lebensstrategien und globaler struktureller Wandel*, Frankfurt, 1997.

riában a Waldviertel) közötti összehasonlító tanulmány segítségével bizonyította ezt⁵. A kutatási eredmények azt mutatják, hogy az egyházak és az egyesületek, amennyiben a szerkezetváltozás vesztesei mellett kiállásuktól indítva, helyben, konkrét változások érdekében lépnek fel, nagy tekintélyt élveznek a nyilvánosság körében. Mindez egyebek mellett, annak is köszönhető, hogy ezen egyházak és egyesületek regionális szerkezetűek. A területi elv, a rendszerint regionális, egyházközségi identitás, valamint emellett a társadalmi egyesületek regionális struktúrái, így például a helyi csoportokra és kerületekre tagolódás, potenciálisan kedvező feltételeket nyújtanak ahhoz, hogy bekapcsolódjanak a régió területén folyó elkötelezett munkába. Tekintve, hogy Németországban az egyház mint intézmény időközben maga is szerkezeti átalakuláson megy keresztül, és részint erőteljes leépítéseket hajt végre a munkahelyek területén, és korlátozza az általa végzett szolgáltatásokat, ezáltal a társadalometikai kihívás még jelentősebbé válik. Az egyház többé már nem az átalakulások kommentátora csupán, hanem maga is aktív szerepet játszik azokban. Sajnos azonban, az általa követett cselekvési stratégiák több szempontból sem felelnek meg az előtte álló kihívásoknak.

3. A teológiai kontextus: a változások során tapasztaltak az Istenre irányuló kérdést vetik fel

A szerkezetváltás idején az egyházak cselekedeteikkel Isten közelségét igyekeznek közvetíteni az emberek számára, az őket érintő egyéni és társadalmi változások közepette. A keresztények, akik felteszik a régiójuk jövőjére vonatkozó kérdést, és beavatkoznak annak alakításába, a régiókban végbemenő változásokat jellemző helyzetekben hitük számára való kihívást látnak. Számukra ezen összefüggésben az Istenre irányuló kérdés vetődik fel. Mikor az emberek már nem tudják, hogyan tovább, mikor átélhető lesz az igazságtalanság, mikor nem veszik többé figyelembe az emberi szempontokat a gazdasági hatékonysággal szemben, felvetődik a kérdés: ezen helyzetekben vajon jelen van-e Isten, és ha igen, miként?

A Biblia újra meg újra olyan emberekről számol be, akik változásra jellemző helyzeteket élnek át. Nem csupán az olyan egyéni változások, mint amilyenek például az Újszövetség gyógyulásokról szóló történeteiben találhatók, hanem a társadalmi változások eseményei is a bibliai-, teológiai reflexió tárgyát képezik. A változásokat úgy hagyományozzák ránk, mint olyan „nyitott helyeket, melyek Istenhez vezetnek”. Ennélfogva, annak az egyháznak, amely a mindenkor adott feltételek között újra fel kívánja fedezni, hogy általa milyen módon ölthet alakot Jézus üzenete, jelen kell lennie a társadalmi átalakulásokra jellemző helyzetekben. Az effajta cselekvés a II. Vatikáni Zsinat egyházzól szóló tanításában nyer megalapozást, amely az egyházat, mint „az Istennel való legbensőségesebb egyesülés, valamint az egész emberiség

egységének jele és eszköze” gyanánt fogja fel⁶. Az egyház eme küldetésének jegyében az egyházi szereplők a regionális átalakulást „a kor jeleként” észlelik; azaz benne a modern társadalmak olyan alapvető, és korántsem tetszőleges ismervét látják, melyet az evangélium fényében szükséges értelmezni⁷. Ezáltal a szerkezetváltás annak is próbaköve lesz, melyik Isten is az, amelyikben az egyház hisz.

4. Konkrét megfogalmazásban: az egyházi szereplők sajátos hozzájárulásáról

A keresztyének ama keresésük során, amelyet annak érdekében folytatnak, hogy megfelelően és igazságosan legyenek úrrá a társadalmi, gazdasági átalakulásokon, kimondottan kifejezésre juttatják a szegények melletti állásfoglalásukat. Olyan folyamat részesei ők, melynek során az emberiségért kezkeskedő, személyes Istenbe vetett hitüket szegeznek szembe mind az ember nélkülözhetőségének perspektívájával, mind pedig az ember istenítésével a modern kor válságában. Erősíti bennük az (eszkatológikus) reménységet, hogy az embert, mint Isten teremtményét, képesnek tartják arra, hogy úrrá legyen a társadalmi válságokon és mindennemű hangoztatott, külső, szakmai kényszerrel szemben mindig újra meg újra feltegye az igazságosságra irányuló kérdést. Mindezt a keresztyének etikai szempontoktól vezérelt projektek formájában teszik. E projektek nem örök igazságokat hirdetnek, hanem a régióra jellemző konkrét feltételekkel foglalkoznak, és olyan alaptéziseket, valamint a beavatkozás olyan formáit dolgozzák ki, melyek mindenkor ismét ki is igazíthatók.

A *Fórum a munkáért* gyakorlata alapján három olyan etikai ösztönzés emelhető ki, melyeket a szerkezetváltás során különösen a keresztyén szereplők vehetnek fel a tárgyalásos alkufolyamat diskurzusaiban és projektjeiben.

a) Az első ilyen ösztönzést az „ellenállás révén történő ráhatásnak” nevezhetjük. Az elköteleződés kezdetén a munkahely elvesztése, a kulturális változások, vagy a régióban tervezett, ökológiai szempontból veszélyes fejlesztések kiváltotta fenyegetés folytán érzett megrendülés áll. Ez az, ami politikai szereplőkké teszi valamely régió egyházi csoportjait, akik az utcára vonulnak, támogatják a gyárbezárások elleni sztrájkokat, vagy pedig csoportos kezdeményezések formájában érvényesítik a fejlesztésekre vonatkozó elképzeléseiket. Az ilyen fajta cselekvés elsősorban tiltakozást és ellenállást jelent. A tiltakozás az érintettek számára „magától értetődő” erkölcsi felindulásból történik. „Nem tűrhetünk egy ilyen fejleményt”, hangzik az újra meg újra hallható megállapítás. Ez a fajta alapösztönzés az eseményekbe való bekapcsolódásra indít. Passzív szemlélőből politikai alanyok lesznek, akik nem állnak meg a tiltakozásnál, hanem olyan konkrét projekteket dolgoznak ki, melyekkel részt vehetnek a folyamatok alakításában.

b) Egy második etikai ösztönzést jelent „az együttműködést szolgáló kapcsolatok kezdeményezése”-re való törekvés.

Az aacheni katedrális

A keresztyének új szövetségeket hívnak életre, kerekasztalokat létesítenek, és érdekek feletti kezdeményezéseket valósítanak meg. Az igazságosságot kereső ellenállás etikai alapösztönzésétől indítva, a közjót szem előtt tartó tevékenységet fejtenek ki. A cselekvő együttműködésben annak lehetőségét látják, hogy az etika és az ökonómia feszült viszonyában párbeszédbe vonják a különféle érdekeket. Céljaik közé tartozik, hogy olyan megbízható együttműködési viszonyokat teremtsenek, melyekhez az ezeknek megfelelő szerződéssel rögzített kapcsolatok tartoznak.

c) A harmadik etikai ösztönzés célja, hogy „kommunikációt hozzon létre, valamint továbbfejlessze a demokráciát”. A szerkezetváltás hatására született projektjeikkel az egyházi szereplők egy olyan keresési folyamatba sorolódnak be, mely a társadalom életképességének feltételei után kutat. Ezen életképességet ugyanis a fejlett ipari országokban a gazdasági rendszer olyan tendenciái fenyegetik, melyek arra irányulnak, hogy az egész társadalmi élet felett uralkodjanak. Azzal, hogy a keresztyének kikövetelik részvételi jogukat a regionális szerkezetváltásban, olyan demokratikus politika mellett teszik le a voksukat, melyet a gazdasági érdekekkel, vagy „a rendszerből fakadó kényszerekkel” szemben szervezéspolitikai szempontból kell érvényesíteni. A szerkezetváltás érintettjeivel szolidárisan követelik, „másokat is képviselve, hogy az egész gyanánt felfogott társadalomnak a gazdaság és a politika alakítását olyan, erkölcsi szempontból releváns feladatként kell felfognia, melyet, éppen saját emberiségének érdekében, nem szabad átadnia valamely automatizmusnak”⁸. A keresztyének ilyen értelemben kívánják közösen alakítani valamely politikai közösség (*Gemeinwesen*) politikai kultúráját.

A projektek etikai szempontok alapján végiggondolt kidolgozása, melyet a keresztyének a szerkezetváltás közepette hajtanak végre, új szervezetek kifejlődését eredményezi. Nem utolsósorban ezért képezi részét a nyilvánosság és a politika átalakulásának az egyes régiókban. Magasabb szempontból tekintve az e projektekre irányuló gyakorlat célja, hogy olyan lelkes kar kialakulásához járuljon hozzá, mely szembenéz a

6 *Lumen Gentium* 1, in: Karl Rahner – Herbert Vorgrimler, *Kleines Konzilskompendium*, Freiburg – Basel – Wien, 1985, 123. p. 7 *Vö. Gaudium et spes* 4, in: *Ibid.*, 51. p.

8 *Sozialethischer Kommentar von Gerhard Kruip*, in: Reinhard Hedden – Wolfgang Hindrichs – Claus Mäuler, „Widerstand gegen Betriebsschließungen”, *Arbeiterfragen*, Heft 2/1994, Wissenschaftliche Arbeitsstelle des Oswald-von-Nell-Breuning-Haus, Herzogenrath, 1994, 25. p.

társadalmi változás kihívásaival, kiveszi részét a modern kor problémáinak megoldásából, nem pedig az irracionalitásba menekül. Az aacheni régióban lejátszódott fejlemények mutatják, hogy a szerkezetváltás során felmerülő bonyolult problémák azt eredményezik, hogy a részvételt lehetővé tevő egyházi alakulatok hálózatszerűen szerveződnek meg. A szereplők a világnézeti, valamint az egyes érdekek felett álló szövetségekben (mint például az ATTAC) annak a lehetőségét látják, hogy a problémák mind bonyolultabb állása mellett az azok megoldására hivatott hatásköröket a munkamegosztás elve szerint új kommunikációs összefüggésekbe – hálózatokba – fogják össze. Számos szakértő szerint az ilyen szövetségek/hálózatok új politikai modell csiráit alkotják. A projektek etikai szempontokon alapuló fejlesztésének három keresztény ösztönzője a „szolidaritási szövetségek”-ben leli meg strukturális formáját. E szövetségeknek közvetítő szerepük van; vagyis azok a régiók együttműködésen alapuló fejlesztésének a serkentői. Új tereket nyitnak annak érdekében, hogy a társadalom különféle tevékenységi területei, illetve az e területeket képviselő szervezetek párbeszédet kezdjenek egymással.

4.1. Két példa

4.1.1. *Nők a saját élet- és foglalkoztatási kilátásaikért*

Az eddig elmondottak megértéséhez jó példával szolgál Heinsberg járás asszonyainak beavatkozása a szerkezetváltás folyamataiba. A Sophia Jacoba nevű női kezdeményezés asszonyai, akik kitartóan harcoltak férjük munkahelyeinek a megtartásáért, korán felismerték a szerkezetváltás jelentőségét a maguk és a családjuk számára. A férfiak munkahelyéért folytatott harc során alakult ki bennük a gondolat, hogy saját életkilátásaik érdekében is sikra szálljanak. A munkájukért folytatott harc során tettek szert arra a tapasztalatra, hogy a helyi fejlesztési elgondolások elkészítése során a gazdaság- és szerkezetpolitikában az érintettek sajátos érdekeit és szükségleteit is figyelembe kell venni. Ezért megfogalmazták a „Foglalkoztatási kilátások a nők számára Heinsberg járásban” című tervezetet. E szerint az életvitelre jellemző összefüggések részletes szemrevételezését, egy szakvélemény segítségével, a nőknek kell végigkísérniük és támogatniuk. A szakvélemény legjelentősebb megállapításai az alábbiak voltak:

– A jövőben nem várható tehermentesítő hatás a munkaerőpiacon.

Munka-nélkül – Reménytelenül?!

– A vidékies jellegű Heinsberg járás asszonyainak is szükséges kereső tevékenységet folytatniuk.

– Az a körülmény, hogy lakóhelyük közelében kevés a munkahely, valamint, hogy a helyi érdekű közlekedés szolgáltatásai nem kielégítőek, a kereső tevékenységhez való hozzájutást különösen nehézé teszi a nők számára, kiknek össze kell egyeztetniük a családot és a foglalkozást.

– A nem kielégítő, rugalmatlan, magánúton túlságosan drága gyermekgondozási lehetőségek akadályozzák, hogy a nők kereső tevékenységet folytassanak.

A szakvélemény megvitatása folyamán kialakult egy, „A munka és a nő” nevet viselő munkacsoport. Ilyenformán a falusias Heinsberg járásban – a *Fórum a munkáért* figyelmétől kísérve – valami teljesen új dolog: a nők érdekét szolgáló hálózat jött létre. A hiányos továbbképzési lehetőségek bírálata egy további tervezet (projekt) kiindulópontja lett. E szerint egy „infó-mobil” hozzájárulhat a nők továbbképzési helyzetének javításához. Az információ-mobil a nőkre vonatkozó tanácsadási lehetőségek terén tapasztalható hiányosságokat kívánja ki-egyenlíteni, valamint áttekinthetőbbé tenni a továbbtanulási és továbbképzési lehetőségeket azáltal, hogy rendszeresen felkeresi a járáshoz tartozó valamennyi várost és községet, és megáll a téren, ahol a heti piacokat tartják, vagy pedig a városháza közelében. Az információ-mobil folyamatos összeköttetésben áll a nők érdekeinek szempontjából lényeges, valamennyi szervezet és egyesület által alkotott hálózattal, és így módon új eszköz ad az összefogás kezébe annak érdekében, hogy minél több nőt érjenek el. A projekt együttműködésen alapuló kialakításának köszönhetően újabb koalíciók kapnak indítást a nők helyzetének, élet- és munkaviszonyainak a feljavítására a régióban. Ilyen módon további kérdések megvizsgálására nyílik lehetőség. Ezek közé tartozik azon diskusszió is, amely arról folyik, hogy miként lehet javítani a nők foglalkoztatási kilátásait egy hosszabb távra szóló regionális fejlesztéssel, megélhetési lehetőségek teremtésével, szolgáltató központ létesítésével, vagy valamilyen üzem alapításával.

4.1.2. *Fiatalok a fiatalkori munkanélküliség ellen*

Egészen más példával szolgál az a projekt, amely az ifjúságvédelem felelőseinek köréből indult ki. A fiatalok munkanélkülisége számos foglalkoztatási kérdésekre szakosodott kezdeményezés, ifjúsági egyesület, oktatási intézmény és egyházközség körében napirenden van. Ezért a *Fórum a munkáért* megszervezett egy olyan találkozót, ahol egyházi emberek, ifjúsági egyesületek felelős beosztású tagjai, valamint az oktatási intézmények munkatársai cserélhettek véleményt arról, hogyan érintik a fiatalokat a munka társadalmában bekövetkező átalakulások. A megváltozott termelési feltételek, valamint a szerkezetváltás, a társadalomnak a modernizáció nyerteseire és veszteségeire való növekvő mértékű kettészakadása, a munkahelyet birtoklók, illetve a munkahely híján lévők megosztottsága, a résztvevők megítélése szerint, alapvetően meghatározza a fiatalok életfelfogását. Abban állapodtak meg, hogy teret adnak a fiataloknak annak érdekében, hogy kialakítsák elképzeléseiket a régióbeli életéről és munkáról, és hogy azokat az illetékesekhez intézhessék. Úgy döntöttek, mindennek egy, a fiatalok munkanélkülisége elleni alkotóprojekt keretében kell történnie. A nagyszabású tervezetnek – amely a „Jövőbe – rajta (*In die Zukunft – los*)? Fi-

atalok a fiatalok munkanélküliség ellen” címet viselte – sikerült bevennie a fiatalságra jellemző életközelséget, képzelőerőt és elképzeléseket a politika folyamataiba. A projekt számos alkalmat nyújtott, ahol a fiatalok érvényre juttathatták a Heinsberg járásban folyó élettel és munkával kapcsolatos tapasztalataikat, elvárásaikat, vízióikat. Módszertani szempontból mindez iskolai projektek kidolgozása, alkotóműhelyek, politikai kampány és a nyilvánosság bevonása érdekében végzett munka formájában történt. Az ezekben való részvétel a fiatalok számára eleve és átélhetővé tette a demokráciát. Az eredményeket CD-ROM dokumentálja majd, mely a fiatalok számára megfelelő segítséget nyújt a pályaválasztáshoz, valamint az álláskereséshez.

A projektnek sikerült a falusias régióban jelentős mértékben cselekvésre serkentenie a fiatalokat, és megjavítania az üzemek, tanácsadó létesítmények, valamint a fiatalok közötti kommunikációt. Ezen túlmenően, időközben az ifjúsági projekt továbbra is zajló vitát váltott ki, mely a fiatalok munkanélkülisége ellen irányuló intézkedésekről, valamint a szakképzéshez szükséges gyakorlati helyek válságáról folyik. Az iskolákban olyan fórumok alakultak ki, melyeken tanárok foglalkoznak diákjaik jövőjének kérdésével. „Ifjúság, szerveztetés és munka” néven munkacsoport alakult, amely arra keresi a választ, milyen alapelvekhez kell igazodniuk a fiataloknak szóló projekteknek a munkaerőpiacon. Az egyházi ifjúsági házak munkatársai, a szociális munkások, a tanárok, stb., ezzel kapcsolatban olyan projekt-kezdemenyek után kutatnak, melyek abban segítenének, miként mutathatnának kiutat, különösen a hátrányos helyzetű fiataloknak, a munkahelyek és az iparitanuló-munkahelyek terén kialakult kilátástalan helyzetből. Az első benyomás azt sugallja, hogy a tevékeny munkaerőpiaci politika eddigi intézkedései, valamint saját elképzeléseik sürgős kiigazításra szorulnak.

5. A jövő: az elején járunk, vagy a végén?

Annak, aki ismeri az egyházi eljárások, közösségek és egyesületek első szárnypróbálgatásait a regionális fejlesztés területén, bizonyára aligha jut majd eszébe, hogy ezekben egy társadalmi, vallási mozgalom elindulását lássa. Különösen a jelenlegi fejleményeket illetően van okunk a kételyre, melyek azt mutatják, hogy az egyház fokozottan vissza kíván vonulni a társadalom közös formálásának feladatától, és hogy az egyház számára – tekintettel a személyzeti, és pénzügyi nehézségekre – csakis az számít, ami saját templomtornya körül zajlik. A közszférából érkező támogatási lehetőségek megszakadása Nyugat-Európában – például amelyek az Európai Unió idevágó programjai révén érkeztek – szintén azt jelenti, hogy az olyan projektek, mint például a *Fórum a munkáért*, jövőjük szempontjából még megoldatlan kérdésekkel szembesülnek.

Ám talán mégsem járunk eléggé nyitott szemmel. Jóllehet az aacheni püspökségben e mozgalom úttörői válságot élnek át, ugyanakkor viszont az egyházi vezetés időközben teljes

mértékben felismerte a reá háruló felelősséget a régiók fejlesztésében; így például az újonnan keletkező Eifel nemzeti park esetében. A tapasztalatok, amelyekre az egyes csoportok, közösségek és kezdeményezések a regionális szervezett-változással kapcsolatban szert tesznek, változatlanul fontos ösztönzőként szolgálnak az olyan egyházi cselekvés számára, mely képes megfelelni a jövő kihívásainak. Az egyes szereplők szorosan nyomon követik az olyan gazdasági és társadalmi fejleményeket, melyek meghatározó jelentőségűek az emberek életében. Különösen a munkanélküliségtől és a szegénységtől való növekvő félelem sorolható ide; valamint az érintettek azon megítélése, amely szerint a jövőt a válságok határozzák majd meg, és a társadalombiztosításra, valamint az érdekek kiegyenlítésére fennálló intézményes szabályozások többé nem lesznek hatékonyak.

Mindezek azzal szembesítik az egyházakat, hogy mily végzetes volna a további visszavonulás a társadalmi felelősségtől, és arra bátorítják őket, hogy vegyék magukra az új szerepet, mely a civil társadalom szereplője mivoltával jár, annak valamennyi korlátjával, ám ugyanakkor az általa felkínált esélyekkel együtt.

A társadalomtudományi diszkusszióban ebben az összefüggésben a „szervezett modernitás” végéről beszélnek⁹. Így nevezik azon intézményes összjáték válságba kerülését, amely a múlt (vagyis a XIX.) század végén a munkásmozgalom hatására alakult ki. Az intézményes szabályozások e válsága a társadalom alakíthatóságának kérdésévé vált. A régi intézmények megsemmisülnek, anélkül, hogy már felismerhetők lennének az újak. E folyamat, a társadalom nagy szervezetei révén, éppúgy érinti az egyházakat, mint a pártokat, vagy a szakszervezeteket.

Mivel a régi intézményi szervezet többé már nem garantálja a társadalmi stabilitás fenntartását, a gazdasági és társadalmi változások közepette új politikai cselekvéstervek, köztük a régiók, kerülnek a látótérbe. A régi intézményeknek – annak érdekében, hogy a jövőben is megőrizzék létjogosultságukat – e cselekvéstervekben kell mozogniuk, és többek között a szervezetszervezési kezdeményezésekre hárul a feladat, hogy, különösen akkor, amikor különféle szervezetek közös kezdeményezéseiről van szó, bevigyék a megfelelő gyakorlatot a régi intézményekbe.

Különösen lényeges lesz a feladat, hogy a változások alakításába konstruktív módon sikerüljön beavatkozni, s ne csupán állást foglalni, majd pedig osztani a tehetetlenségben. Bármilyen behatároltak is a szervezetszervezési kezdeményezések cselekvési lehetőségei, mégis megmutatnak egyfajta utat. A *Fórum a munkáért* példája arra világít rá, hogy bennük új intézményes szerveződési formák, valamint egy újfajta problémamegoldó kultúra „előfutárait” láthatjuk. Az etikai szempontok vezette projektek kidolgozása a regionális fejlesztés területén része a lelkészek társadalmi tevékenységének, ezáltal pedig az egyházi szereplők kereső folyamatának is jelentős formája a szervezett modernitás végnapjaiban.

Manfred Körber¹⁰

⁹ Vö. Peter Wagner, „Freiheit und Disziplin. Eine Soziologie der Moderne”, in: *WZB-Mitteilungen* 61. szám, kiadta a Wissenschaftszentrum Berlin, Berlin, 1993, 8-11. p.

¹⁰ A szerző éveken át a „*Fórum a munkáért*” vezetője volt, 2001 óta pedig a Püspöki Fővikáriátus „Alapvető kérdések és feladatok osztályának” a vezetője Aachenben.

Hozzászólás dr. Balogh Judit írásához¹

Érdeklődéssel olvastam dr. Balogh Judit: „A Magyarországon forgalomban lévő katolikus hittankönyvek zsidóságképe” című cikksorozatát. Írását olvasva megszólítottam érzem magamat, tekintettel arra, hogy az 1968-as hittankönyvpályázat óta részt vettem és részt veszek különböző hittankönyvek írásában és lektorálásában, továbbá – mint az OHB (Országos Hitoktatási Bizottság) titkára 1977-től, 1992–2001-ig pedig mint az OHB igazgatója – részt vettem 1996-ban a hittan kerettanterv kidolgozásában is, amely „A Magyar Katolikus Hitoktatás Tantervei” címen jelent meg 1996-ban Vácon. (Meg kell azonban említenem, hogy az OHB tanterve nem azonos a szerző által megjelölt: „Katolikus kerettanterv római és görög szertartású tanulók számára [www.katolikus.hu/kpszt], 2003. január 28-i frissítés”) tantervvel, amelyet a katolikus iskolák számára dolgoztak ki Farkas István atya vezetésével.)

Kezdetől fogva tudatosan törekedtem arra, hogy hittankönyveink ökumenikus szemléletben készüljenek, azaz lehetőleg úgy fogalmazzunk, és úgy írjunk, hogy ezzel a másként gondolkodók és más vallásúak érzékenységét lehetőleg ne bántuk meg. Erre készítetett és készítet az a tény, hogy pluralista világban élünk, és szeretnénk, hogy mások is megértsenek, hogy másokat is megnyerjünk Jézus ügyének. Ezért részről köszönettel veszek minden olyan jelzést, amely felhívja a figyelmünket arra a néhány hibára, amelyek eddig elkerülték a figyelmünket. Meg kell azonban jegyeznem azt is, hogy voltak, illetve ma is vannak olyan hittankönyvírók, akikkel én sem tudok mindenben egyetérteni részben teológiai, részben pedagógiai megfontolások miatt. Ezekre a kérdésekre nem akarok kitérni, mert az Egerben 1995-ben, illetve Győrben 2001-ben kiadott Kateketika jegyzetében bárki utánanézhet az őt érdeklő kérdéseknek.²

Szóvá kell tennem azonban a legalapvetőbb kérdést, hogy mi a katolikus katekézis, azaz a hitoktatás célja. Ez pedig nem a zsidó-keresztény kultúra ismertetése, hanem a Jézus Krisztusba vetett hit ébresztése és fejlődésének szolgálata. Az OHB hittan kerettanterve ezt így fogalmazza meg: „Katekézisünk oktatási célja: Megismertetni Jézus örömhírét, tanítását és életét, amint azt Egyházunk tanítja. Katekézisünk nevelési célja: Az új nemzedék bevezetése a keresztény életbe, hogy az Egyház öntudatos tagja legyen. Legyen tudatában annak, hogy Isten meghívta örök Országába. Töltse el Krisztus öröme, hogy ne csak értelmét és akaratát, hanem érzelemlátását is gazdagítsa Jézus tanítása.”³

Balogh Judit megállapítása tanulmányának első közölt részében: „Sok tévedés, ill. tévedést indukáló állítás vezethető vissza arra, hogy a katolikus hittan kerettanterve nem a történelmi eseményeknek megfelelő, hanem sajátos teológiai rendben veszi sorra a megtanulandó információkat” – azt sugallja, mintha a hitoktatásnak a történelmi események sorrendjét kellene követnie. Miért kellene követnie??? Ezzel szemben valom, hogy a gyermekek katekézésénél, legyen az iskolai hitoktatás vagy templomi igehirdetés, mindig a már meglévő ismeretekre kell építeni az újabb ismereteket. Ezért kezdjük a hitoktatást az ún. vallási környezetismerettel, és nem bibliai történetekkel. A gyerekek történelemszemlélete csak később kezd fejlődni, nincs fogalmuk az irodalmi műfajokról, ezért nem is tudnának mit kezdeni, ha a kereszténység történelmi gyökereiről kezdenénk nekik tanítani. Ezt a kérdést bővebben kifejtettem Kateketika jegyzetemben a: 4.1.3. Szempontok a hitoktatás anyagának elrendezéséhez⁴ – 4.2. A hitoktatás tanterve⁵ – és a: 6.7.1. Az üdvösségtörténet oktatása⁶ – című részekben. Ezért sem értek egyet Balogh Judit tanulmányának befejező részében kinyilvánított véleményével: „Nos, elsősorban a kerettanterv átszerkesztésével: több történelmi, vallástörténeti anyagot tárgyalnánk, és ragaszkodnánk hozzá, hogy ami előbb volt a történelemben, legyen előbb a tananyagban is.”

Úgy vélem, érdemes lenne vállalkozni valakinek egy olyan kutatásra, amelyben összehasonlítja – a különböző korosztályokban – a hitoktatásra járó és a hitoktatásra nem járó gyermekek meglévő „zsidóságképét”. Ez a vizsgálat talán ki tudná mutatni, hogy milyen hatással van katekézisünk a gyermekek zsidóságképére. Azt, hogy a megkeresztelt, de hitoktatásra nem járó gyerekeknek tizenéves korukban milyen képük van Jézus Krisztusról és a kereszténységről, azt lelkipásztori és hitoktatási tapasztalataimból sajnos nagyon is jól tudom.

Maga Balogh Judit tanulmányának befejezésében új tanterven kívül új hittankönyvek megírását is jónak tartaná, de megjegyzi: „Ez sem könnyű feladat, mert hiszen nem írhatunk izraelita hittankönyveket katolikus tanulók számára.” Úgy látszik, számára is egyértelmű, hogy nekünk mégiscsak katolikus hittankönyveket kell írni. Az meg számomra egyértelmű, hogy kerülni kell minden bántó vagy tévedést keltő megfogalmazást. Mit tegyünk tehát? Van rá egy ötletem: írjon mindegyikünk saját vallásáról olyan ismertető könyvet, amelyet saját vallása bemutatására a más valláshoz tartozó, különböző korú fiataloknak szán. A katolikus szerző mutassa be saját vallását

1 Dr. Balogh Judit tanulmánya három részletben, az Egyházforum 2003/5, 6 és 2004/1-es számában jelent meg.

2 Dr. Rédly Elemér: Kateketika 4. kiadás, kézirat belső használatra, Győr, 2001.

3 A Magyar Katolikus Hitoktatás Tantervei, Vác, 1996. 43. old.

4 Kateketika, Győr, 2001. 80-81. old.

5 i.m. 81-87. old.

6 i.m. 163-164. old.a

az Izrael népéhez tartozó fiatalok számára és viszont. Természetesen ezek a könyvek nem hitoktatási célra készülnek, hanem egymás jobb megismerését szolgálhatnák. (Legyen szabad megjegyeznem, hogy még a 80-as években a győri papok egyházmegyei továbbképzőjén az én kezdeményezésemre tartottak nekünk ilyen előadásokat: egy-egy református, evangélikus és ortodox teológus és egy rabbi is. Sajnos az előadók nevére már nem emlékszem.)

Tudomásul kell azonban vennünk, hogy vannak olyan kérdések is, amelyekben éppen hitünk miatt nem érthetünk egyet és ezért felesleges is róla vitázni. Balogh Judit pl. kifogásolta, hogy az egyik hittankönyv (több is van ilyen) Keresztelő Jánost az Ószövetség utolsó prófétájának nevezte, arra való hivatkozással, hogy „kb. háromszáz évvel korábban meghalt az utolsó próféta is”. Amit Balogh Judit – tanulmányának második részében – Keresztelő Jánossal kapcsolatban ír, arról úgy tűnik, hogy nem vette figyelembe azt, amit a Hitünk és életünk c. hittankönyv ír a 13. leckében, illetve a lecke végén lévő: „Mi volt János keresztsége?” kérdésre adott válaszában.⁷

Nem folytatom tovább, mert nem állt szándékomban Balogh Judit tanulmányának minden részletét elemezni. Csak arra akartam rámutatni, hogy elfogadva jogos kifogásait, a leg-

alapvetőbb kérdésben: a hitoktatás tantervéről és a hitoktatás céljáról vallott nézeteivel nem értek egyet. Ugyanakkor remélem, hogy mindenki előtt egyértelmű, a katekézis egésze nemcsak a gyerekek hitoktatását jelenti, és semmiként sem fejeződhetne be gyermekkorban, az elsőáldozás után, de még a bérmlás után sem. Meg vagyok győződve róla, hogy azoknak, akik középiskolás korukban is tanulnak hittant, esetleg még hittanból érettségiznek is, azoknak a zsidóságképe sokkal jobban megfelel a II. Vatikáni Zsinat szellemének, mint azoké, akik a hittantanulást felnőtté válásuk előtt félbehagyták.

A teremtő Istenbe vetett hitünk, az Ószövetség, a próféták, a tízparancsolat tanítása és még sok minden mindenképp összeköt bennünket „a hitben idősebb testvéreinkkel”. Mégis elválaszt bennünket az Újszövetség, a Jézus Krisztusba vetett hitünk, és az Ő tanítása arról, hogy az egy Isten három személy: Atya, Fiú és Szentlélek. Ebből az is következik, ha mi az ószövetségi Szentírást az Újszövetség fényében értelmezzük, akkor annak ellenére, hogy ugyanazt a Szentírást használjuk, mégis másként fogjuk azt értelmezni. Nem hiszem, hogy emiatt nem élhetnénk békességben Istenben hívó „idősebb testvéreinkkel”.

Rédly Elemér⁸

Röviddel a halál előtt: túlvilágban – vagy evilágban?

Évtizedek óta vizsgálják az úgynevezett halál utáni tapasztalatokat. Ám máig bizonytalan, hogy ezekben az esetekben – melyek olyan emberektől származnak, akik a halál küszöbére lépnek, anélkül hogy átlépnének – egy valóságos túlvilág előképeiről van-e szó vagy csak az agy bizonyos reakcióiról, melyek tisztán evilági módon magyarázhatók. Nemrég a *Német Orvosi Újság*⁹ is ezen világszerte feltűnést keltő jelenségekkel foglalkozott. A tanulmány a heidelbergi pszichiáter, Michael Schröter-Kunhard eredményeire hivatkozik. A pszichiáter a halál utáni tanulmányozó nemzetközi tudományos társaság német szekciójának elnöke, és saját aprólékos munkája során azután kutatott, hogy azokat a bizonyos halál utáni tapasztalatokat más agytevékenységektől, mint amilyenek a traumák, a hallucinációk vagy olyan kóros zavaroktól is mint a pszichózis, alapvetően megkülönböztesse.

Ama halál utáni jelenségek egészen hasonlóan jelentek meg a különböző kultúrákon, vallásokon, fajokon, koron, nemen keresztül. Kisgyerekek, akik a halálról, az örök életről vagy a feltámadásról ésszerűen még semmit sem tudhatnak, ezt ugyanúgy élik meg, mint a felnőttek, a hívők nem másként, mint a hitetlenek. Maguk a pszichés betegek is képesek olyan halál utáni élmények megélésére, melyek egyértelműen különböznek lelki betegségüktől. Ezek hasonlítanak a békesség érzéseire, a világos fényre, a halandó testen kívüli lét benyomására, alagútjelenségre, a személyes élettörténet időben lerövidített, összetömörített lefutására. Ritkán vezet pokoli látomásokhoz.

Az egyetemes jellegű halál utáni tapasztalatok nem egyénenként más-más módon formálódnak, ahogy a traumák sem. Azok – vélekednek az orvostanhallgatók – szintén nem „egy szubjektív vágyteljesülés következményei”. „Inkább misztikus tapasztalatok tulajdonságait mutatták: egységélményt, időtől és tértől való transzcendenciát, mélyen érzett pozitív hangulatot, a szentség érzését, objektivitást és realitást, kimondhatatlanságot, paradoxonokat és a megélés mulandóságát, továbbá tartós pozitív változást a munkavállalásban és a viselkedésben. Az orvosi lap a halál utáni élményeket általában a leggyakrabban előforduló misztikus-vallási tapasztalatokként határozza meg. Az emberiség alig öt százaléka él meg ilyesmit.

Csak hogy: azt, hogy mik végül is a kiváltó okok, és hogy milyen anyagi és nem-anyagi természetű mechanizmusok hatnak, miközben az agy a képeket létrehozza – ez „végül is ismeretlen”. Esetleg a testi függést okozó hallucinogének játszanak ebben szerepet. Az LSD vagy a Cannabis hasonló élményeket válthatnak ki. Amde ez még ugye nem bizonyíték arra, hogy a halál utáni látomások pontosan így keletkeznek. És ha az is: azok túlvilági valóságtartalmáról, a biokémiai működés tulajdonképpeni alapjairól még semmit sem mond.

⁷ Bognár–Kerényi–Rédly: *Hitünk és életünk*, Szent István Társulat, 11. kiadás, Budapest 2003. 63–66. old.

⁸ Teológiai tanár (pedagógia, kateketika) a Győri Hittudományi Főiskola szakigazgatója, 2001-ig az OHB igazgatója, több hittankönyv szerzője, társszerzője és lektora.

⁹ *Deutsche Arzteblatt*, 2003. június 6.

John F. Kavanaugh

Krisztus követése a fogyasztói társadalomban*A kulturális szembenállás lelkesége*

Az amerikai jezsuita szerzetes és egyetemi tanár több kiadást is megért művében „nehéz és kényes feladatra vállalkozott”, írja Danka Miklós a magyar kiadás előszavában, „hiszen az árucikk létforma kemény bírálatával egyben saját országának kulturális, társadalmi és politikai építménye felett is ítéletet mond. Az Egyesült Államok mai vezető elitje számára létérdek és a nemzeti nacionalizmus fontos eleme, hogy saját polgáira és a világ minél több országára rákényszerítse a fogyasztói kultúra értékrendjét” (9). A könyv első része tehát, amely „az árucikk létformá”-ról szól, ezt az értékrendet igyekszik vizsgálni, illetve megkísérli feltárni azt a spirituális válságot, amely a társadalmi, politikai és gazdasági problémák mélyén meghúzódik. A szerző által vázolt értékrenddel való szembesülés azért is szükséges és megkerülhetetlen, mert a globalizáció következtében ez a jelenség ma már világméretűvé vált, és komoly kihívást jelent az egyes kultúrák és vallások, illetve azok számára, „akik Krisztus-követő életet kívánnak élni” (87).

Kavanaugh megítélése szerint a piacközpontú fogyasztói társadalom egyrészt „egy átalakító rendszer: alakít minket és a viselkedésünket”, másrészt pedig egy „információs rendszer is: megmondja milyenek legyünk, és elmondja azt is, milyen legyen a világképünk” (23). „Nem csupán arra van hatással, ahogyan vásárolunk – írja a szerző –, de arra is, ahogyan gondolkodunk és érzünk, ahogyan szeretünk és imádkozunk, ahogyan ellességeinkről vélekedünk, ahogyan házastársunkhoz és gyermekeinkhez viszonyulunk” (55). Ebben a rendszerben, „az én dekonstrukciója” következtében fokozatosan eltűnik a személyesség (a személyiség), és az emberi vágyak „mértéktelen birtoklási kényszerbe torkollnak” (Minden bizonnyal érdemes lenne megvizsgálni, hogy az elmagányosodás mellett ez a birtoklási vágy milyen szerepet is játszik az állatok felértékelésében és társ-ként való megjelenítésében a fejlett fogyasztói társadalmakban és társadalmi rétegekben). Az egyén önálló gondolkodásra és megfontolt ítéletalkotásra képtelen „én-vesztett” tömegemberré válik (pl. adás-vételre váró árucikké a munkakerőpiacon), akit „a dologszerű tudás” és az infantilis irracionális jellemez; s ami a gyakorlatban a funkcionális analfabéták számának exponenciális növekedéséhez vezet. Ennek eredményeként a fogyasztóvá átalakított személy – kinek értékét elsősorban a vásárlóereje határozza meg („hogy ki vagy, az attól függ, mit birtokolsz” 34) – nem egy esetben már arra is képtelen, hogy világosan megfogalmazza: miért is érzi magát rosszul a bőrében? Ebben az is közrejátszik, hogy a tárgyilagosságnak mondható feltételek (mint pl. gyakorlat, végzettség, hozzáértés, képesség, teljesítmény) fontosságát túlhangsúlyozó uralkodó politikai-gazdasági retorika ellenére a valós élet nem egy esetben annak a szöges ellentétét – vagyis az ismeretségek és a kapcsolatok egyre életbevágóbb szükségszerűségét – bizonyítja.

A szerző az „árucikk létforma” tényleges alternatívájának azt a Krisztus személyében megjelenő „személyes létformá”-t tekinti, amelyről műve második részében beszél (lásd a két létformát összehasonlító szemléltető táblázatát, 146-147), és amely „a személyekre mint helyettesíthetetlen, egyedi és szabad lényekre tekint” (44), „akiket a közösségben lévő Isten saját kép-mására teremtett” (89). Szerinte ma már nem annyira „az a kér-

dés, hogy hinni vagy nem hinni, értéknek tartani vagy sem, hanem az, hogy *miben* hinni, és *mit* tartani értéknek” (43). Ez a paradigmaváltás azért is lényeges és helytálló, mivel az erkölcsösség és a keresztény hit és értékek igencsak divatba jött hangzatos szövegművelés használatát mögött igen gyakran nincs tartalom, vagy pedig komoly törés áll fenn a szövegek és a tényleges szándék között (lásd pl. az amerikai „újkonzervativizmus”-t, amely az „árucikk létforma” akadálytalan kiteljesedése érdekében keresztény erkölcsi rendként szeretné a társadalmi rendet meghatározni), miközben feledésbe merül az a tény, hogy „az Evangélium a lehető leginkább uralkodó kultúraellenes, leginkább forradalmi dokumentum, ami valaha is született” (114). Hiszen „a Krisztusba vetett igazi hit nem csupán abban mutatkozik meg, hogy másképp veszünk részt az istentiszteleten, hanem abban is, ahogyan dolgozunk, és játszunk, ahogyan vásárolunk és eladunk, ahogyan szeretkezünk vagy háborúskodunk” (55).

Kavanaugh könyve elgondolkodtató és szavai jó két évtized távlatából is időszerűek. Kérdés, hogy Közép-Kelet-Európa keresztény közösségei és hajdani társadalmi, politikai szerepük és befolyásuk legalább egy részét visszaszerezni igyekvő egyházi intézményei mennyire lesznek képesek megfelelni az egyre jobban kibontakozó fogyasztói társadalom kihívásainak. Annál is inkább, mivel a szerző megítélése szerint „a személyes létforma nem a keresztény egyházak kiváltsága, és a keresztény egyházak sem mentesek az árucikk létformától” (163). Ugyanakkor azt sem szabadna szem elől téveszteni, hogy „a valódi hit az igazságon alapul, mely a társadalmi viszonyainkban és a magánéletünkben is megtestesül és kifejezésre jut” (14); és nem annyira a tanbeli hűség vonalas dogmatizmusán. Legkevesbé pedig az erkölcsi rend kényszerű hatalmi rendszeréhez való szolgai odasimuláson.

Ursus Libris – Altern Csoport, Budapest, 2003

Jakab Attila

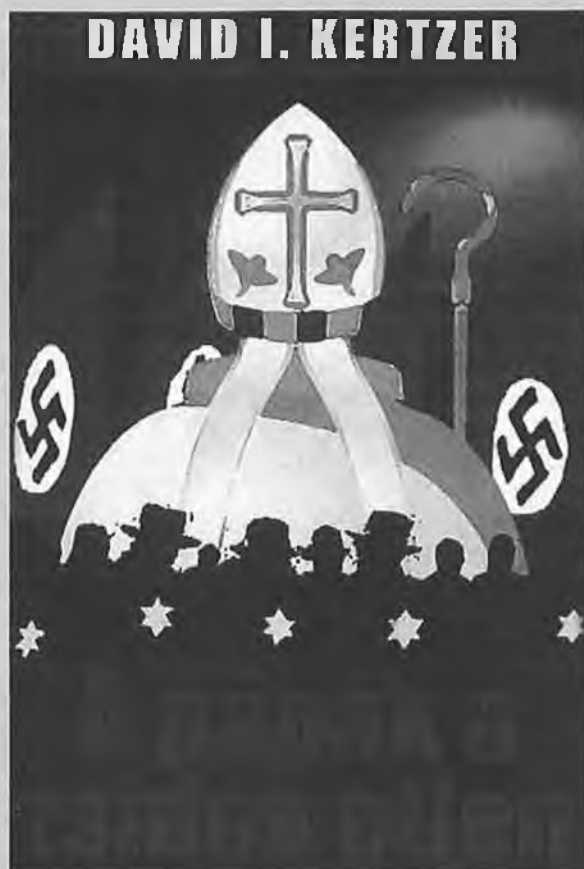
David I. Kertzer

A pápák a zsidók ellen*A Vatikán szerepe az újkori antiszemitizmus kibontakozásában*

A több nyelvre is lefordított könyv szerzője a kereszténység és a zsidóság bonyolult, sokszor konfliktusos és nem egyszer vérzivataros, közel két évezredes kapcsolatának egy időben és térben jól meghatározott korszakát igyekszik bemutatni. A szerző célja kiegészíteni, más megvilágításba helyezni a katolikus egyháznak (pontosabban a Vatikánnak) a vélt vagy valós felelősségét a holokausztban – szemben az 1998-as *Emlékezünk: Gondolatok a Soáról* c. dokumentummal –, illetve elősegíteni „a múlt világosabb megértését” (33). Megítélése szerint ugyanis a vatikáni jelentés elmarad az 1997-es francia mögött, amely jobbnak és bátrabbnak tekinthető, mivel „elismeri a felelősséget annak a zsidóképnek a hirdetésében, amely hozzájárult a holokausztig vezető úthoz” (382/3). Kertzer tehát azt igyekszik vizsgálni, hogy a gettó valóságán és a pápai államban kötelező sárga jelvény viselésén túlmenően mi is volt a zsidóságot ábrázoló általánosabb kép, milyen csatornákon keresztül (pl. katolikus sajtó) került az be elsősorban a katolikus köztudatba, melyek voltak az egyes alkotóelemei (pl. vérvád vagy rituális gyilkosság), s mindez hogyan függ össze a XIX. században kibontakozó modern antiszemita mozgalmakkal. Könyvének fókuszpontjában ezért nem a náciizmus és nem is maga a holokauszt áll, hanem az azt megelőző jó egy évszázad, s ezen belül is az a szerep, „amelyet a római katolikus egyház játszott a történelmi zsidógyűlölet és zsidóüldözés terén” (18), miközben arról sem feledkezni meg, hogy mindvégig akadtak olyan, közöttük fontos egyházi személyek is, „akik hasztalanul küzdöttek a zsidókkal szembeni egyházi politika megváltoztatásáért, az emberségesebb bánásmódért” (21).

„Van-e jelentősége a ténynek – kérdi a szerző –, hogy a katolikusként megkeresztelt Adolf Hitler ifjú éveit Ausztriában töltötte, ahol akkor igencsak aktívan tevékenykedett a Vatikán támogatta antiszemita keresztényszociális mozgalom? Maga Hitler is bevallotta, hogy a mozgalom vezetőjétől, Karl Luegertől kapott ösztönzést. Miként számolunk el azzal, hogy az osztrákok aránytalanul nagy szerepet vittek a holokausztban? Ha hihetünk Simon Wiesenthal adatainak, a nagynémet Reich lakosságának nem egészen egytizedét kitevő osztrákok követették el a holokauszt bűneinek felét.” (18-19)

A bevezetésben megfogalmazott, mélyreható elemzést, illetve a kor- és a szellemtörténeti összefüggések feltárását sejtető szándéknyilatkozat nyomán felmerülő elvárásoknak azonban a kifejtés csak részben felel meg és tesz eleget. A szerző ugyanis többnyire megreked a leírásnál (pl. Tommaso atya, a damaszkuszi kapucinus esete, 113-138), és az idézetek is csupán a szemléltetést szolgálják. Így a mű maga elsősorban egy befejezetlen mozaik, mintsem egy átfogó kép benyomását kelti. Jóllehet a Vatikán, illetve főként a XIX. és a XX. század első felének a pápai képezik a könyv tulajdonképpeni

tárgyát, a figyelem kiterjed Franciaországra, Olaszországra, Ausztriára és Lengyelországra is. Alig szerepel azonban Spanyolország, Portugália és Németország. Pedig az összehasonlítás szempontjából nem lett volna érdektelen legalább egy fejezetet szentelni a német protestantizmusnak (lásd pl. Rudolf Bultmann [1884-1976], aki szerint „a keresztény hit számára az Ószövetség már nem kinyilatkoztatás, az Ószövetség nem tekinthető Isten igéjének”). Ugyanakkor megválaszolatlanul marad az az alapvető kérdés is, hogy a katolicizmuson belül minden kétséget kizáróan fellelhető zsidóellenesség dacára, a katolikus többségű országok (Mussolini fasiszta Olaszországát is beleértve) miért nem jutottak el – még a háború alatt sem – a saját kezdeményezésű végleges és módszeres megsemmisítés tettelegességéhez?

Összegezőképpen azt lehet mondani, hogy Kertzer könyvéből a katolikus egyház emberi, nagyon is emberi intézmény mivolta tűnik elő. Egyértelművé válik, hogy minden személyi kultusz ellenére maga a mindenkor pápa is mennyire ember; mennyire a tényezők sokasága határozza meg a személyiségét; s hogy amennyiben valami hiányzik belőle vagy hiányos benne, azt a betöltött szerep sem képes pótolni. Ebben a tekintetben a szerző által tanulmányozott korszak pápai sem kivételek. Mindent összevetve hiányzott belőlük az a nagyság, amely képessé tehetné volna őket a felülemelkedésre. Végeredményben mindvégig korszemlelő foglyai maradtak, és minden erejükkel előre vesztesre ítélt utóvédharcot folytattak egy olyan letűnt kor és társadalmi rend fenntartása érdekében, amelyen túllépett a tör-

I B. W. Anderson (szerk.), *The Old Testament and the Christian Faith*, New York, 1963, p. 31. Idézi Fabinyi Tibor, *A keresztény hermeneutika kérdései és története. I.: A prekritikai korszak: az első századtól a reformáció koráig*, Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest, 1998, p. 61.

ténelem, s ebben a politikai, társadalmi jellegű harcban elsődleges ellenségüknek a zsidókat tekintették; ők voltak a felelősök „a modern idők minden valós vagy vélt bajáért” (170).

Hiányosságai ellenére Kertzer műve üdvös és szükséges. Szempontjai és megközelítése révén ugyanis szint visz egy sokszor túlzottan is (vagy többnyire *csak*) szenvedélyes vitába, és életben tartja azt. Hiszen csakis a múlttal való felelős szembenézni tudás alapján lehet lemérni egy intézmény vagy egy társadalom érettségét és stabilitását. Amennyiben ugyanis hiányzik a kényes és fájó, akár pillanatnyi megosztást is okozó problémákkal történő szembesülésre való, az azt józanul és higgadtan megvitatni tudó képesség, a ki nem mondott (vagy kimondani nem tudott) szó hosszú távon belülről fogja megrohasztani, elsorvasztani a közösséget, és kiölni belőle az együvé tartozás, a közös sorsban való osztozás, osztozni akarás és tudás érzését.

Ulpius-ház Könyvkiadó, Budapest, 2003.

Jakab Attila

Walter Nigg
Assisi Szent Ferenc
Aki a szívével gondolkodott

A nagy assisi szent annyira a második isteni személyben élt, hogy megkapta a mi Urunk sebeit, a stigmákat. Számára a lemondás, a szegénység nem alázatossági gyakorlat, hanem az égi öröm forrása volt.

Nagyon megszoktuk, hogy azok, akiket az Egyházunk szentként tisztel, valamilyen módon kiemelkedő szerepet töltenek be a hívők és az Egyház viszonyában: pápák, hittudósok, egyházdoktorok. Kevés az olyanok száma, akik a mindennapi élet mélységeiben találják meg az Üdvözítő felé vezető utat. Ilyen a *poverello*, Isten szegénykéje. Még csak áldozópap sem volt. Őt másra választotta ki a Gondviselés. Az igazi krisztusi utat jelölte ki mindenki számára. Ez az út az anyagi javak megvetésével, alázattal és természetfiúsággal van kikövezve.

Csak azt mondhatjuk, hogy a ferenci életmű megértéséhez a Krisztussal való hasonlóságon keresztül lehet eljutni. Isten szegénykéje (a *poverello*) volt az első, aki egész életére komolyan vette az Üdvözítő tanításait. „Szent Ferenc volt a középkor Krisztus-szimbóluma, abban az értelemben is, hogy a jelkép önálló életre kel, és majdnem azonosul azzal, amit jelent. Életében az azonosulás olyan formáját teremtette meg, mintha az egyik lenne az apostolok közül. Fiatal koráért állandóan vezekelni akart. Élete példamutatóan egyszerű és ragyogó. Ő nem akart senkit az önmegtartóztató életre kényszeríteni, saját magát kivéve. Mély rokonságot érzett minden kitaszítottal. Ehhez kapcsolódik mély részvéte Krisztus szenvedése iránt.” Életműve állandó azonosulás a Megváltóval. Gondolkodására jellemző, hogy „számár testvérnek” nevezte a testét, ami nem valami félreismert aszkéta magatartásmód, hanem annak belátása, hogy a test és a lélek viszonyában a meghatározónak, az irányítónak a léleknek kell lennie. Szólni kell még természetszeretetről: úgy élte meg a teremtett világot, mint Isten előtt testvéreit, s erről számtalan példa tanúskodik, ahogy ezt a *Virágoskert* című legendagyűjtemény és a *Naphimnusz* is mutatja.

Szent Ferenc derűje vallásos hitéből ered. Nem a Megváltó útmutatásai szerint él, hanem azonosul vele. Rendkívüli je-

lentőségű az az üzenet, amit magában hordoz a mai ember számára: a mindennapjainkban is meg kellene tanulni az Üdvözítőben élni. Végezetül pedig álljon itt Áprily Lajos verse, amely a *poverello* életművének egyik lényeges vonására mutat rá:

Vadjárta út ez, vadcsapás,
moha-szegélye zúzmarás.

Halkul a léptem. De a vad,
az őz, a szarvas megszalad.

Pedig kezem fegyvertelen.
Assisi hívlak. Jöjj velem.

Nagyobb erőd van, több hited,
a szarvast megszeliéd.

A farkashoz is volt szavad:
megállt a gubiói vad.

Mert csodát tett keresztjeled...
Az erdőn hadd járjak veled.

Assisi, szólj. Én hallgatok.
Úzött és nyugtalan vagyok.

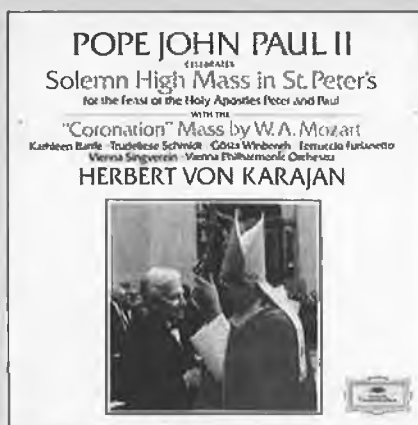
Assisi, mellettem haladj.
Lelkemnek békeséget adj.

Kairosz Kiadó, Budapest, 2003.

Radnóti Róbert

1985 az Európai Zene Éve volt. Ekkor valósulhatott meg Karajan dédelgetett álma: muzsikálni a Szt. Péter templomban, a pápa miséjén. Előtte már mindent elért, amit egy karmester elérhet a pályán. A világ legjobb szimfonikus zenekaráinak élén állt. Vezényelt és rendezett a világ első számú operaházaiban – köztük a Milánói Scalában. Felvételek százai őrizték már művészetét.

A világhírű művészekből álló együttes nem hangversenyt adni érkezett Rómába; a pápai mise résztvevői voltak. Mozart Koronázási miséjének előadásával elsősorban nem is az egyházfőt akarták ünnepelni, akinek címere ma is őrzi a hármaskoronát, a tiarát. A „koronázási” cím egy régmúlt esemény emlékéét idézi:

Mozart szülővárosa mellett, egy zarándokok által szívesen látogatott kis templomban megkoronázták Szűz Mária kép-mását. Igaz, mindezt már Mozart születése előtt 6 évvel! De az eseményt minden évben, a pünkösd utáni ötödik vasárnapon megünnepelték. Erre az évenként ismétlődő alkalomra komponálta Mozart a misét. Ezt hozták Karajánék ajándékba – mintegy kétszázhat évvel a megírása után – annak a pápának, aki a Jézus édesanyja iránti tiszteletének oly módon is kifejezést adott, hogy címerében, a kereszt mellett, Mária nevének kezdőbetűje áll.

A mise változó részeit a Sixtina Kápolna Énekkara énekli. Zárójelben el kell mondanunk, hogy Mozart és az énekkar nem először találkoztak egymással. Édesapjának feljegyzésében ránk maradt Mozart első találkozásának leírása a kórusal: Az 1770. év nagyheti szertartásai során Leopold és Amadeus Mozart együtt hallgatta Rómában Allegri: Miserere című alkotását amelyet a Sixtina Énekkara változtatva egy négy- és egy ötszólamú karra osztva adott elő. A kórus saját tulajdonának tartotta a művet, és ezért kottáját féltve őrizték. A gyermek Mozart – egyszeri hallás alapján – fejből lekottázta azt.

II. János Pál most ünnepelte pápasága 25. évfordulóját. Eből az alkalomból adja ki a Deutsches Grammophon újra a nevezetes esemény felvételét.

Winkler Lajos

Schubert Nagymisék

A zenetörténet számos óriását felidézve könnyen beskatulyázzuk őket aszerint milyen műfajban írták legjelentősebb alkotásaikat. Beethoven – szimfóniák; Vivaldi – Négy évszak, Händel – Messiás, Chopin – Nocturne-k. Ha azt mondom Schubert, szinte mindenki gondolkodás nélkül rávágja – dalok. Ha bővíteni lehetne a kört, sokan hozzátennék, a zongoraszonáták, a szimfóniák, a kamarazenei alkotások, de Schubert, mint misék komponistája nagyon keveseknek jutna eszébe. A Zeneműkiadó – egyébként nagyszerű Orfeusz

Könyvek sorozatában megjelent Schubert Kalauzából teljességgel hiányzik is egy ilyen fejezet. Pedig az egyházi zene nem volt ismeretlen Schubert számára: 11 éves korától hangja mutálásáig az udvari énekkarban volt, és első, könnyen előadható, naiv bájjal megírt miséi pedig már avatott komponistának mutatják.

A magyarázat két nagymiséje kapcsán is egyszerűnek látszik. Schubertből hiányzott a „rámenősség”. Rendkívül rövid élete során a legjobb alkotásainak jelentős részét nem tudta eredményesen közreadni. Halála után évekkel Schumannnak, Lisztnek, Brahmsnak és másoknak kellett számos művét felfedezni és közkinccsá tenni.

Két nagymiséje – az elmagányosodás rémével küzdő ember megszenvedett alkotása. (És tegyük hozzá, hogy életében csak az Asz-dúr misét hallhatta egyszer!) Az *Asz-dúr miséről*, amely a „Befejezetlen szimfónia”-val egy évben keletkezett, 1822-ben, megírása után azt gondolja, hogy eredményesen pályázhat vele az udvari másodkarnagyi állásra. Keserűen kell megtapasztalnia, hogy a pályázatot elbíráló első karnagy, Mozart egykori barátja, még csak a nevét sem hallotta, s amikor hetekkel később érdeklődik nála, azt a választ kapja, hogy „bár a mise jó, nem abban a stílusban van komponálva, amelyet a császár szeret.” Pedig a mise jó, mondhatni nagyon jó! A kiváló zenetudós, Alfred Einstein, erényei közül például kiemeli szokatlan hangnemét és a rendkívül erőteljes hangnemi váltásokat, Az alaphangnemben megszólaló békés Kyrie után a Glória E-dúrja úgy hat, mint egy színes templomablakon a lila és zöld színek közt hirtelen behasító piros fény.

A megalázó elutasítás után évekkel, pontosabban halála évében, 1828-ban, Schubert megírja az *Esz-dúr misét*, ezt a megrázó vallomást, amelyről alig képzelhető el – már csak terjedelme miatt is – a templomi bemutatás; amelyben már nem szerepel az orgona, és az előző miséhez hasonlóan, a Credóból hiányzik az „egy, szent, katolikus és apostoli anyaszentegyház”-ra vonatkozó rész.

Mi indította az alkotásra? Erdélyi Miklós karmester-író talán megadja a választ erre a kérdésre: „Vajon – különösen az *Asz-dúr misével* kapcsolatos megszágyenyítés után – mi készítette Schubertot arra, hogy ezt a grandiózus művet megírja? Az „et incarnatus est” (negtestesült), vagy „crucifixus” (megfeszítették) hallucinációi, Az „Agnus Dei” (Isten Báránya) véget érni nem akaró áhítatos lírája mintha halálsejtelemből fakadna. Ami Mozart életének a végén a *Requiem*, az Schubert számára az *Esz-dúr mise*”

A két mise 1972-ben készült felvételével – hála a Philips

együttműködésének az NDK művészeivel – már LP-korában találkozhattunk. Majd megérdemelt pályafutását CD-ként folytatva, most a Philips Duo sorozatának legújabb darabjaként vehetjük kézbe.

Winkler Lajos

ÚJ PÜNKÖSD

kiadványai

29-30-31: TUDJATOK EGYÜTTMŰKÖDNI A VILÁGIAKKAL.

A Szentatya a Püspöki Karhoz 1991-ben
A világi hívek alattvalók voltak az Egyházban
majdnem 2000 éven át
Emancipációjuk a II. Vatikáni zsinatot
Mit jelent kereszténynek lenni?
Mi a keresztények küldetése a világban?
Hol vannak a magyar közéletben?

32-33: EGYHÁZ ÉS VILÁGI REND

Az államok hatékony jogi-politikai
megszervezésének szükségessége.

A kért számot ingyen küldjük.

Amíg a készlet tart!

Rendelési cím: Mihályi Gilbert O.Praem., 8000
Székesfehérvár, Petőfi u. 2.

PÉCS-BUDAPEST-PÉCS

GYŰJTŐFUVAROZÁS HÉTFŐTŐL PÉNTEKIG NAPONTA

06 20/9414 758

MOLNÁR CARGO EXPRESSZ KFT.

GLOBAL-NET 2000

WEBLAP TERVEZÉS, KIVITELEZÉS

DOMAINNÉV REGISZTRÁLÁS

GRAFIKAI MUNKÁK, CD-ROM KÉSZÍTÉS

ADATBÁZIS TERVEZÉS, PROGRAMOZÁS

TEL.: 62/557-990

TEL/FAX: 62/557-991

E-MAIL:

SZEGED@GLOBALNET2000.HU

WWW.GLOBALNET2000.HU

A MAGYAR JEZSUITÁK FOLYÓIRATA

Távlatok

VILÁGNÉZET, LELKISÉG, KULTÚRA

Szerkeszti Szabó Ferenc és Nagy Ferenc

Megjelenik évente négyszer.

Előfizetés 2004-re: 2400 Ft.

OTP-számlaszám: 11708001-20365961

Megrendelhető:

H-1026 Budapest, Sodrás u. 13.

Telefon: (36-1) 200-8054/105

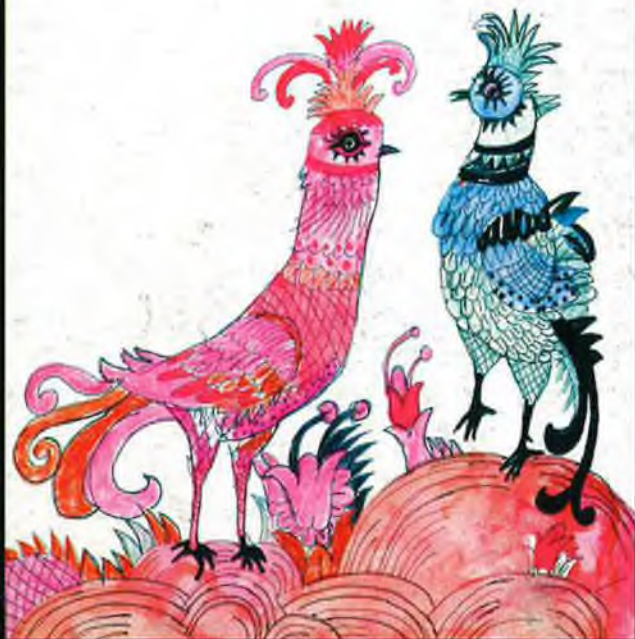
Fax (36-1) 275 0269

E-mail: tavlatok@mail.externet.hu

Honlap: <http://w3.externet.hu/~tavlatok>;

www.katolikus.lap.hu Távlatok

KORMOS ISTVÁN TISZTA MEZŐBEN

Tiszta mezőben

Az Egyházforum mesekönyv-sorozatának új, hatodik kötete válogatás Kormos István gyermekverseiből, verses meséiből, műfordításaiból. A kötet alapja az *Ejhaj, csibekas!* (1973), *A nyári gyermekei* (1987), *Az égigérő fa* (1946, 1976), *Ha rózsaszál leszél...* (1956), a *Fehér mágia* (1974) és *Puskin meséi* (1988). A válogatás három ciklusba rendezte a gyermekeknek írt életmű legértékesebb darabjait, elkerülve, hogy olyan versek illetve verses mesék kapjanak benne helyet, melyek a közelmúltban megjelent két Vackor-kötetben betétekként szerepelnek. Az első helyre a hosszabb lélegzetű, a második ciklusba a rövidebb gyermekversek és fordítások, míg a harmadikba a népmese-átköltések, záró darabnak a hosszabb lélegzetű Puskin-mese, a *Mese a Szaltán cárról*.

Kormos István: Tiszta mezőben (128 old.)

Eredeti ár: 1900,-Ft

Itt és most

A bibliodráma olyan út, amelyen szubjektív módon, egészen személyesen foglalkozhatunk a vallás és a lelki élet témáival. Egyre többen keresik a biblódramatikus játékban azt a lehetőséget, hogy a bibliai történetekkel és vallási hagyományokkal foglalkozzanak életközeli helyzetekben az emberi tapasztalat minden dimenziójában: szívvel, lélekkel, testtel és értelemmel.

Ez a mű a bibliodráma legősibb gyökereit tárja fel a zsidó és keresztény liturgikus hagyományon keresztül. A liturgiai megjelenítések csiszolt és rituális formái a bibliodrámaiban találkoznak a pszichodrámaiban hangsúlyos kreativitással és spontaneitással. A kettő találkozásából sajátos dialektika révén születik egy harmadik modell: saját életünk megjelenítése ebből a két forrásból merítve. A bibliodráma ennél fogva a misztika iskolája is egyben.

Klaus-Werner Stangier: Itt és most. Bibliodráma a liturgia és a pszichodráma vonzásában (140 old)

Eredeti ár: 1300,- Ft

